

90

M-63

I. MINTS

SSSR

*daşy
sotsialistyk
ülo revolyutsia*

QAZAQ
MEMLEKETLIK SAIASI ƏDEBIET
BASPASY — 1939

9(c)
M-63

Barlıq elderdñ proletarlara, sırgıñıder!

✓
✗

I. M I N T S

SSSR DAQIÛ SOTSIALISTJK
ÜLB REVOLUTSIA

082557
750
SSSR

804815

804815

Q A Z A Q
MEMLEKETTJK SAIASI ӨDEBIET EASPASB
ALMA-ATA — 1939

MAZMÜN

	Betj
IMPERIALISTJK SOQÛS ÇƏNE FEVRALDAQÛB BURÇUAZIALBQ REVOLUTSIA	5
Lenin imperialistjk soqÛsqa qarsÛ kyreste	7
Patcalıq Reseidjn çenj uj	11
1916 çÛloÛ kəterljjs	11
Burçualıblq Fevral revolutsiasÛnı çenjsj	12
Revolutsianı Məskəudegj çenjsj	15
Qos əkmət	16
Stalın Petrogradta	17
SOTSIALISTJK ÜLB REVOLUTSIANİ ƏZJRLEU	19
Lentıujn Aprel tezısterj	20
Burçualıblnı salasatına buqaranı qarsıblıq	22
Çımsıç çastardı ılbmdastıru	23
Sovetterdjı vıjıncj slezj	23
Orıç əskerlerjıjnı maidandaqı savıblı	25
Çımsıçlardınlı lıldegj kəterljjs	26
Burçualıa azamat soqÛsınlı bastadı	28
Burçualıblnı revolutsiaqa qarsı zagovorı	29
Lenin podpollede	30
SOTSIALISTJK REVOLUTSIANİ ÇENJSJ	33
Kəterljjsj bastatınlı uaqıt çettj	35
Predatılder	35
Petrogradtaqı kəterljjs	37
Lenin Smolnıda	38
Qısqı ordanı alı	39
Proletariat revolutsiasınlı Petrogradtaqı çenjsj	41
Proletariat revolutsiasınlı Məskəudegj çenjsj	43
Bolcevıkterdjını maidandaqı çenjsj	44
Sotsialistjk Ülb Oktəbr revolutsiasınlı çengen sevevj ne?	46
SOTSIALISTJK REVOLUTSIA ÇERGİLJKTJ ÇERLERDE	48
Ukrainada bolqan revolutsia	48
Arsenaldaqı kəterljjs	50
Donbasdaqı sovet əkmətj	52
Belorusıada bolqan revolutsia	53
Sovetterdjı Oraldaqı çenjsj	56
Orta Aziada bolqan revolutsia	57
Zakavkazıde Sovetler ucınlı kyres	60
Soltıstjk Kavkazda Sovet əkmətj	62
BOLCEVIKTERDJN SOVET ƏKMETJN NBOJAITU ÇOLBNDACQİ KYRESJ	65
Sotsialistjk qırbıblstınlı alıqacqı adımdarı	65
Qızbıl Armlanı ılbmdastıru	71
Bıjınlı ucınlı kyres	71

1917 çыль 25 oktavrde (7 noiavrde) Reseide sotsialistjk Uль revolutsia boldь. Çümьsçылар çәne kedei çarualar pomеccikter men burçuazianьd өkmetjn qūlatьp, Sovetter өkmetjn ornattь.

Eskj Reseide fabrikalar, zavodtar, çaxtalar men rudnikter, temjr çoldar çәne paroxodtar kapitalisterdjn men-cjgjnde boldь. Milliondaqan çümьsçылар bailarqa еңбек etjr, өзderj qайыrcыльqta boldь. Qоçайындардың skladtарында tyrlj tovar simai tūrqanda, al sol vailьqть çasaqan adamdar acarçыльq azavьn sektj. Çümьssьzdьq çümьsçыларqa өmьr voйь төngен qauьp boldь.

Çer pomеccikterdjn men-cjgjnde boldь. 30 mьn pomеcciktjn 60 million gektar çerj boldь. Orta eserpen alqanda vьr pomеcciktjn çerj yçyuz çarualar yijnjn çerjne varavar boldь. Çerdjn azdьqь, salьqтьn camadan tьs көptjgь еңбекcj çarualardь tūncьqьrdь.

Eskj Resei qalqtardьn tyrmesj boldь. Barьq qalqтьn çartьsьnan көvj ezilgen ũlttar edj. Patca өkmetj sol qalqtardьn tьljn, әdet-qūrьpьn qorladь, mektepterde savaqть ana tьljnde oqьtuqа tьmь saldь. Beimaza-cinovnikter Ukrainanь «Malorossia» degen çirkenjctj atpen atadь, al orьstar vasqa qalqтьn vәrjn — «vūratana qalq» dep atadь. Tyrlj ũltтьn еңбекcjlerj vьrlesjьr samoderçaviaqа qarsь kyres çyrgьzves yçjn, sarizm vьr ũltть ekjncj ũltqa aidap salьp oьrdь.

Çarualar patca men pomеccikterge talai ret qarsь çьqть. Kei uaqьttarda qalq көterjlysjnjd tolqьnь patcanьd taqьna deijn çetjь, vykj pomеcciktjk memlekettdjn jrgesjn teңselттj. Mәselen, Stepan Razin, Emelian Pugacev vastaqan көterjlyster kezjnde oсьlai boldь. Vьraq çarualardьn көterjlysj ũymьdaspaqan, stixialь көterjlysj boldь. Tek proletariat çьqqannan keijn çәne onьd volcevikter partia-

сѣ сѣрқаннан кейjn қана қалқтн стixиальқ көтерijлсj ескj
строiқа қарсѣ ұймдасқан кyреске айналды.

1905 — 1907 сьldарь болқан ресейлк вjрjнсj ревoлyтсия-
да қалқ вūқарась воlсевиктерdjн басьльдьмен саризмге
савуьl қасадь. Револyтсия қеңijлс тарть. Құламай қалқан
саризм көтерijлсijлерге айуандаi тидj. Вjрақ Ленин—Сталин
partiasь қирақан қоқ edj. Воlсевиктер қўмьсь тавьн ұйм-
дастььр, онь саруалармен тьқьз тортандььр, қалқть
кyреске тақь көтерdj. 1914 сьль iул айьнда Петербургте
қўмьсььлар патса өкметjне қарсѣ сьқть, астананың көсе-
лерj баррикадаларқа толды.

IMPERIALISTJK SOQÛBS ÇƏNE FEVRALDAQÛB BURÇUAZIALBQ REVOLUTSIA

1914 çybq barrikadaly kyres revolutsiaqa ũlaspadb. 1914 çyb 19 iulde dynieçyzjlyk soqÛbs bastaldb. QÛzu oraç ystjnde çastardb egjn vashnan armiaqa aidadb. Őksjç çybqan jrenjç dauspen derevneler ũza-cu voldb. Analar men aïelder balalaryn, asyrar otbçan adamdaryn maïdanqa çbçaryr saldb. Ekj pudtai soqÛbs çaraqyn artynçan orb soldattar çan-tozaçnan tũncbçyr, maïdan liniasya qarai kœnjlsjz varbr çattb. Sekaranyç arçaçynan, mobilizatsialançan germanbçqtar da sondai kœnjlsjzdykpen berj keljç çattb. Bũlardyn qaisbçç bolsa da ne yçjn soqÛbsç çyrgejnjn vjlmelj. Orb soldattaryna Reseige nemjster keljç tijstj dedj, al german soldattaryna orb patcasb vjzdjn elj-mjzge toshnan çavub çasadb dep tysjndjrdj. Fransuz çəne aqylçbn soldattaryna œz çerjndj çorçauqa çaqbrldbn dar dep ũqyndbrdb.

Dũrbsnda olai volçan çoç. Qoçayn jrj kapitalister voldb. Ŭkmet tek solardyn dēgenjn orbndap otbrdb. Albç fabrikalar keremet kœç tovar çbçaryr çattb. Solardb satu kerek voldb. Pomeccikter talaçan çauualar, œte az eubek aqç alatyn çũmbççylar varlbç œndjçylgen tovarlardb satbr ala almadb. Kapitalister tovarlaryn vasqa elderge satuqa tijç voldb. Fabrikalar men zavodtarqa kaucuk, maçta, penka siaqç cikj zattar kerek voldb. Mũnai, kœmjçr siaqç otbn kerek voldb. Cikj zat çəne otbn albç otbru yçjn, çana fabrikalar, zavodtar salbr, sonbmen vjçge artbç daibn produksialardb œtkjzu yçjn varlbç elderdjç kapitalisterj çantalasbr çana çer jzdedj.

Varlbç elderdjç kapitalisterj talan-taraç, çaulap alu soqÛbsç çyrçjzdy. Kapitalizm yçjn, çũmbçç tabyn eksploatatsialau çandai dausbçç bolsa, vũl soqÛbstar da sondai dausbçç voluqa tijç. Nemjç, aqylçbn, fransuz, amerika, orb

kapitalisterj Azianь, Afrikanь, Avstralianь vьtjndei ovьstareь cьmьrjkesten vasьp aldь. Erkjьn eldj koloniaqa ainaldьru ucьn kez kelgen sьltaumen paidalandь. Basqa çerler men qalqtardь vasьp alu kьpke sozьldь. Milliondaqan eьbekcьler Anglia, Germania, Fransia, Resei kapitalisterjnjьn ьkьmьne qaradь. Bos çer endj qalmadь. XX qasьrdьn vasьnda jrj elder vьrjьn de vasьp aьp, ьzara vьljstj. Endj ьana kolonia alu ucьn onь basqa vьr memleketten tartьp alu kerek voldь.

Kapitalizm tьsьnda ьeke elder vьr qalьpta damьp otьrmaidь, — mьselen, aldьnqь qatarь otьn alqan vьr el, sol qalrьnda ьzaq uaqьt tьrmaidь. Vьr el ekьncj eldj vasьp ozьp otьradь. Өsjrese XIX qasьrdьn aqьbь men XX qasьrdьn vasьnda kapitalizm elderj vьr qalьpta emes, sekьrme-lj tyrde dami bastaidь. Bьl uaqьtta kapitalizm ьzjnьn en ьoqarqь ьene sonqь stadiasь — imperializmge ьlasadь. Kapitalisterdjьn zor vьlestьkterj (monopolialar) ьene gigant banktar imperializm tьsьnda cecucь rьl atqaradь. Vьr top bankirler men promьbielinnikter vьkьl eldj bileidj.

XX qasьrqa deijn Anglia asa jrj teьzdzьk derьava voldь. Kolonialardьn kьvьj sonьn qolьnda voldь. Anglianьn ьzjnde 40 million qalq voldь, al onьn kolonialarьnda — 400 million qalq voldь. Germaniaqa talau ucьn kolonia ьetpedj. German imperialisterj ylken flot qьrьp, kolonianь aqьbьcьndardan tartьp almaq voldь. Germaniadan gьrj armiasь az Anglia nemjsterdjьn armiasь men flotьn qiratu ucьn ьzjne odaq jzdedj.

Fransia men Germania kapitalisterj arasьnda kьpten berj talas var volatьn. Fransuz burьuaziasьnьn temьr rudasь kьp, vьraq kьmьrj az voldь, al nemjsterdjьn cekaraqa ьte ьaqьn ьerde, Rus ovьsьnda kьmьrj kьp voldь da, rudasь volmadь. Kьnde-kьm kьmьr men rudanь nemese ruda men kьmьrdj vьr qolqь aьsa, sonьn ьndjrsj ьrkendemek, ol paidanь kьp keltjrmek. Sondьqtan Fransia men Germania arasьnda ьetpei tьrqaьn rudanь nemese kьmьrdj kьmьnen-kьm tartьp alar eken degen vьseke-dau bastaldь.

Mьman basqa da talas mьseleler voldь: Fransia kolonianь Germaniadan gьrj kьvьrek talap aldь; sondьqtan nemjьs kapitalisterj fransuz kapitalisterjnen, sьvaqa talap ettj.

Fransia Germaniamen kyresu ucьn Angliamen keljsьmge keldj. Fransuzca bьl keljsьm «antant kordial» — «cь-

rektjk keljsjm» dep ataldь, — Antanta degen söz osьdan сыққан.

Resei Fransiamen mьnan da vьrьn keljsjp qoiqan edj. Orьstьn pomecikterj men kapitalisterjne talap aloqan ьerj az kьrjndj, — olarqa ьaqa ьer kerek voldь. Olar Galitsia-qa qoldarьn sozдь. Olar „Qara tenjzge dьl kjreverjs ьerde tьrqan tyrjktjн aстанasь — Konstantinopoldь almaq voldь. Konstantinopoldьн qasьnan asььq, mьnai tiegen orьs kemelerj ьtjр tьratьn. Soqьs kezjnde tyrjkteг orьs kemelerjne talai-ret vьqazдь ьauьр qoidь.

Vjraq Galitsia Avstro-Vengrianьн qoiьnda voldь, al Konstantinopoldь nemjster de vasьр almaq voldь. Germania Tyrkia men Avstro-Vengrianьн ьaqьna сыqtь. Sonьmen ьaulasqan elder ekjge vьljndj; Anglia, Fransiа, Resei vjр-ьnqai olarqa qarsь Germania, Avstro-Vengria, Tyrkia vjр-ьnqai voldь.

Soqьs kьр ььldar voib ьzjrlendj. Kemeler salьр, qor ьinar savuьl ьasau ucjn qolailь uaqьt kytjр, vjрjn-vjрj qadagalар andьр otьrdь. 1914 ььь iun айнда serb studentj-njн avstria mьragerjn ьltjruj soqьs ьarialauqa сыtau voldь.

Avstro-Vengria Serbiaqa soqьs ьarialadь. Serbiaqa Resei volьstь, Avstro-Vengriaqa Germania volьstь. 1914 ььь 19 iul kьnj (1 aqьs) Germania Reseige soqьs ьarialadь. Resei soqьsqa сыqtь. Soqьs vastaldь, vjрnece aidan keijn 70 million qьrcьndai ьastar ьau-ьaraqьn asьndь. Soqьs vastaloqan kezde ekj ьaqьna da vasqa elder qosьldь: Germaniaqa — Bolqaria, Tyrkia, Antantaqa — Belgia, Italia, Iaponia, Rumьnia, Amerika qosьldь.

1914 ьььь soqьs Anglia, Fransiа, Resei ьaqьnan da, Germania men onьn odaqtastarь ьaqьnan da tonaucьььq, vasqьncьььq soqьs voldь. Barььq elderdjn kapitalisterj savuьldь, vjрdei ьzjrlendj. Olar ьaqa ьer, ьaqa paida jzdedj.

LENIN IMPERIALISTJK SOQЬSQA QARSЬ KYRESTE

Lenin kapitalisterdjn soqьs ьzjрler ьatqanь turalь ьu-mьscь tavьn aldьn ala ьldeqacan eskerttj. Soqьs vastalar-da Lenin ol kezde Avstro-Vengrianьн sostavьna kjretjn Galitsianьн Poronino degen vjр kjckene selosьnda edj. Lenin patca ьandarmdarьнн qudalauьnan cet elde ьasьrь-пьр ьyuge mьььvyr voldь. Reseige ьaqьn volu ucjn Lenin Poroninoqa varqan volatьn. 1914 ььь 25 iul kьnj Leninnjn

pəterijne çandarmdar keljip tjntu çyrgjze bastad̄. Lenindj tūtq̄nq̄a alyp tyrmege otyrq̄yzd̄. Avstrianȳn çandarmdar̄ Lenindj otȳs patcasyn̄n çpion̄ dep çarialad̄. Olar Lenindj tau-tauq̄a çyq̄p, çoldard̄ q̄aq̄azq̄a tysjrȳp ald̄ dep alyptad̄. Bykjl̄ omjrȳn patcaq̄a qars̄ kyres yçjn sarpetken adamq̄a osyndai alyp qoid̄. Leninge atu q̄aurj t̄ondj.

Krupskaja Leninnjn̄ əielj, volceviktjk Ortalyq̄ Komitet-tjn̄ mycelerjne Leninnjn̄ tūtq̄nq̄a alynoq̄andyq̄ tural̄ q̄abar verdj. Jzdenu bastald̄. Avstrianȳn ministrlerjne Lenin omj̄r voiȳ patcasyn̄ çauȳ volq̄anȳn dəleldejd̄.

«Ulianov — patca ykmetjyn̄ çauȳ ekenjne sjz sene-sjz ve?» dep sūraid̄ȳ ministr Lenin tural̄ jzdenj̄p barq̄an çoldastan.

«Ol, nedegenj̄jz. Bijk̄ m̄artebelj̄ m̄yza, ol patcasyn̄ sjzden de beter q̄as çauȳ», — deidj̄ v̄il.

Lenindj bosatad̄. T̄ym̄rs̄ȳq̄, las, auz̄-m̄ūrn̄nȳnan çyq̄q̄an tyrmenjn̄ kamernde revolutsianȳn̄ k̄osemj̄ onvj̄r kyn otyr̄p çyq̄t̄. On̄ym̄en vj̄rge tyrmede vj̄rs̄ȳp̄ra çergjlykjtj̄ çarualar çatad̄ — vj̄reulerj̄ sal̄ȳ t̄olemegenj̄ yçjn, keivj̄reulerj̄ kulaktarq̄a qars̄ çyq̄q̄anȳ yçjn çatad̄. Lenin Cucen selos̄ȳnda volq̄an sibirdegj̄ ss̄ilkas̄ȳndaq̄dai çarualarq̄a ken̄es verj̄p, aq̄zdar̄yn̄ çazȳp verj̄p k̄emketesedj̄. Carualar Lenindj «berjk̄ muçik» dep ote q̄urmetteidj̄.

Lenin Avstriadan Cveitsariyaq̄a vard̄. Sol aradan ol Re-seidegj̄ volcevokter partiasyn̄n̄ vascylar̄ȳna soq̄yspen q̄alai kyresu çen̄j̄nde n̄usq̄au çj̄berj̄p t̄urd̄.

Bolcevokter soq̄ys̄ a t̄aulȳq̄a qars̄ vola bergen çoq̄. Lenin ədj̄lettj̄ soq̄ys̄ volad̄ çəne ədj̄letsjz, tonauc̄ȳlyq̄, vasȳp̄ alud̄ k̄ezdeitjn̄ soq̄ys̄ volad̄ dep yirettj̄. Qalq̄t̄ kapitalizmjn̄ q̄ūld̄ȳnȳnan azat eludj̄ k̄ezdegen soq̄ys̄ ədj̄l soq̄ys̄ volad̄. Qalq̄t̄ȳn̄ s̄yrtq̄ çavub̄lq̄a qars̄ çəne əzjn̄ q̄ūdanu əreketjne qars̄ çyrgjzgen soq̄ys̄ azatt̄ȳq̄t̄ k̄ezdegen ədj̄l soq̄ys̄ volad̄. Kolonialȳq̄ q̄alqtar men t̄əueldj̄ elderdj̄n̄ imperializmge qars̄ soq̄ys̄ ədj̄l soq̄ys̄ volad̄. M̄ündai soq̄ystard̄ volcevokter qoldaid̄.

Imperialistjk̄ soq̄ys̄ əzjne vasq̄a. M̄ūnȳ kapitalister k̄eteredj̄, ol vasȳnan aiaq̄ȳna deijn̄ talaud̄ k̄ezdeitjn̄ soq̄ys̄. Proletariat vurçuziyan̄ qorq̄au yçjn, romeccikter men kapitalisterdj̄n̄ otanȳn̄ qorq̄au yçjn m̄ündai talaud̄ k̄ezdeitjn̄ soq̄ys̄q̄a vara almaid̄. Vj̄raq̄ m̄ūnan çūm̄ȳscylar̄ m̄aidannan q̄acu kerek degen maq̄na çyq̄raid̄. Tj̄ptj̄ de olai emes. Çūm̄ȳsc̄ tavȳ at̄ȳp̄ yirenu yçjn, el-eldjn̄ aras̄ȳndaq̄ tonauc̄ȳlyq̄ soq̄ys̄t̄ azamat soq̄ys̄ȳna ainald̄ȳru yçjn, on̄ȳ proletariatt̄ȳn̄ vurçuziaȳq̄a qars̄ soq̄ys̄ȳna, revolutsiaȳq̄a

ainaldıru ucın armıaqa varıu kerek. Barlıq soqısbır çatqan elderdegj adal niettj proletarlar osılai jsteuj kerek.

Proletar äielder özjnjn valalarına vılai deuj kerek dep kersetj Lenin: «Sen üzamai er çetesjn. Saqan mıltyq berer. Sen ol mıltyqtı alıp, soqısb önerjn çaqısb yiren. Bül qıym proletarlarqa qaçet — qaçet volqanda kızırgj soqıstaqıdai çäne sotsializmjn opasızdarğ saqan solai et dep keçes berip otırqanındaı öz vaıbrıarğna, vasqa elderdjn çımısbıclarına oq au ucjn emes, — qaita öz eljn degj burçuazıaqa qarısb kyresu ucjn, eksploatatsianı, qaıbrısbıqtı çäne soqısbtı qaıbrımdı tılek tıleu arqıyb emes, burçuazianı çänu ucjn, onı qıralsızdandıru ucjn qaçet» (Lenin, XIX t., 328-bet).

Revolutsianı äzirleu barlıq elderdegj, sonı jcinde Resıidegj, burçuazianı xaljn qıyndatadı çäne sol eldjn soqısta çenjlıjne äkelip soquqa mymkjn; al burçuazialıq memlekettjn çenjlısı revolutsianı çenjldetedj, tezdetedj. Bız burçuazianı otanı qorqamaımyz, qaita burçuazialıq memketpen kyresuge tıspjz, — dep yirettj. Vladimir İlic.

Özjnjn imperialistjk ykmetjnjn çenjlıjn közdeitjn osındaı saiasattı volcevıker qana emes, soqısbır çatqan barlıq elderdjn revolutsionerlerj de qoldanuqa tıjs. Soqısb envekçjlerge esepsız apat keltjrdj. Qai çerde bolsa da çımısbıclarđn imperialisterge qarısbıqtı öse tısedj. Kolonialıq çäne tıueldj elderdegj qalqtardı imperialistjk çırtıqıstarqa ızası qainadı. Sonımen bjrge soqısb imperialisterdjn kyçjn älsjrettj, imperialistjk çıñçırdı en älsız çerjnen yzudj mymkjn ettj. Imperializmđj zertteı kelip Lenin mınadaı qortındıqı keldj: sotsializm barlıq elderde bjr uaqıtta çenjıp çıquı mymkjn emes, öitkenj elder bjrkelkçı damırtırmaıdı, sekjrmelj tyrdı damıdı. Älsız çerdj bızırb çıquı mymkjn. Sotsializmjn aldımen bjrnece elde, nemese çeke alınqan bjr elde çenjıp çıquı mymkjn dedj. Lenin «teorialıq çänu ustanovka verdj, bül çänu ustanovkada Lenin sotsializmjn barlıq elderde bjrden çenjıp çıquı mymkjn emes, al, çeke alınqan kapitalistjk bjr elde çänu mymkjn dep sanadı» (Bykılsoıuzdıq Kommunist (volcevıker) partıasınđn tarıxı. Qısqaca kurs, 177-bet).

Leninjn bül teorıası marksisterdj tötence vaııttı. Bül teorıa olardı soqısbtı öz burçuaziasın kyresu ucjn paidalanuqa yiretedj. Ol ärbjr eldegj revolutsionerlerdj kyçjn bıqaudan vosatadı. Bül teorıa proletariat revolutsiasınđn çenjıp çıqatındıqına senjmdj nıqaitadı.

Озь теориянь васыльда ала отьыр, волцевиктер өзjnн революцияльқ җәмьсьн вjг минутке де тоқтатқан соқ. Олар пролетариатть imperialistik соқьсть азаматтьқ соқьсқа айнальруда сақьрдь.

Ратса укметj волцевиктер партиасьна вар кысjмен лар қойды. Партиань таңдауль адамдарьн ратса каторгаға җj-verttj. Stalin, Sverdlov, Dzerzinski, Frunze сьылкыда сарқа-ыр немесе тырменjн берjк зьндандарьнда җатть. Сивирден қасьр келгennen кейн 1913 җьль Stalin тьтқьнға алынды. Саризм вьл җоль Ленинjн серjгjn өте алысқа, тjртj Полоние крүгьна тайау Сьқьс Сивирдегj Куреика деген кjккене поселкеге җер аударьр җjбердj. Stalinдj вақьлар җуру усьн қасьна екj страҗник (кызетчj) қойды. Осьнда, ьзқарлы сол-тjстjк җақдailарда камньн кумjлҗ җағьрҗьмен Stalin җәмьсь jстер җатть. Кәресjндj унемдеп ұстай керек болды, өйткенj онь әкелу өте қиьн волатын. Алыстақь сьылкыда җа-тыр Stalin езjлген ұлттардын саризмге қарсь кыресj туралы мақалалар җазды.

Қол-айақь қьрсaulы җыздеген таңдауль волцевиктер каторгаға җер аударьлды. Вjрақ тьтқьндау, асьр-ату волцевиктердjн җәмьсьн тоқтата алмады. Олар армияда варьр, полктарда яеикалар қьрды. Волцевиктер заводтарда, фабрикаларда җапын аймай җәмьсь jstedj. Полиция җау җыректердj ұстай җатть. Тьтқьнға алындандардын орньна партиань җаңа мьцелерj қажьртj җәмьсьсть җыргjзе бердj.

Ромециктер мен буржуазияньн уәкjлдерj мәҗjлjс қьрар җатқан Мемлекеттjк дума ратсаы қойды. Тек җәмьсьсь тавьньн уәкjлдерj бес волцевик қана тайьнай ратсаға ватыл қарсь сьқты. җәмьсьсь депутаттарды — G. I. Petrovskidj, M. K. Muranovъ, A. E. Badaevъ, F. N. Samoilovъ җәне N. R. Sagovъ — каторгаға җер аударды. Тек волцевиктер қана соқьстьн қиьн җьлдарьнда өзjnн ваты кыресjмен пролетариатқа талаудь көздеитjн қандь соқьсть қалай вjтjру керек екенjн көрсеттj.

Менцевиктер мен eserлер ратса мен буржуазияньн қойды, қалқ җауларьмен келjсуге, одақтасуға сақьрды. Сондықтан да менцевиктер мен eserлердj келjсjмпаздар деп атар кеткен. Олар җәмьсьсьларға буржуазиямен кыrestj тоқтатыр, варлық кычтj ратсаық Reseidj қорғауға җьмьсаудь ұсьнды. Менцевиктер мен eserлер қорғануцьлар болды.

II Интернациональн варлық партиаларь да осьлай еттj. Франсуз сotsial-демократтарь франсуз буржуазиясьна, немjс сotsial-демократтарь немjс буржуазиясьна җәрдөмdestj. Тек вjрнесе ватыл, ақал революционерлер қана җәмьсьсьлардан

ketken çoq. Olar Karl Libknext, Roza Liuksemburg, Klara Tsetkin, Frants Meringter edj.

PATCALBQ RESEIDJN ÇENJLUJ

Patcalbq Resei artta qalqan meceu el edj. Bül soqıstın alqacqı kynderjnde-aq vaiqaldı. Meceu öndırjs armianı snarədsız qaldırđ. Aul caruacıbyqın meceuljgınen qalalarda qı cımıscılar qı astıq-çetpedj. Bykjı stroidıy meceuljgj armia vasynda çaman komandirlerdjı volıyna əker soqtı — olar maidanda özjn qırvan etuden gərj sarıbyr tılda otıra verudı artıq kəretjn romeccıkter men vurçuzianıy erkesj edj. Ekjncj Nikolaidıy darınsız ministrlerj soqıst tørt-ves aıqı sozıladı dep oiladı. Soqısqı kerektj zapastı az merzjmge ölcer daıyndadı. Kər üzamai armia snarədsız, vıtovkasız, patronsız qaldı, polktardıy soqıy qatarında qıylar qarusbız çırjı otırdı, olar ölgen çoldastarınyy qarıyn alıy otırdı. Satıloqıs generaldar soqıstı üıymdastıra almadı.

Nemjstjı pulmetterj qıralsız otıs soldattarıy vıudai tysjrdj. Aur artillerialar otıs vaterialarıy kyl-talqan qıldı. Uı gazdar mıydaqan maskasız soldattardı tıncıqtırdı. Çenjıgen ystjıne çenjıjs völdı.

Tılda da mınan çaqıs volqan çoq. Patca soqısqı 14 million adamı mobilizatsıaladı. Derevneler cımıs jstıitjı adamsız qaldı. Egjstjk çerler aıyrap vos qaldı. Kər fabrikalar, zavodtar çavıbyr qaldı. Qalqan fabrikalar sıtsa nemese aıaq kım emes, snarədtar men zeıvjrektey cıqardı. Produktılardıy vərj qımvattadı. Keremet acarıbyq tøndj. Spekulənttar men kulaktar astıqtı qımvat vaqıamen sattı.

Al soqıst toqtamadı, maidanda milliondaqan adam qırbıy çattı. Əskerlerdjı ornıy toltıru ucjn çanıadan mobilizatsıa çarıalandı. Tjrtj balalardı da soqısqı ala vastadı. Barıy çerlerde narazıbyq kyceıdj. Qalalarda cımıscılardıy zavastovkalarıy vastadı. Derevnelerde tınde «qızıl qorazdardı» taqı da çıbere vastadı — romeccıkterdjı imeniele-rjne ört salına vastadı.

Ezjıgen ılttar arasıynda sarızıme qarıs kəterjıjs vastaldı.

1916 ÇYLOQY KƏTERJLJS

1916 çyby Orta Aziada qazaqtar, qırbızdar, təcıkter, özbekter kəterjıjs çasadı. Patcanıy cinovnikterj olardı qıparıy çerlerjınen qılazıbyan qıdalaqı quqan edj. Pat-

саһың савармандары қырықыздардың қырың тартыр алды. Соқыс кезінде патча укметі қырықыздар мен өзбектерді қара құмысқа алу туралы қарлық берді. Оларды туған қырыңнен мыңдаған сақырым қырыңдегі — Рывалтикаға немесе Белоруссияға арағыр ақор қаздырды. Байлар пара беріп басың арақалар қалды. Вйрақ қалқ бұқарасы мобилізатсияның барлық азавың тартуға тийс болды.

Езілген ұлттардың төзімді таусылды. Көтеріліс бұрықете тусты. Қырықыздар ескі мылықтарын алыр, қолдан қасаған найза, қалқыдан істеген қылыстармен қаруланды. Қырықыздарды өзбектер, қазықтар, тыркпендер қолдады.

Патча укметі көтерілісқилерді меірімсіз басыр қанысты. Арнаулы карател армиясы құрылды, оның басында генерал Куropаткин болды. Орыс-сарон соқысы кезінде ол орыс әскерлерінің командасы болған еді. Сарондықтар Куropаткиннің тас-талқаның сықарды. Соқыста қырыңлр қалқан Куropаткин енді көтерілісқилерді қырыммен соның орың «толтырмақ» болды. Куropаткин дереvнелерді өртеп, қалқыты қырыңнен қыра бастады. Вйр қана Рывевальскі қаласында Куropаткин 700 адамды қырды. Көтерілісті талқандағаннан кейін Куropаткин көтерілісқилерге сот құрды. 347 қазық, қырықыз, өзбек қәне тыркпендер дарға асылды, әлде несе қыздеген адам қаторгаға аидалды. Патчаның сивониктері көтерілісқилерді қырың тартыр алды. Озырылық-тонаусылықтың тектен асқан сондай, вйр иез елден 2 мың гектар құнарлы қырың тартыр алқан. Мыңдаған көтерілісқилер патчаның қырығыннан қасыр іргеles Қытайға қарай ауды.

Орыс патчасы көтерілісті қанға көмді. Вйрақ барлық епбексілерге патчаның қалқыға арнаған тырмесінің қавырықасы сытынар тұрқаны қәне езілген ұлттардың революцсияны қақтауға әрдайым әзір екені енді аидан анық болды.

BURÇUAZIALYQ FEVRAL REVOLUTSIASYNYN ÇENJSJ

1917 сылы февралда Петроградта пүтилувсылар — аса ірі заводтың құмыссылары завастовка қасады. Директор «вунт сықарқандарды» маиданға қыверемің деп қорқыты. Завод иелері 22 февралда барлық құмыссыларды құмыстан сықарды. Ертеніне 30 мың пүтилувсылар қаланың ортасына қарай қозқалды. 23 февралда (қаныса 8 март күні) — әиелдер капиталистік правосыздыққа, құлдыққа қарсы вүкжі дүние қызінде демонстрация қасайтын күні, құмыссы әиелдер қырың көсеге сықыр, пүтилувсыларға қосылды, Қызыл тулар көріңді.

Tynnij vjrazь voloan kezde Volyn polkьnyь kazarma-
sьnyь qara kynjrt vjr vürьsьnda vjr rotanьң onves-çirmma
soldatь çinaldь. Olar çümьsьlardь atrauqa uade qьlьstь.

27 fevral kynj, tañerten, rotanьң yijne ofitser kьrjр
keljр dөrekj amandastь, soldattar çauar vermedj. Ofitser
revolverjne çarmasa bergende, soldattar onь tavanda өl-
tjrdj. Soldattar көterljjs çasaqan çümьsьlarqa qosьlu
ycjn çasaubь patronдарып алып, ofitserlersjз çygjр көcege
сьqtь. Volьnsьlardьң көterljjs çasaqanь turalь qavar qala-
qa tez çaiььр kettj. Volьnsьlarqa çaңa polktar qosьldь.
Kөterljjs çasaqan soldattar Vьvborg audanьna qarai çyrdj.
Vьvborg audanьnyьң çümьsьlarь politsei otrədtarьnyьң se-
vьп vüzьр өttj. Çümьsьlardьң revolutsiasь soldattardьң
көterljjsjne qosьldь. Çümьsьlar soldattardь politсия мен
çandarmдарqa qarсь apardь. Qala kundjz soldat cineljn
kigen көterljjsçj çümьsьlar мен carualardьң qolьnda
boldь.

Kөterljjsçjlerdjң kyresjn Vəceslav Mixailovic Molotov
bastaqan volceviktərdjң Ortalьq Komitetjnjң vьurosь
vasqardь.

Molotov 1890 çьь tudь. 16 çasьnda ol volcevikter par-
tiastьnyьң qatarьna kьrdj. Qazan qalasьnda oquçylardьң re-
volutsiasьl vөleginjң vasьnda boldь. Ças revolutsionerler
tyrmede tütqьnda çatqan volceviktergə aqca çinadь, çү-
mьsьlar arasьnda kruçok üiьmdastьrdь. 1909 çьь көkten-
de politсия Molotovь tütqьnqa алып, Vologda qalasьna çer
audardь, ol mündə temjрçolсьlar arasьnda qaçьmai-talmaj
çümьs jstedj. Ssьilkannьң srogь vjtkennen keijп Peterburg-
te studentter arasьnda çümьs jstedj. 1912 çьldьң vasьnan
Molotov volceviktjk «Pravda» gazetjn üiьmdastьru jsjne ara-
lastь. Redaksianьң sekretarь volьр taqaiьndalqan Molotov
gazettj vasqarucь Stalin çoldastьң qolma-qol vasçььqьmen
çümьs jstedj, Leninnen qat-qavar альсьр түrdь. Gazet re-
volutsia tarixьna «pravdister» üрraçь degen atpen kьrgen
ondaqan mьң volceviktərdj tərviəledj. Politсия Molotovь
talai ret tütqьnqa aldь, vjraq ol ssьilkadan qasьр Peter-
burgke qaitьр kele verdj, volceviktjk partianьң çümьsьn
atqardь.

Soqьs kezjnde Molotov Sibirge çer audarьloqan edj, vj-
raq ol aradan astanaqa qasьр keldj. Fevraldьң 27 kynj
kecke Molotov tьр-tura көcedegj üрьstan çümьsьlar мен
soldattardьң demonstratsiasь varaçatqan Tavri saraиьna var-
dь. Çümьsçь deputattarьnyьң Sovetjn quru ycjn keivjр za-
vodtar мен fabrikalar өз deputattarьп çjbergen eken.

Molotov vjrnese bolcevik-soldattardь сақьыр аьр, олар-
қа гонзоньн варьқ полктарьна қавар аьтндар, эгьр
вөлжм Советке өзjnн deputattарн сьверсjn деп тапсьр-
дь. Petrogradтн варьқ полктарь өз deputattарн сьвердj.

1917 сьль Petrogradта сьмьсь сәне солдат deputattарн
ньн Советj оьлай қўрьдь, вўл 1905 сьлқь revolutsiadaқь-
дан өзгесе, онда тек сьмьсь deputattарньн Советj қана
волқан edj. Асььнда полктардн deputattарь солдат cineljn
kigen carualar deputatь edj. Сьмьсьлар carualармен
одақтаса отьр, samoderçavienj сьндj. Сьмьсь сәне сол-
дат deputattарньн Советj оьь одақтн organь volдь.

Kөterjлs çасақан астанада патса maidаньнан çazalaусь
otrədjн сьвердj, vьraq soldattар оқ atудан vastartьр, сь-
мьсьлармен тавьсьр kettj. Bəjnen айрьлқан қандь Ni-
kolai өзj ycjn сәне valasь ycjn taқтан vas tartuқа маçьыр
volдь.

REVOLUTSIANЬN MƏSKEUDEGJ ÇENJSJ

Petrogradтақь revolutsia тураль қавар Məskeuge 1917
сьль fevralдн 27 кунj keldj. Məljmet тольқ volmadь: сь-
мьсьлар мен soldattар көterjлjптj, көcede ұрьс volьр сь-
тьр deidj degen қавар қана. Astanalар arasьндақь telefon
vўзьлқан edj. Revolutsia тураль qaueset qalaқа tez taradь.
Məskeu bolcevikterj сьмьсьлардь Petrogradтақь revolut-
sianь qoldauқа сақьрьдь. 28 fevral кунj asa jrj zavodтардн
сьмьсьларь көterjлs çasadь. Demonstratsia қаланьд орта-
сьна qarai qozqaldь. Attь-çaiau politsia сьртқа toсьннан
kiljkpek volдь. Gorodovilarқа сьрт gaika, volt laқтырьдь,
сьмьсьлар көсеге төсеген tastардь қоратьр аьр politsei-
lerge laқтырьдь.

Bolcevikter сьмьсьларқа: kazarmalarқа varьр, revo-
lutsiaқа soldattардь qosьр aludь ұсьндь. Bolcevikter vьsta-
қан vjrnese çыз сьмьсьлар 192-çaiau zapas polk тұрқан
Spaski kazarmalarьна (vўрьнқь Suxarev alaңьнда volatьн)
qarai сьрдj. Qaқрань сьндьрьр, сьмьсьлар kazarmalардн
qorasьна kjrdj. Sol arada miting ұььmdastьрьдь. Bolce-
vikter оларқа Petrogradтақь revolutsianьн çenjsj тураль
aittь. Səilengen sөzderdj сьрт asa қуаньспен qarсь алдь.

1 mart кунj vьkjл qala zavastovka çasadь. Artilleria,
vьkjл garnizon қалқ сьқьна сьқьть. 1 mart кунj kecke Bu-
тыр tyrmesjnн алдына көр қалқ çinalдь. «Revolutsionerler-
dj vosatьндар!» — деп сьрт talар ettj, qaқрань qaқть. Сьрт-

тын дүмпујмен тырменјн вастық тўтқн халатын киген
вјр топ қолдастарды сьқарды.

Олардын јсјнде құмысць тавыны јсј усјн өмјрінјн
терттен вјрін тырмеде өткізген, көптенгј револуционер
Феликс Edmundovic Dzerҗinski бар едј. Құмысцьлар восаты-
қандарды қосаметтер қолдарына көтерјр, қалалық дүманьн
ујjne апарды, онда осы кунј Lenin музейі бар. Dzerҗinskiдј
сар-сарық залқа енгјздј. Өте сарыққа көзј yirenбеген
Dzerҗinski көзјн сьқрайтър, қызу, қалындь сөз сөiledј.
Оl кyrestј тоқтатрауқа сақырды.

Petrograd пен Mәskeuden кейн құмысць, сагуалар ву-
кјl elde патса өкметјн қүлатты.

ҚОС ӨКМЕТ

Құмысцьлар мен soldattардын mereij ystem boldь, олар
қань аймаи барrikadalарда ұрысьр, sarizmdј сьндј. Al
fevralдын 28 кунј таңerten өкмет васына бурҗуазия оть-
гьр қалқань kenet мәлјm boldь. Бурҗуазиялық газеттер elde
саңа укмет қүрылды деп қаварлады, бурҗуазия оны Uақтыса
укмет деп атады. Ministrлјкке asa jrј kapitalister тақайы-
далды: vai сьр iesј knәz Lvov, Mәskeu bankirј yi iesј Gu-
kov, қant zavodьнын iesј millioner Terещenko, vai тоқыма
fabrikantь Konovalov, бурҗуазиясы professor Milukov.
Bүлардын вәгј de бурҗуазиялық partialардын көрнектј
vasцьларь. Олардын арасында вјр eser de boldь, ol — Alek-
sandr Kerenski. Оны қалқ атынан-мыс деп укметке енг-
гјздј. Вјрақ јs сүзјнде Kerenski сәне онын вукјl par-
tiасы бурҗуазияны сьқтды. Elde екј өкмет boldь: құмыс-
ць сәне soldat deputattарынын Sovetј мен бурҗуазиялық
Uақтыса укмет. Күс сәне қару-қүрал құмысцьлар мен са-
гуаларда boldь, al өкмет бурҗуазияда boldь.

Bүl вьlai boldь. Bolcevиктер құмысцьлармен вјрге көсе-
de ұрысьр, politsiаны, сандармдарды қүралсыздандыгьр сүг-
gende, kelјsјmpazdar — mencevikтер мен eserler Sovette
мәсјлјste отьрды. Bүрынқы құмысцьлар mencevikтер мен
eserlerдј вјлетјн, вјрақ соқыс kezјнде zavodпен fabrikalar-
қа саңа құмысцьлар кeldј. Олар kelјsјmpazdardын қалаи
вүзыр сүргенјн вјрден тьсјne алмады. Сөздерј сатық во-
ласын сәне револусияға «ура» деп аиқайлар сүргесјн —
оларды Sovetке sailақан едј.

Soldattардын көвј derevneden саңада қана kelgen-

der olar «revolutsia» degen sözdi tünqıbcı ref estıdj. Olar Sovetterge ofitserlerdj az cıbergen çoq. Sonımen, mencevikter men eserler Sovetterde volcevikterden kör volds. Mencevikter men eserler ynemj burcuazia çaqında volds. Sovette ökmettj burcuaziaqa beruge üıdarqan solar edj, ol-olma qalqtı çana ministrlerdj tındaıuqa köndremiz dep uade berdj. Kapitalisterdj ökmet vashna otıbr qalqan sebevı osıdan volds. Bolcevikter müny qalqqa tysjndirdj.

STALIN PETROGRADTA

5 mart kynj Petrogradtıq qasındaq Sestroretskjde miting volds. 5 mıñ adam sıatın yken keñ zalqa cümıscılar çäne soldattar ıyq toldı. Revolutsianıñ çenısıj turalı söz sөilep türqan volceviktik oratordı bəıj ıntamen tındadı. Kenet prezidiumge vır vuda gazet alıp qat tasucı kırıp keldj. Mitingtıñ predsedatelj gazettj acqanda kör cürt cümıscılarqa bürınnan tansı çäne sıyiktj bolqan gazettjn atın oqıdı.

«Çasasın qaita tırılgen proletarlıq «Pravda»!» degen asa qıanbıt daustar estıldj.

«Pravda»nıñ vırjncıj nomerjnde çarıalanqan volcevikterdj Ortalıq Komitetj bürosınıñ manifestjn predsedatelj oqır cıqtı. Zalda ovatsia kynjrendj.

Uc cıl laçsızdan yndemeuge tıjs bolqan «Pravda» cıqanda, cürt onı osılai qarsı aldı. «Pravda»nıñ revolutsiası maqalaları romecikter men kapitalisterdj tonaucılyq saiasatına bıqaranıñ közjn acadı dep qorqır, patca onı soqs qarsaında çaptır tastaqan volatın.

12 martta volcevikterdj Ortalıq Komitetjnıñ mıcesj Stalin özjnıñ soqs sııllasınan Petrogradqa keldj. Stalin «Pravda»nıñ redaksiasına engjıldj. Kelgen kynjnıñ ertıjne-aq, sııllanıñ soqsılyq men üzaq çoldıñ azavınan tıny almaqan Stalin revolutsiası cümısqa aralastı. 14 martta «Pravda» da Stalinnıñ vırjncıj maqalası cıqtı. Stalin Sovetterde eserler men mencevikterdjı ne sevıptj köpcılık volıp ketkenjn cümıscılar men soldattarqa tysjıktj çavaı tılmen tysjndirdj. Stalin burcuazia men eser-menceviktik vloktıñ mənjn actı. Stalin: Uaqıtca ykmet burcuazia men romecikterdjı ykmetj, oqıan senuge volmaıdı dep çazdı. Stalin ovoroncılıqqa qarsı cıqır, imperialistik soqsqa qarsı kyreske adırdı.

Leninnıñ adal serıgj — Stalinnıñ vascılyqmen «Pravda» zor ıımdastır cümısın cırgızdı. Ol özjnıñ tıjre-

gje bolceviker partiasьnyд чада кустерjn җинадь. Газет-
tjн тјлсјлерj partianьд иймдастьгисьсь voldsь, ал оқисла-
рь — partianьд мysesј voldsь.

Stalinnjн maqalalarь вuрҗауазияьд укметке
дarsь кyреске сақьрдь, eldj соқьстыд җәне асарсьлqтын
аратынан сақтау тек болcevиктер partiasьnyд җана, Lenin
partiasьnyд җана җолынан келедј degen сенјмге кeltјрдј.

SOTSIALISTJK ÛLB REVOLUTSIANB ƏZJRLEU

Lenin revolutsia turalb Sveitsariada çatb vjldj. Ol Reesege keluge ũmtıldb. Revolutsiaqa tez aralasqısb keldj, ol emjr voıb sol usjn cūmbıst jstegen edj. Bırađ ıol Reesege Fransia ıane Anglia arqılb ıyretjn, al aqılsbn ıane fransuz kapitalisterj Lenindj ıtkjzjr ıjberuge qorıqtı. Olar Leninnjn Reeseide ıkmettjn cūmbıscılar men carualardıd qolına kocu usjn kyresetjnjn vjldj.

Vladimir İlic tıbnm almadb. Revolutsiası Reeseige var ıntasımen asıqırb, varudıd tyrlj planıbn ıasadı. ıtırjk mılcıu adam volırb, Cved pasportımen ıtu planı da voldı. Bırađ vııqan Krupskaiıa kuljr: «Tynde tysjne kadetter kjrse, solarmen ũıbsamıbn der ũstalb qalarsı» — dedj.

Endj Reeseimen soqısb ıatqan Germania arqılb vjr-ađ ıol qaldı. Reeseide ıskeri plender kırb edj. Orıb revolutsionerlerjn ıtkjzu usjn nemjs plenderjne aırbvastaudı ũıbn-dastıru kerek voldı.

Revolutsia vıscılbq talap ettj. Sondıqtan Lenin otıb ıoldaspen Germania arqılb ıtuge ũııardı 1917 ıılb 3 arrelde Lenin Petrogradqa keldj.

Bırıazialıbq gazetter İlictj vılaıattar, ıala men qarıb aldı. Mencevikter men eserler Lenindj tındamandı der qalqtı azırdı. Bırađ cūmbıscılar men soldattar ızjnı kısemjn vısqaca qarıb aldı.

Vokzalqa mındaqan ınbekcjler keldj. Barrikadalı ũıbsqa qatnasqandar, partia ıolındaqı serjktelj, cūmbıscılar, soldattar, matrostar lek-lek volırb tu kıterjr, orkestr oınatırb alaıdqa toırb kettj. Soldattar vjrınece vronevikter ala keldj. Keckj mezgjl fanarlar ıaqıldı. Soldattar vronevikterden vokzaldıd vısqıstarıbn ıainaıan proıektorlar-men ıarıb qıldı. ıürt patıanıd erkj voıbnca on ıılb Reeseide volmaqan kısemdj kyttj. Poıbz keldj. Bjrıu: «Keldj!» der daustadı. Esjkten, proıektordıd ıainaıan ıarıbına

Vladimir Ilıc cıoqa keldj. Qıtıbıqlaıan «ural»lar estılıp çattı. Ilıcı çırt qolınen koterıp bronevıkke mıngızdı. Sol aradan Lenin revolutsia turalı özının bırıncı sözını söyledı. Onan keıın barlıq demonstratsia bolcevıkterdıń Ortalıq Komitetı türoqan yige qarai çırdı.

LENINNIN APREL TEZISTERI

4. aprelde Lenin sotsialistik revolutsia ycin qalai kyresu kerek ekenı çonınde bolcevıkterge baıandama oqıdı. Baıandamasının negızgı punktterın Lenin tezis retinde — qıssa, dıl formula qılıp çazıp alqan edı. Bıl tezister tarıxqa «Aprel tezisterı» degen atpen kirdı.

Kızır Reseide burçuazialıq revolutsia çendı, dedı Lenin ökmet basına burçuazialıq ykmet otırdı. Ol ykmet qalçıraıan qalqqa veııjtıılık vermeıdı, öitkenı burçuazia qa soqıs paidalı. Ykmet çersız carualarqa çer vermeıdı öitkenı burçuazia pomecciktermen bırge çerge qoça. Ykmet nanda vermeıdı. Qalqın özı ökmettı öz qolına alı qanda qana veııjtıılıkke, çerge, nanqa qolı çetedı. Kızır bırzde ekı ökmet bar. Burçuazialıq ykmetpen qatar, ökmettı öz erkınen burçuaziaqa bergen çımıscı çane soldat deputtarının Sovetterı ömır sıırıp otır. Barlıq ökmettin Sovetterge berılıın eçdaıattau kerek. «Barlıq ökmet Sovetterge berılıın!» — mıne bolcevıkterdıń uranı osı bolıı qatıs.

Ras, Sovetterde kızır mencevıker men eserler otır. Bırzıraq bırz, dep daleldedı Lenin, çımıscılar men kedeı carualar arasında çatpai-tırmai çımıs isteuge tıspız. Mencevıker men eserlerdıń tek burçuaziaqa qana kömektesetını çımıscılar men carualarqa tıspıdıru kerek. Bırz mencevıkterdıń naqız betın acıp bersek, qalq olardan sırt aqınalıp, bolcevıkterdı qoldadı. Sovetterde көpçılık alsaq veııjtıılıkke, çerge, nanqa qolımız çetedı. Çana ökmet pomeccikterdı çerın konfiskalap, eldegi vykı çerdı qalqın qaznası etedı, ykmet mencevıgıne aınaldıradı. Çımıs soldat çane soldat deputtarının Sovetterı produktın өndıı çane vılı isıne vaqılau qoiadı. Barlıq banktar memlek qolındaqı bır bankqa, bır çerge qosılıp, Sovetterdıń vılı qılauında voladı.

Leninnın Aprel tezisterı kyrestın danıspın programması, burçuazialıq-demokratialıq revolutsiadan sotsialistik revolutsiaqa ötıdıń naqtılı kırısu planı boldı.

Bıl asa zor mındettı orındaıuqa bolcevıker özının me

kjl kyresjmen əzirlengen edj. Lenin 1905 cыль-aq proletariyat sarizmdj qūlatqannan keijn, sotsialistjyk revolutsianь çyzege asьruqa kəcedj degen volatьn.

«Tezisterdegj çaьalьqtar, — deljngen BK(u)P tarixьnьn qьsqaca kursьnda, — ol tezister sotsialistjyk revolutsiaqqa ətu jsjne kьrjsudjьn teoria çaьqьnan negjzdelgen, konkretj planьn belgilep bergen edj» (192-bet). Lenin tezisterde vьlai dedj:

«Reseidegj kəzjrgj momenttjьn əzgeceljgj — proletariattьq sanalььqь men ūiьmdasqandьqь çətkjlkьsjz volqandьqtan revolutsianьn ykmettjьn burçuaziaqqa bergen vjrgjncj etarьnan, — ykmettjьn proletariattьn çəne carualardьn jcindegj kedei sloilarьnьn qolьna beruge tijstj revolutsianьn ekjncj etarьna kəcu» (Lenin, XX t., 88-bet).

1917 cыль 24 aprelde bolceviktjyk partianьn Petrogradta konferensiasь çinaldь. Aprel konferensiasьna bolcevikter partiasьnьn ūiьmdasqan 80 mьn mycesjnjьn uəkjlderj keldj. Konferensia soqьs pen revolutsianьn negjzgj məselelerj talqьladь: imperialistjyk soqьs turalь, Uaqtca ykmet turalь, çer turalь çəne Sovetter turalь. Negjzgj məseleler çənjude Lenin vaiandama çasadь. Ol əzjnjьn Aprel tezisterjьn kejnien taldap tysjndjrdj.

Konferensiada Leninge qarsь, keijn qalq çauь volьp atьlqan Kamenev, Rykov, Zinojiev cьqьp səiledj. Olar da, mencevikter siaqtь, Resei sotsialistjyk revolutsiaqqa əzj emes dedj. Olar kapitalizmdj, burçuazia əkmetjьn qalrьnda qaldьrudь çaqtadь.

Konferensianьn delegattarь vjrauzdan Lenindj çaqtadь. Konferensia Leninnjьn planьn bekjttj.

Konferensia sarizm çzgen qalqtardьn taqьdьr çənjudegj məselege zor kənjil vəldj. Lenin men Stalin revolutsiaqqa deijn-aq bolcevikter imperializmge qarsь ūlt-azattьqь qozqalьsьn qoldanuqqa tijс dep yirettj. Bolcevikter ezjlgən qalqtardьn əz taqьdьrьn əzderj cecu pravosьn, əz aldьna derves memleket qūrn pravosьn çaqtadь. Bolcevikter qalqtardьn tolbьq teьn pravosь volu yejn, ūlt ezucjlgjьn çou yejn kyrestj.

Bolcevikterdjьn vьl programmasьn konferensiada çasajan vaiandamasьnda Stalin çoldas çaqtadь. Stalinge qarsь Pətakov çəne Buxarin cьqьp səiledj, vьlar da keijn qalq çauь volьp cьqь. Vьlar ūltardьn əz tьzgjьn əzj alu pravosьna qarsь kyrestj. Olar js çyзjude ūlt ezucjlgjьn, patcaьq qalqtar tyrmesjьn qalrьnda qaldьrudь çaqtadь. Konferensia Leninge qarsь vьl vaqtttь əckereledj.

Bolcevokter Leninijn çəne Stalinijn ideiaların konfe-
rensiadan bıqaraqa alıp vardı.

BURÇUAZIANIN SAIASATINA BÜQARANIN QARSILIQI

1917 çıl 18 aprelde (çanaca 1 maida) Resei eñbekçilerij tıñıqıç ret vıjıncı mai demonstratsiasına aşıqtan-aşıq cıqtı. Bırınqıdai politsia çəne qarumen çırttı qualar çatqan kazaktar çoq. Mındaqan qalq qızıl tular kəterip qıanıpren kəcelerge cıqtı. Bılardıñ kəvj veivjtcıjk talap ettı. Qalq qandı soqıstan sarcadı. Soldattar keremet soqıstı vıjtıjı, veivjt eñbekke qaitudı arman ettı. Çırttıñ vərj endj kəp kytpeşvjz dep sendj: patca qıladı — endj çeksürın soqıstı da toqtatu kerek, destj.

Barlıq alandıarda miting çinaldı. Mencevikter men eserler söz seiledj. Olar vıjım turalı kəp sözder aıtıp, qarqıstalan soqıstı toqtatıqqa uəde berjstı. Bıraç bıqarı qalalı çetu kerekıjıj turalı mencevikter men eserler tık aıtıadı. Bır çana bolcevokter tek çımıscıçarıa ökmət çana vıjım çasalı aladı dep, varlıq çerde batıl dələdedı. Bolcevokter vıkjı ökməttı Sovetterge berjluın talap ettı. Bıraç bolcevokterge vərj tegjs qılaç qoınadı. Kəp çım mencevikter men eserlerge sendj, Uaqıtca ykmetke sendj.

Demonstranttar yilerjne qaitıp yljırmeı-aq: gazette ministr Milukov Resei çenıj cıqqanca soqıscadı deptı, degen suıç söz kelıp çettı. Soqısc sansız kəp sıarədtı, aıa kıjmdı, çavdıqtardı ovır çattı. Osılardıñ vərjnen kapitalister paıda keltırdı. Soqısc ıgıs burçuaziasına tıjmdı voladı, odaç çasaçan burçuazialıç elder — Anglia men Fransiada soqıstı soza berudı talap ettı. Patca soqısc çyrgıjı ucıñ aqıscın men fransuz burçuaziasınan altın aqçame 7 milliard somdai qarız alan volatın. Anglia çəne Fransiada Uaqıtca ykmetten soqıstı soza berudı talap ettı.

Milukovtıñ sızj bıqaranı aşındırdı. Tanırtıç çanı demonstratsiada vıjım voladı dep bıqaraqa uəde bergenedı, al kecke taqı soqıscı aıdaldı! 1917 çıl 20 aprı künj Petrogradta soldattar vıtovkaların alıp, dereu kəcege cıqtı. Bırnecə on mındaqan soldattar çinalıp; «Çıılın soqısc!», «Çoılın Milukov!» degen talap qoidı. Kəlesj künj kəcege çımıscılar cıqtı. Ekj kündeı qızı miting etjı çattı.

Ykmet qorıqtı. Ekj ministrđj — Milukov pen Guckovtı — ornınan alıp, olardıñ ornına mencevikter men eser

lerdj engjzjdj. Kapitalisterde: çaңa ministrler, keljsjmpraz partianьн uәkjlderj, qalqtь esevjn tauьp aldai alar, ol bur-çaazialьq ministrler keljsjmprazdardьн sьrtьnan soqьstь vьrьnqьsa çyrgjze verer degen senjm voldь.

Сьпьнда да вил ustupka vьqaranь az uaqьt aldandьrdь. Olar çumьsьna qaitьp vardь. Bjraq çumьsьclar men soldatardьн kәvj aldanqanьн vjrte-vjrte tysjne vastadь. Olar volcevikterdj ьqlaspen tьңdai vastadь. Zavodtarda çәne polktarda volceviktjk çaңa iaceikalar qūgьldь. Volceviktterdj ьqpalь arttь. «Pravda»нь çürt talasьp alatьn voldь. Lenin men Stalin ykmetke mencevikter men eserlerdjн kjruj esvjr өзgerjs engjzvegьnjн çәne engjze almaitьnьn qalьң vьqaraqa tysjndjrdj, ykmet qalqtь taqь aldap otьr, tonausьlьq soqьs sozьla veredj dedj.

ÇUMЬSCЬ ÇASTARDЬ UЬMDASTЬRU

Petrograd volcevikterjne çumьsь çastar kәmektestj. Putilov zavodьньң, taqь vasqa zavodtardьң ças çumьsьclarь 1917 çьlqь fevraldaqь revolutsia kezjnde sarizmge qarsь barrikadalarda soqьstь. Revolutsiadan keijn çastar «Pravda»нь tarattь, miting saqьruda volcevikterge kәmektestj. Revolutsianьң dūcrandarь çastardь volcevikterden aьrьp almaq voldь. Olar: çastar kjtap oqu kerek, mәdeni çumьstarmen ainalьsь kerek, al burçuaziaqa qarsь kyres-te әkelerjne kәmektesuge tjptj de tijs emes dedj. Eserler men mencevikter «Eңbek çәne çarьq» degen çastar uьmьn asьp, çumьsь çastardь sonda saqьrdь.

Bjraq çumьsь çastar volcevikterdjн çәrdemjmen eserljk-menceviktjk jstjн mәnjne tysjndj. Belsendjler çumьsь çastardь uьmdastьruqa kjrjstj. 1917 çьldьң çazьnda çumьsь çastardьң Sotsialistjk soiuzь qūgьldь. Ol çastardь burçuaziaqa qarsь kyreske saqьrdь. Sotsialistjk soiuzqa Petrogradьң 50 mьңnan astam çastarь çazьldь. Soiuz volcevikter partiasьньң eң çaqьn kәmekcjsj voldь. 1918 çьl çumьsь çastardьң Sotsialistjk soiuzь çastardьң Kommunistjk soiuzьna — komsomolqa ainaldь.

SOVETTERDJН BJRJNCJ SIEZJ

Burçuazialьq ykmettjң aldap çyrgьnjne vьqaranьң kәp uzamai kәzj çettj. Carualar derevnelerde pomecikterdjн çerjн өзderj ala vastadь. Ykmet derevnelerge karatel ot-

rədtarın çiverdj. Patca tüşndaqıdai carualardı taqı da atqıladı. Çümbscılardıñ eñbek aqısnı arttırıqı kelmei, burçuazıa qalalarda zavodtarın çava bastadı. Astıq bolmadı. Azıq-tyljık unemj qımbattai berdj. Ezilgen qalqtar patca tüşndaqıdai qıldıqta völdı. Burçuazialıq ykmet eskj tırtıptı özgertpei, sol kyiinde qaldırdı. Mekemelerde büriñqı cinovnikter otırdı. Mektıp salıqı rıqsat etpedj. Ykmettjñ cinovnikterj bailardı kedeilerge qarıs qoldadı. Barlıq çerde — Ukrainada, Kavkazda, Orta Aziada ezilgen qalqtardıñ eñbekçilerj köterilıs çasadı. Olarqı qarıs asker çiverilj çattı.

1917 çılı 3 iünde Petrogradta çümbscı çäne soldat deputattar Soverterjñj Bykjıresciljk I siezj çinaldı. Mıñqı tarla delegat keldj. Bolcevikter nevarı çyz qararlı adam volıp qalqandarı eserler men mencevikter völdı. Çümbscılar arasında, kövjne-köp soldattar men carualar arasında eserler men mencevikterge senucjler əlj az emes volatın. Olar soqıs vasqı elderdjñ çerjñ çaular alu ucjñ emes, dürişında qorqanı ucjñ çurgjzilj çatır dep oiladı. Eserler men mencevikter olardı aladı.

Siezde eserler men mencevikter ystem völdı. Olar deputattardı odaqtı qoldauqı, burçuazıa men keljsjmdj qoldauqı saqrdı. «Burçuazıamen keljspejnce el vileuge volmaidı», — dedj mencevikterdjñ vjr cecenj.

«Bjr əzj ökmettj qolına alatın partia çoq», — dep mencevik tribunadan aıqai saldı.

Kenet otırqıdardıñ arasınan:

— Ondai partia var! — degen savırılı daus estjldj.

Deputattar qovalırdı. Vjrsırbıralar otırdarınan türdı. Tüş-tüşnan sıraular estjldj. Qoçarındarqı zjı tastaqan kjm ekenjñ çürttın vjlgjısj keldj. Ol Lenin edj. Ol tribunaqı saqrı, burçuazıamen aqırasudıñ ne sevırtj kerek ekenjñ tysjndjrdj. Leninnjñ çavaıs sözderj vıjne de tysjnıktj völdı. Soldattar men carualar çer, vjtım, nan turalı aitqan Leninnjñ sözderjñ ıqlaspen tındadı.

Eserler men mencevikterdjñ kösemderj cu köterdj. Leninnjñ söleujne vıget çasadı, söz verjımeujñ talap ettj. Bıraç siezjdjñ köpcjilgj Leninnjñ üşnısnı çaqtar soiledj. Leninge çürt du qol capalaqtadı. Carualar men soldattardıñ köpcjilgj qol capalaqtadı. Eserler men mencevikterdjñ aldap çurgenjñ olar tysjndj.

Mün Petrograd çümbscıları da tysjndj. Siezge proletariattıñ vejiljñ kersetu ucjñ, volcevikter Petrograd çümbscıların demonstratsıaqı saqrdı.

Sovetter siezjnjn vileucjlerj — eserler men mencevik-ter de — demonstratsia çasauqa üiqardь. Olar volcevik-termen kyc teңdestjrmek voldь. Olar astananьң çümьsçlarь men soldattarь vjzdjn soңьmьzdan eredj dep oiladь.

1917 çы 18 iunde asa ylken demonstratsia voldь. Kөsege 500 mьңdai adam сьqtь. Tulardьң wәrj derljk volcevik-tjk voldь. Çyz mьңdaqan Petrograd çümьsçlarь «Barlьq ökmәt Sovetter qolьna wәrjlsjn!» — dep talap ettj. Eserler men mencevikterdjn soңьna volmacь toptar qana erdj. Olar: «Uaqьta ykmetke senu kerek!» — degen üranmen plakattar көterjр çyrdj. Deputattar demonstratsiada çümьsçlarь men soldattar volcevikterdjn soңьnan eretjndj-gjn көrdj.

ОРЫС ӘСКЕРЛЕРЈНЈ МАИДАНДАОҢ САВУЫ

Çümьsçlarь men soldattar arasьnda volcevikterdjn ьq-palь artuь vaiqalqanda, wuçuazialьq ykmet cu көterdj. Olar patcanьң jstegenjn jstemek voldь: nemjsterge qarьь maidanda savuь çasauqa üiqardь. Eger savuь çenjstj wolsa — wuqaranьң nazaryн revolutsiadan wasqa çaqqa audaru-qa voladь, al soңьnan revolutsianь mylde wasьp çancuqa voladь. Eger savuь sәtsjz wolsa — kynәnj volcevikterge çauьp, revolutsianь wәrjwjr talqandauqa voladь, — dep oiladь kontrrevolutsia.

Maidanqa Kerenskidj çjwәrdj. Bül kezde ol soqьs mi-nistrj volatьn. 18 iul kynj, Petrogradta soqьsqa qarьь dәl demonstratsia volatьn kynj, maidanda Kerenski soldattar-dь savuьlqa aidap saldь.

Fevral revolutsiasьnan keijn de, armiada mardьmьdь өз-gerjс volqan çoq. Armiaда wuььnoqь darьnsьz generaldar voldь, soldattar men dworәn-ofitserlerdjn arasьnda wuььn-оqь айьrmacььqtar sol kuyjnde qaldь. Soldattar wuььnoqьsa vjreudjn jsj ycjn soqьstь. Olardь kycpen ne aila-өtjrkpen aidap salьp otьrdь.

Soldattar soqьsqa ьqlasьmen warmacь. Alqacqь kynderj azьraç jlgerj wasqanmen, nemjster qarьь savuь çasadь. Oryс armiasь soqьqda төтәр wәre almai, keijn qactь. Adan-dar, zeңwjrekter, — wәrj de aralasьp kettj. Nemjster qьr soңьnan qalmai, oryс soldattarьн plenge aldь, çawdьqtardь aldь. Resei 60 mьңnan artьq soldattan, wjrsьььra zeңwjrek-ter men көp territoriasьnan айьldь.

ЏҮМЬСЫЛАРДЫҢ ИҮЛДЕГҢ КӨТЕРҢЛІСІ

1917 сьы иҮлде мaldandaқы савуыдан тук сырады. Буржуазия кжнәнж волцевиктерге аудармақ волыр әрекеттенди. Барлық буржуазиялық, мenceвиктjк, есерлjк газеттер волцевиктер майданға jрjткj салды деп қазды. Generalдар волцевиктерди заңнан тысқары деп қаралауды талап еттj. Өте мөте general Kornilov тырысыр вақты. Қырыдақы савуыда ол армияға командасы волыр, соқыста қенжлjр қалқан волатын. Endj ол барлықына да волцевиктер айыры деп, өлjм қазасын енгjзудj талап еттj. Оны офитсерлер қолдады. Оны қенжлjр қалқанын ескjм есjne алмады. Барлық қерде Kornilov — ег general десjр қырды. Буржуазия ол елди астықтан сақтаиды деп кулады.

Буржуазия ең алдымен волцевиктердиң сазайын бергjсj келди. Generalдар қымьсылардың демонстрацияға сықырына provokatsia қасар, кейн оны талқандар, волцевиктерди қиратыр, Sovetterди таратыр, ескj тәртjптj, саризмди қайта орнатуға ұйқарды.

Бүкjл елдегj қымьсылар мен soldattar қовалқыды. Олар generalдардың қандана вастақанын көрди. Олар қоқан лоқыны естjр, қаруға қармасты. Петроградта бүқара соқысқа ұмтылды, вjрақ волцевиктер оларды әзjрлjксjз қимы етуден теңедj.

Lenin мен Stalin буржуазияның планын вjлjр қойды. Олар provokatsia әзjрленjр қатқанын тьсjндj. Lenin тыныстыққа сақытыр, «мейлj алдымен солар вастасын», — дедj. Волцевиктер барлық заводтарда бүқараны кунj бүғын көтерjлуге қjвермедj.

Вjрақ бүқараны теңеу мүмкjн болмады. Қымьсылар мен soldattардың буржуазия үкметjne асыны өте кысты едj. 3 иҮл кунj Петроградта «Қоылысн Уақытса үкмет!» деген ұран қазылқан плакаттармен көкеге пүлеметтj полк сықты. Пүлеметцjлерге васыра полктардың soldattары қосылды. Кейн қымьсылар да сықты. Бәрj де құралмен қырды.

Волцевиктер көтерjлjске қарсы вольды, вjрақ қымьсылар мен саруалар сықыр қалқаннан кейн оларды васылықсыз қалдыруға болмады. Lenin волцевиктерге бүқараның васында вольды қәне көтерjлjстj неқұрлым веивjт, ұымдасын демонстрация веинесjнде өткjзудj ұсынды. Волцевиктер партиасы мұны jстеи алды.

4 иҮлде қымьсы, soldattармен вjрге волцевиктер де вольды. Demonstrantтар Таври сарайына келе вастады. Ол арада

qъzu mitingler  tjр  atqan edj.  mъsъlar varlъq  kmet Sovetterdjn qolъna verjlujn talap ettj.

Ykmet k terjlstjn veivjt xarakterjmen sanaspa, oqan oq attъ. Kerenski maidannan attъ  sker saqrdbъ. Petrogradqa ofitserljik mektepterdjn oquсьlarъ — iunkerler keldj.  mъsъlar men soldattardъn qarubъn tartъp ala bastadъ. Iunkerler «Pravda» gazetjn talqandadъ, volcevikter partiasъnъn Ortalъq Komitetjnjn yijne vasъp kjrdj. Olar Kerenski t tqъnqa aluqa v ibъqan Lenindj jzdedj. Iunkerlerge Lenindj tjrj  kelmeuge, taban  erde  ltjruge v ibъq verjgen.

Bjraq Leninge aldbъn-ala vjldjrgennen keijn, ol  asъrъnъr ylgjrdj. Iunkerler k p volcevikterdj t tqъnqa aldbъ. Volcevikter partiasъna d l patca kezjndegidei derljik kyn tudъ, onъn podpoliada  asъrъnubъna tura keldj. Ykmet gazetterdj  aptъ,  inalъstarqa tiъm salъndbъ, k rnektj volcevikterdj  stap, tyrmege oъrqbъzdbъ. Mencevikter men eserler bur uazia ykmetjne osъnъn v rjnde de  erdem verdj.

Iul demonstratsiasъn talqandau eldegj xaldj  zgettj. Eserler men mencevikterdjn qoldauьmen varlъq  kmet bur uaziasъnъn qolъna k ctj. Qos  kmettjlk vjttj. Eserler men mencevikter ystemdjik etken Sovetter tolъq bur uaziasъnъ qoldadъ. Kontrrevolutsia  endj. Olar revolutsiasъnъn varlъq tavъstarъn  oiuqa kjrjstj.

Bolcevikterge varъstъn  ana  oldarъn tekserjр cecu kerek voldbъ. B l ucjn partiasъnъn VI siezj saqrъldbъ. Siez 26 iulden 3 aq sqa deijn voldbъ. Partiada 240 m ndnan artъq volcevikter var volatъn. Siezdj q ria tyrde saqr uqa tura keldj. Ykmettjn spiondarъ qaptap kettj. Olar siez turalsъ estjgenmen, onъn qai  erde ekenjn vjlmедj, jzdedj.

Siezdj Stalin vasqardbъ. Lenin siezde volqan  oq. Ol Kerenskidjn tmjiskjlerjnen  asъrъnъr  yrdj. Bjraq Lenin siezge podpoliadan  zjnjn Petrogradtaqъ serjktej  ane cakjrtterj Stalin, Sverdlov, Molotov, Ord onikidze arqъbъ basъlъq ettj.

Stalin Leninnjn direktivasъn js  yzjne asъra oъrъp, siezdn delegattarъna revolutsiasъnъ v dan  rj qalai damъta veru   njnde n sqaу verdj. Bjzde v qan deijn, — dedj Stalin, — qos  kmettjlk volъp keldj: Sovetter  ane Uaqъtca ykmet voldbъ. K zjr qos ykmettjlk  oq. Varlъq ykmet Uaqъtca ykmettjn qolъnda. Mencevikter men eserler tygel solardъn  aqrъna sьqtъ. Kontrrevolutsialъq ykmettj q latu ucjn varlъq kyctj  inau kerek, q raldbъ k terjlske  zjrle-nu kerek.

Sotsialistjik revolutsiaqa tysu çolbna siezde Buxarin çäne onbñ trotskistjik lagerdegj pjkjrlesterj qarşь съqтb. Olar vjr elde sotsializmññ çenuj mymkjn ekendjgjne qarşь съqтp soiledj. Buxarin, mencevikter siaqtb, carualar-qa çala çaptb, varlьq carualarda — kulaktar da, kedeler de qorqanu nietjnde otb, olar çümьscьlarmen vjrge var-maidb dedj.

Stalin Buxaringe qarşь volbьp, carualar ätyrlj voladb dedj. Auqattb carualar burçuazianb qoldaidb, vjraq kedel carualar büqarasb çümьscьlarmen vjrge revolutsiaqa varadb dedj.

Reseide sotsialistjik revolutsianbñ çenuj mymkjn ekendjgjn moibndamaqan menceviktik-trotskistjik vaçьttb äckerelei keljp, Stalin bylai dedj: «Sotsializmge çol salucь el — däl Resei volub qaçar emes... Vjzge tek Evropa qana çol көrsete aladb degen, zamanb ötken üqьmbd tastau керек. Dyniede dogmalьq marksizm çäne tvorcestvolьq marksizm var. Men soqьsьnbñd tьrқьsьndamьnb» (RSDÇ(в)P VI siezjnñ protokoldarь, 233 — 234-беттерj).

Siez vjrauzdan Stalinññ rezolutsiasьn vekjttj. Siez volcevikterdjñ ekonomikalьq platformasьn talqьlap vekjttj, ol: pomecikterdjñ çerjn konfiskalau çäne eldegj varlьq çerdj memleket mencejgjne ainaldьru, banktardb memleket mencejgjne ainaldьru, vjrlesken jrj öndjrstj memleket mencejgjne ainaldьru, öndjru çäne völu jsjne çümьscь varqьlanb qoiu.

Siez burçuazialьq ökmekte cavubь çasauda zor röl atqarqan varlьq мәselelerdj — profsoiuz turalb, çastar soiuzь turalb мәselelerdj talqьlab.

Ükmettj qūlatudb äzjrleu ycjn siezdjn delegattarь bykjl elge tarap kettj.

BURÇUAZIA AZAMAT SOQЬSЬN BASTADB

Ükmet volcevikterdj podpoliege quьp tьqьp, revolutsia-qa qarşь kyrestj soza verdj. Ol Kornilovtь varlьq maidan-nyñ vas komandacьsь etjp taqaiьndadb.

1917 çьb 25 aqusta general Kornilov maidannan vjr korpus kavalerianb albьp, Petrogradqa çjberdj. Soldattardb aldadb. Olarqa Petrogradqa nemjster qaubьp tuqьzьp tьr dedj. Kornilov astananb toşьnnan cavubь albьp, Sovetterdj taratьp, özjn diktator dep çarialap, elde patcalьq Reseidj qaitadan qalьbna keltjrmek voldb. Kerenski Kornilovtьd planb vjldj.

Korpus Petrogradqa kele çattı. Generaldar qalaqa avai-
sızda kiljgeniz dep sendj. Bıraç volcevikter çümıscılar
men soldattardı Kornilovqa toitarıs beruge saçırđ. Bū-
çan qalıñ vūqara yn qostı. Çümıscılar vıtovkaların alıp,
çümıstan tura qalaqa keldj. Qalada tezdetjir okoptar qa-
zıp, arandı sındar tarttı. Çürt soçıstı kyttj. Bıraç so-
çıstı vólçan çoç. Kornilovcılar saçındar kelgen kezde çū-
mıscılar olarqa generaldar soldattardı aldadı, soldattardı
özderjnjn tuvsqandarı — çümıscılar men carualarqa qarıs
salıp otır dep tysjndjrdj. Kavalеристер өзjnjn komandir-
lerjn tütqınqa alıp, Petrogradtın çümıscı, soldattarın men
tavısır kettj.

Kornilovtın kontrrevolutsialıç zagovorına qarıs vūqa-
ranıñ üımdastırıp çäne qūraldandıırıp, revolutsianıñ aman
saçtar qalçan vjr çana partia, volcevikter partiası voldı.

Kornilovqa qarıs tek Piterde çana көterjлgen çoç. By-
kıl elde revolutsiası otrədtar qūrıldı.

Derevnedegj carualar mencevikter men eserlerdjn alda-
çanın tysjndj. Būqara varlıç çerde volcevikterdjn soçına
erdj. Varlıç çerde Sovetter qaita sailandı. Mencevikter
men eserlerdj Sovetterden quıp cıçırıp, volcevikterdj sai-
ladı. Çümıscı çäne soldat deputattarınñ Petrograd çäne
Məsken sovetjnde 31 aqūsta çäne 5 sentəvr kynderj vol-
ceviktjk rezolutsialar qavıldandı. Uaçıtca ykmet qalç qoz-
çalısnan qorçır, Kornilovtı çäne oçan көmektesken vjr-
nese generaldardı «tütqınqa» aldı.

BURÇUAZIANIŃ REVOLUTSIAQA QARIS ZAGOVORİ

Kornilovtın көterjлjsjnen tyk cıçradı, onıñ özj tütqın-
qa alındı. Bıraç өkmet burçuazialıç Uaçıtca ykmettjn qo-
lında qaldı. Oçan eserlermen mencevikter vūıııçıca кө-
mektestj. Ykmet vūıııçıç saiasatın çyrgjze verdj.

Kornilovtı tygmege otırqıçvıai, mektep yijne çamadı.
Kornilovtı vūıııçıç polkь kызettj. Kornilov özjne qala-
çan adamı saçıra aldı. Ol generaldardıñ qaisısına vol-
sa da qat çaza alatın voldı.

Ykmetpen generaldar zor çümıstar jstedj. Kornilov
«tütqında» otırçan mektepke jлgerj-keijndj kurier saıır
tūrđ. General өзjnjn sıvailastarına vūıııçıç çıberjir çattı.
Açca çınadı. Bolcevikterge qarıs kyresu ycjn senjmdj əs-
ker völjmdernj jrkter alıp çattı. Ofitserlerden çäne
kulaktın balalarınan arnauı otrədtar qūrıldı. Olardı

ekrjndj otrædtar der atadъ. Bûlardьnъ varьbьqъ qьrьbьqan astam voldь, onda — elu mьnnan artьq soldat voldь. Ekrjndj otrædtar vjr-ekj sutkenjн jcjnde keljр, Petrogradtъ nemese Mæskeudj ala alatьn voldь.

Burçuazialьq ykmet astanaqа taiau çerge vjrnece kavalerialьq divizia aldьrdь. Olar poход tærtjvьmen vjrnece saqattьn jcjnde Petrogradqa tøjр keletjн voldь.

Bolcevikterge qarsь køterjlske ofitser mektepterj æzrlendj. Orьs armiasьnda qьzmet etetjн, polæk-soldattardan qьrьbьqan polæk korpusьn paidalanu çøjnde Kornilov astьrtьn vñirьq verdj. Tez sexoslovak korpusьn æzrlendj. Sexoslovaktardьn ol kezde derves memleketj volmaitьn. Olardь Avstria ældeqacan çaular alqan volatьn, 1914 çьlqь dьnieçyziьk soqьsta sexoslovaktar Avstria æskerjнjн qatarьnda Reseiqe qarsь soqьstь. Orьstar kør mьndaqan sexoslovaktardь plenge aldь. Orьs generaldarь plenge tysken sexoslovaktardan ekj divizia qьrьр, olardь Avstria men Germaniaqа qarsь soqьsqа saldь. Osь ekj divizianь Kornilov endj bolcevikterge qarsь salmaq voldь.

Burçuazialьq ykmet vastьqь Kerenski volьр, Kerenski vñl kezde ykmettjн predsedatelj volatьn, bolceviktermen, revolutsiacьl çimьscьlarmen kyresu ycjн astьrtьn zor kyc æzrler çattь. Ykmet tьrçan qьsqь ordaqа mьqь kyzet qoidь. Ordaqа varatьn çoldarda bronevikter tьrdь. Qьsqь ordanь jcjnde ofitserler men ofitser mektepterjнjн oqucьlarь — iunkерlerden quralqan otrædtar tьrdь. Jrj stansialarda artilleria men çaiau æsker tieljр çattь. Kavaleria Petrogradqa çaqьndatьldь. Endj bolcevikterge toсьnnan vas salьр, revolutsianь vasьр-çancu ycjн tek qolailь uaqьt kytjр otьrdь.

LENIN PODPOLIEDE

Lenin podpoliede çasьrьnьр çurdj. Əuelj — Petrogradta, vjr qart bolcevik-çimьscьnьn yijnde voldь. Vjraq vñl çer çaujpsjz orьn volmadь. Partianьn Ortalьq Komitetj Lenindj qalanьn sьrtьndaqь toqaiqа kəcjruqe ùiqardь. Lenindj Razliv køljнjн arçaqьna ornalastьrdь. Vjr keven çørtjн jcjн yngjrler, ystjне taqtai, aqactьn vñtaqtarьn çauьр, kyrke jstep verdj. Qainaqan køtelok asulь tьrçan otьnъ qasьnda revolutsianьn køsemj çimьs jstep çattь. Toqaidьn jcj qùlaqqa ùrçan tanadaì tьmьq. Anda-sanda qùs atqan aңcьlar øtedj. Kecke taman kølde calpьldaqan sudьn dьvьсь estjledj. Køldj çaqalar aqьrьn çyгjр keleşatqan

qayıq kərjidedi. Qayıqta oturmaq svəzist, ol bolcevikter partiası Ortalıq Komitetinje Leninge çazqan qatın, Leninnin Ortalıq Komitetke bergən nısqauların tasıyr tıradı. Ortalıq Komitetinje mycelerje mında talai ret keldi. Stalinnin tapsıruı voınca ekje ret Ordçonikidze keldi. Lenin onı kərten vjletin. Stalinnin cəkırterje çəne serjkerje — vjr tor Kavkaz bolcevikterjmen Lenin öte tatu vailanıs çasap tıratın. İic olarmen ynemje qat aısbır tıratın edje.

Grigori Konstantinovic Ordçonikidze (Sergo) kərten podpoliede jsteitin qızmetker — bolcevik. Ol 1886 cılı Kavkazda tudı. Mamandıqı — feldcer. 1903 cılı bolcevikter partiasına kirdi. Ol çauınger üıımdarqa qarı-qural tasıyr, qıın çəne qajıptı tapsırmalardı orındap çırdı. Talai ret tıtqında, katorgada, sııllkada voldı.

Sergo qayıqpen Razliv kəlınen öttje de, İic osı maı-aıdaqı dacalardı vjrinde volar der, vıtalardı arasımen çırtje keleçattı. Vjr kezde kevemnin arçaqınan tanımaıtın vjr adam cıqa kelje, Sergioqa taianır keldi, onı vıınnan qaqır:

— Nemene, Sergio, tanımaı tırsız va? — dedje.

Bıl Lenin edje. Saqal, mırıt çoq volqanqa, ol adam tanıqısbız volır özgeripti. Sergio Leninge jstin mən-çayıñ aıtı İic bıqaranın zauqın qadaqalap sıradı. Sergio çırerde doctasıyr çatır, kılıp çolda kezdesken vjr uaqıqanıtı aıtı. Poıızdın vagonında vjr çımıscı Leninge çala çarqan vırçıazialıq gazettje oqır cıqır, gazettje keije laqtırje çıberedje de, daustap:

— Ötjrk aıtadı! Kərersjıder, ekje aidan keijn Lenin çana ykmettin predsdatelje voladı, — deidje.

Qavardı estjgennen keijn Lenin salmaqıtı dauspen:

— Mymkijn onan da erte volarmın! — degende, Sergio qairan qaldı.

Revolutsianın üı kəsemje podpoliede çırse de, revolutsianın çenjsje çaqın ekenjne sengen edje.

Ordçonikidze Petrogradqa qayıp kelgesin, Leninge keldin arçaqında tıru qolaisız: astanaqa qat əkelje tıru qıın ekenin aıtı. Onın ystjne aqıs tuqasın kelde sııq vola vastadı. Ortalıq Komitet Lenindje Finlėndianın vjr qalasına kəcırge üıqardı. Onda vırçıazialıq ykmetten çasırbıñı oıai edje. Lenin parovozqa otırbır varatın voldı, onın macinistje çımıscı-bolcevik volatın. İmırt çavlıqan kezde Lenin vjrnece çoldastarmen stansiaqa kettje. Bılar qaranqıda adasıyr ketje, əlden uaqıtta stansiaqa kelse, qarulı iunkerler tır eken. Lenin vjr çıraqanaqa çatır qal-

dь da, çoldastarь stansiaqa vardь. Olardь qorcap aldь. Təçribesiz iunkerler qolqa tysken adamdardь wəj torь-lar stansiaqa alьp ketlj. Sol kezde Lenin ornьnan tьrьp, sonqь vagonqa tez mьnjp aldь, sol kyij uədelj stansiaqa varьp tьstj. Mьnan əj Lenin parovozqa otьru kerek edj. Ol parovozdь macinist-bolcevik çyrgjzetjn. Lenin parovozqa mьngesjn, çapanь cecjp, çenderjn sьvanьp, əzjnə çana mьndeljn orьndaucqa — kocegardьn çərdemcjsj volucqa kjrjstj. Bolceviker partiasьnьn Ortalьq Komitetj kəsemdj Finləndianьn Gelsjngfors degen qalasьndaqь çasьnьn pə-terge ornalastьrdь.

Укmet çpiondarьnьn Иlictj jzdemegen çerj qalmadь. Vokzaldarda passaçirlerge sezjktene qarap çyrdj. Çij-çij dokumentterjn tekserjp, ətken adamdardьn çolьn wəgedj. Lenin yctj-gyilj çoq voldь! Burçuazialьq gazetterde Lenin tjptj cet memleketke ketjp qalьptь dep te çazьp çyrdj.

Al Lenin Gelsingforstan wərijne çьraqь kəzjn salьp otьrdь. Ol Kornilovtьn tas-talqanь cьqqanьn vjldj. Soldatardьn qьzu səzderj turalь estjdz. Carualar pomecçikterdjn yilerjn qiratьp çatqanьn gazetterden oçьp vjldj. Lenin kəterjlstjn mezgjlj çetkenjn tysjndj. Ol Ortalьq komitetke çana Məskəu men Petrograd bolcevikerjnə tьqьz qat çj-verdj: «Çumьscь çana Soldat Deputattarьnьn astanalьq Sovetterjnen kəpçjlk alьp, bolceviker memlekettjk əkməttj əz qolьna ala aladь çana alucqa tijstj» — dedj.

SOTSIALISTJK REVOLUTSIANŇŇ ÇENJSJ

Stalin Leninnjn qatyn 15 sentəvrde aldь. Stalin «Рабо-
ci put» degen bolceviktjk gazettjn redaktorь edj — ol kez-
de vjzdjn «Pravda» osьlai atalatyn. Kerenski bolceviktjk
gazetterdj çauьp tastai bergenson, gazettjn atyn çij-çij
əzgertjr otrьuqa tura keldj. Leninnjn qatyn alqanнан ke-
ijn vjr kyn өtkesjn, Stalin gazetke Sovetter өkmetj yçjn
kyreske saqьrьp maqala vasьp çьqardь. Kөterjlske asьq-
tan-asьq saqьruqa volmadь. Çauqa plandь vjldjrp qoimas
yçjn, availar çazu kerek voldь. Vjraq Stalin çumьscьlar
men çarualarqa arnar çazqan edj, olar partianьŇ saqьru-
ьn tysjndj.

BolcevikterdjŇ stavь Petrogradta kjckene pəterde vol-
dь. Ol yi çjrkeudjn qasьnda volatyn, sondьqtan «krestjn
astьndaqь» yi dep ataldь. Onda Ortalьq Komitettjn myce-
lerj yzdjksjz deçurda otrьadь. Stalin Məskeu, Ukraina,
Povolçiedegj qьzmetkerlerdj saqьrьp alьp, bolcevikterdjŇ
planь turalь aitadь. Ortalьq Komitettjn uəkjlderj jrj qa-
lalardь aralar, Leninnjn qattarьn, Stalinnjn nűsqaularьn ta-
rattь. Çaqьn maңaidaqь uzeldj stansialardaqь bolcevikter:
qaza tapsada, stansia arqьbь ykmetke çərdem өtkjzveuge
vűirьq aldь.

Ortalьq Komitet kyctj dűrьbь ornalastьrdь. PartianьŇ
өvlьstьq űimdarь, ərqaisьbь çeke-çeke, qandai əreket qь-
lu turalь nűsqaular aldь. Eger Petrogradtaqь kөterjls sөt-
sjz vola qalsa, olar kөterjlstj toqtatpauqa tijs voldь. Ufa-
daqь çoldastar astьq əzjrledj. Ivanovo-Voznesen bolcevik-
terj Məskeuge otrədtar çjberuge tijs voldь. Eger general-
dar Petrograd bolcevikterjne qarsь soldat çjberse, Belorus
űimьbь olardь qüralsьzdandьruqa tijs voldь.

Petrogradtaqь zavodlarda Qьzьl gvardia otrədtarь qű-
rьrьp çattь. Çumьscьlar qarу çumьsauqa yirendj. Otrədqə

çümьссь-әielder de kjrdj. Oлар ūrьsqa sanitarka esevjnde qatnasuqa әzjrlendj. Astanadaqь qьзыl әskerlerdjн sanь nevәrj 12 mьnпnan artьq voldь. Qьзыl gvardiadan vasqa revolutsianьн asa maпьzdь айьндь kycjнjн vjрj Baltьq flo- tь voldь. Morәktar volcevikterdj toльq çaqtaдь. Gornizon- пьн soldattarь volcevikterdjн көterjlske саqьruьн kyтjр otьrdь.

Petrogradta Stalinmen vjрге Iakov Mixailovic Sverdlov jstedj. Ol әzjнjн revolutsialьq çümьсьн ylken Sormov zavodьнн çümьсьларь arasьnda vastadь. Sverdlov alasa voily, taldьrmac kjsj edj. Sverdlovтьн vasqan jzjn andьp çyргen patcanьн spiondarь onь «Bәlekei» dep atadь.

Ol çümьstan carcamaitьн adam edj. Ol mitinglerge, kruçoktarqa, demonstratsialarqa, — vәrjne varьp ylgьretjн. Oral volcevikterj Sverdlovтьн vascььqьmen çümьs jstedj. Patca politsiasь Sverdlovть talaj ret tyrmege otьrqьz- dь. Vjraq temjр torlar men patcanьн tyrmelerjндеgь sūm- dьqtar Sverdlovть mьqata almadь. Ol talaj ret tyrmeden qacьp сьqьp, ertejне çümьсьлардьн arasьnda volatьн, olardь ūiьmdastьrьp taqь da kyreske саqьratьн. Taiьvaitьн vatьl Sverdlov volcevikter partiasьнн tapsьrmalarьн orьndauda taisaludь vjлmeitjн. Sverdlov revolutsianьн айьндь kycjн qūruqa asa zor nazar audardь.

Vьiborg audanьнн volcevikterjн Molotov vasqardь, ol burçuazialьq Uaqьtca ykmetke savuьl çasaudь qacьmait- talmai әzjriedj.

Astanadaqь metalсьлар arasьnda Andrei Andrevic Andreev çümьs jstedj. Metalсьлар volcevikterdj toльq qoldadь. Professionalь soiuздьн çainasьнnan tysken aqсadan metalсьлар Qьзыl gvardianь ūiьmdastьru jsjne көp qaraçat vosattь.

20 mьnпnan astan çümьссьсь var truva zavodьnda Mixail Ivanovic Kalinin volceviktjk çümьs çyргjzдж. Būrьн zavodta eserler ystem volatьн. Kalinin ūiьmdastьrқan çümьсьлар eserlerdj komitetterden quьp сьqьp, volcevikterdj çaqtaдь.

— Kөterjlske tez сьqьamьz va? — dep sūradь olar asьqьp. Çümьсьлар, soldattar, morәktar volcevikterge erjр, көterjlske сьqьuqa әzjр voldь.

KӨTERJLJSTJ BASTAITьN UAQьT ÇETTJ

3 oktәvrde Ortalьq Komitet Vladimir Illicke Petrograd- qa, revolutsianьн ortalьqьna astьrtьн keludj ūsьndь. Orta-

lêq komitettjñ qaulıssın alêr, Lenin grimdenjêr, parik kije rııbzqa vards.

Uæde voıpsa, Lenin vagonqa kjeımeıçoldasmen ekeuj plocadkada tıratın volds. Çürttın nazarın audarmas ucjn, Leninnjn çoldas fin tıljnde søilep, al Lenin vjgrıdai: ia nemese çoq degen søzderdj qana aıtr otıruqa tıjs volds.

Çürt vagonqa tolıp kettj. Leninnjn çoldas fin tıljnde søilei bastadı, Lenin uædelj søzderdj otındı çerjnde aıtrai: «ia» dep aitu kerek bolqan çerde, vassın saıqap, «çoq» dep aıtuđn otırdı. Çürt kıljêr Leninge tađdana qarap otırdı. Bjaq stansiaqa aman-esen varêr çettj.

7 oktævr kynj kecke Lenin Petrogradqa keldj. Ortalêq Komitet Lenindj Vyborg audanındaqı çasrın pæterge ornalastırdı. Ertenjne Lenin Stalinge çolıqêr, vjrnece saqat søilestj. Stalin Lenindj koterjıstjñ qalai æzjrlenj çatqanmen tanıstırdı. Ortalêq Komitettjñ mæçjılsjn çarıruqa üıqarıldı.

10 oktævrde Lenin iul kynderjnen keijn vjrjncj ret Ortalêq Komitettjñ mæçjılsjnde volds. Saqal, mürte çoq, vassına vjr eskj parik (çalqan sac) kigen İlic adam tanıqıssız edj. Kөsemdj çürt qıanıpçen qarssı aldı. Örkim-aq otın qolın qıssıp, çai-kyijn vjluge ıntıqtı. Stalin sonqı kynderde ne jstelgenjn aıttı. Leninge koterjıstjñ qalai æzjrlengenj aıttı. Lenin vərjnen tez-tez sürap vjlıp, vjrden jske köctj. Ol: çau kyc çınar çatı, Kerenski revoliısiıqa qarssı çavıı æzjrlöp çatı, vjz dereu koterjıstj koterujmız kerek, aıtrıse vjzđj qıratıp ketedj dedj, Lenin mınadai qortındı çasadı: «Ökmettjñ köcuj ucjn saıası js ævden rıssj çettj... Endj texnikalêq çaqı turalı søileu kerek. Jstjñ vərj otırdıqan vailanıstı». Lenin dereu koterjıls çasau ucjn kez kelgen sıltadı paidalanadı üsındı. Stalin, Sverdlov, Dzerçinski çene Ortalêq Komitettjñ vasqa mıcelerj de Lenindj qoldadı.

PREDATELDER

Leninge qarssı ekj opasız — Zinoviev pen Kamenev çıqêr søiledj. Olar kyresten qorqtı. Qorqaqtar: çaudıñ — kazaktar, iıkerlerj, zeıvırekerj var, al vjzde ecteme çoq dep qorqtı. Bjz koterjıls çasap qaida varamız? — dedj.

Çirkenjctj opasızdar vırçıazıa men romecciktjñ diktaturasın çan-talasêr qorqadı. Ortalêq Komitet ekj kapitu-

löntqa da meirjmsjz toitarъs verjр, dereu kōterjlske са-
дъратъn Leninnjn rezolutsiasъn bekjttj.

Kōterjlske əzjrljk tez jlgerj vastъ. Lenin men Stalin
audandar men ovibstardъn bascъlarъn сақъръp аьр, olar-
qa kōterjlske əzjrljk çənjnde nъsqaular, instruksialar ver-
dj. Povolçiege, Ukrainaqa volcevokterdjn Ortalyq Komite-
tjnjn mycelerj çjberjldj. Leninnjn nъsqauъ voibnca Or-
lyq Komitettjn uəkjlderj Petrogradtъn ainalasъndaqъ uzeldj
stansialardъ zerttedj, volcevokterdjn ũrъsqa əzjrljgjn
tekserdj. Petrograd sovetj çanъnan kōterjlstjn stavъ —
Revolutsiasъl Soqъs komitetj qŭrъldъ. Garnizonnъn varlyq
polktarъnda soldattar otrədterjn kōterjlske əzjrlədj. Qъ-
zъl gvardeister vintovkalarъn çastanъr ũibqtaitъn voldъ.
Cecucj moment taiandъ.

16 oktəvr kynj Petrograd volcevokterjmen vjrgе Orta-
lyq Komitettjn təqъ məçjlsj voldъ. Lenin kōterjlske
praktikalъ bascъlyq etu yçjn soqъs-saiasat ortalyqъn sai-
laudъ ũsъndъ. Məçjlsj vastъqъ Stalin etjр, partialъ q
sentr dj bekjttj. Partialъ sentr dereu eç soqъ əzjrl-
jkterge kjrjstj.

Ortalyq Komitette talqandalqan Zinoviev pen Kamenev
qŭlaq estjmegen opasъzdyqqa vardъ. Olar 18 oktəvrde
menceviktjk gazetke əzderjnjn Leninmen talasъ turalъ qat
çazъr сьдardъ. Olar kōterjlsj turalъ, taiau uaqъttъn jçjn-
de kōterjlstj əzjrləu turalъ Ortalyq Komitettjn qaulъsъn
çauqa vjldjrp qoidъ.

Bŭqan deijn kōterjlsj turalъ əngjme asa qŭpia tyrde
çyrgjzjlp keldj. Lenin məçjlske kijmjn əzgertjр kijр
keljр çyrdj. Bolcevokter ykmettjn çpiondarъnan çasъrъnъr
çyrdj. Basqa ũibmdarmen vailanъs çasau yçjn əzgece çifr-
larmen paidalandъ, iaqni əkmetke vjldjrmei arnauъ znak-
tarmen, qat-qavar alyъr tŭrdъ. Endj sol qŭpianъ opasъz-
dar çauqa vjldjrdj!

Kerenski volcevokterdjn kōterjlsj əzjrləp çatqanъn vjldj.
Burçuazialъ ykmet tьqъz çaralar qavъldadъ Petrograd-
qa əskeri mektepterdjn iunkerlerjn aldъrdъ. Bolcevokterdj
qъru yçjn maidannan əsker çjberudj talap ettj. Qalanъ
vjrnese audandarqa vəljр, ərqaisъsъna çasъrъn attъ əsker-
ler qoidъ. Olarqa: vjrnçj signal voibnca volcevokterdjn
kōterjlsjn ezjр-çancuqa vŭirъq verdj. Kycjtn vasyъmъ əsj-
rese Məskeuge çinaldъ.

Opasъzdar aldъn-ala eskertjр qoidqan çau əzjrləndj.
Burçuazialъ ykmet tek volcevokterdjn qacan kōterjlske
сьдатынъn vjlgen çoq. Vjraq vŭl çənjnde de çauqa çəp-

dem volds. Trotski Ortalyq Komitetin mæçlijsterinde Leninge qarşy sьqıuqa bata almaı, Petrograd sovetinde asьqtan-asьq kьterijlstj Sovetterdin II siezjne deijn qaldyrudь üsındь. Siez 25 oktəvrge taqaiyndalqan volatьn. Orasьz Trotskidin predateljik sөzj kontrrevolutsiaqa aldьn ala aitqan eskertu volds.

Kerenski kьterijlstjn tez arada voluqa tijs ekenin tysjnр, volcevikterden vьrьn qımyldar qaluqa üiqardь. 23 oktəvrde ol Qьsqь ordaqa komandirlerdj saqrđь. Kerenskidin kabinetinde çau revolutsianь talqandaudьn planьn belgiledj. Polktardь orьn-orьnqa qoiьp, iunkerlerdin çaqa otrədtarьn saqrđь. Volcevikterge II siez asьlardan vjr kyn vьrьn, 24 oktəvr kynj savıyl çasauqa üiqarьstь.

Volcevikterdin Ortalyq Komitetj, Trotskidin predateljgj çaudь aldьn-ala eskertjр qoiqanьn tysjnр, qalaida Sovetterdin ekjncj siezinen vjr kyn vьrьn kьterijls çasauqa üiqardь.

PETROGRADTAQIь K^TERJLJS

Oktəvrdin 24 kynj tanerten «Ravoci put» gazetjn iunkerlerdin talqandap çatqanь məljm volds — ol kezde volceviktjk «Pravda» gazetj osьlai atalatьn. Uaqıqa vьlai volьpъ: tipografiaqa vjr top iunkerler kjrjр keledj. Otrədtьn komandirj çūmьstь toqtatьp, gazettjn vasyqlan nəmjrlernjn əkeljр tapsьruqa vüibradь. Ərjр terucjler münan yzıldj-kesıldj bastartadь. Çançal bastaladь. Saqat ertengj altь mezgjı eken, çūmьsclardьn asьqьp çūmьsqa keljр çatqan kezj, culaqan dausqa olar da keledj. Iunkerler vjr-nese tai gazettj avtomobilge tiep te ylgjrgen eken, çūmьsclar onь qorcar aladь. Çūmьsclardьn vjreuj audandьq partia komitetjnin sekretarьna telefon soqadь. Dereu Stalinge qavar etedj. Stalin volceviktjk niettegj otrədtardan tipografiaqa ekj bronevik çjberuge vüibradь. Iunkerler çūmьsclardan qorqьp, tez ketjр qaladь.

Iunkerlerdin savıylь çaudьn planьn actь. Stalin Smolni institutjne Ortalyq Komitetin mycelernjn saqrьp aldь. Ortalyq Komitet ol kezde Smolnide volatьn. Məçlijste burçuzialьq ykmetke qarşy dereu kьterijls çasauqa qaulь alьndь. Revolutsiasьl polktarqa kьterijlske sьqıuqa vüibrq berjıldj. Kronctad sovetjne revolutsiasьl matros otrədterjn çjberu turalь vüibrq berjıldj.

Orьs flotь türqan Gelsingforsqa: «Ustavъ çjber» — degen vüirьnnan keljsjр qoiqan uədelj telegramma çjberjıldj. Onьn mənjsj: «Kreiser çjberjnder» — degen sөz edj.

Smolnidjn svæzisterj-tasucylarъ mototsiklderge, velosipetterge mjnjr, koterjljs turalъ vûirьqtъ varlьq audandarqа tarattъ.

Trevogalъ gudoktar berjldj. Çûmьscylar zavodtardъ tastar, çûmьscъ deputattarъnyъ audandьq Sovetj tûrqaп yige asьqьs çyla vastadъ. Olar çûmьscylardъ qaru berjр, Smolniqa çjberjр çattъ. Qьzyl gvardianьq çæne revolutsiacьl soldattardьq otrædterj poctanъ, telegraftъ ala vastadъ.

Kerenski yzvelj kørjrlerdj çinauqa vûirьq verdj. Bûl çûmьscъ audandarъn ortalьqтан vøljr tastaitьn edj. Iunkerler kørjрге cartъ. Bjraq onda Stalin çjbergen qьzyl gvardeister men matrostar tûr edj. Kørjrlerdjn vørj derljkk koterjljscjlerdjп qolьnda qaldъ. Kecke çaqьn revolutsiacьl otrædtar Qьsqь orda tûrqaп Sarai alaпьn qorçai vastadъ. Qьsqь ordada Uaqьtca ykmet tûratьn.

LENIN SMOLNIDA

Ortalьq Komitet koterjljs turalъ Leninge qat arqьlъ vjldjrdj. Vladimir Iljic vjrden Smolniqa varuqa ûiqarqaп edj. Bjraq onan Leninge ælj cьqьuqa erte dep çauar verdj. Kecke Lenin Ortalьq komitetke qat çazdъ. Ol Uaqьtca ykmettj qalai volqanda da 24 oktævr kynj qûlatu kerek ekenjn ûsьndъ.

Ьmьrt çavьlqaп kezde Leninnjn pæterjne Ortalьq Komitet çjbergen svæzist keldj. Lenin, Kerenskidjn tьncylarъna tarьtpas ycjn, çaqьna oramal taпьр, parik kijр, Smolniqa çurdj. Çol alys edj. Tramvailar çyrmeitjn. Parkqa asьqьр vara çatqaп vjр tramvai kez vola kettj. Lenin men qasьndaqь erjр çyrgen çoldasъ lьq tolv vagonqa mjnjр, aldьndь plocçadkьqa øttj.

— Qaida varasьz? — dep sûradъ Lenin vagon voçatьnan.

— Mûnьnz qalai? Sjz vjлmeitjn ve edjпz? Burçualardъ ûruqa varamьz, — dedj æiel. Lenin kyljр, eger Uaqьtca ykmettj quьр çjberse, qalqqa sovet økmetjnп ne veretjnпn aita vastadъ. Lenindj ertjр çyrgen çoldasъ tьqьrcьр tûra almadъ. Tramvaida qalq kør. Predatel vjreu kezdesse, Lenindj ûstatuь mymkjn edj.

Tramvai vasqa çaqqa ketetjn voldъ. Lenin men qasьndaqь çoldasъ vagonnan cьqьр çaiau çurdj. Kenet ekj iunker tap vola kettj.

— Propuskalarьndъ kørset, — dedj iunkerler. Leninde propusk çoq volьр cьqtъ. Leninnjn çoldasъ iunkerlermen

egese tystj, Ilic jlgerej çyre berdj. Iunkerler çamcyların saptar, søgjnumen egesjip türqan adamdъ qoia berdj.

Tyn ortasъ kezde Ilic Smolni institutjne varьp çettj. Onda çimъs çainar çatьr eken. Çürt koridordьn voimьn tarsьldatьp pulemetterdj syirep әketjip çatьr. Tüs-tüstan Qьzьl gvardia çәne soldat otrәdtarь keljip çatьr. Olardь Qьsqь ordaqa çjberjip çattь. Kjretjn, cьqatьn çoldardьn wәrjnde qьzьl gvardeister, Revolutsialьq soqьs komitetj wәlmesjnjn alьnda qarulanqan wjр top adamdar tür eken. Lenin solardьn arasьnan әren degende әtjр, stavqa vardь, parikpenen çaqьn taңqan oramalдь alьp tastadь. Stalin Lenindj jstjn çaimьn tez tanьstьrdь. Lenin Stalinnjn varьlьq wüigьqьn bekjttj.

QьSQR ORDANь ALU

Bolceviktjk otrәdtar tynj voib Sarai alañna keljip çattь. 25 oktәwr kynj taңerten Qьsqь orda ainala qorcaldь. Neva әzenjndegj көpjrlerdjn wjрjne «Avrora» kreiserj keljip, Qьsqь ordaqa zenwjrekterjn kezep türdь. Kerenskiddjn ykmetjnde wiljk qalmadь. Onьn wüigьqьn eckjm orьndamadь. Wjraq Kerenski maidandaqь generaldardan көmek kelmes pe eken dep kytjip, iunkerlermen wjрге ordada wәkьnjip çatьp alьdь. Kerenskide artilleria, wronevikter, көp pulemetter wolatьn. Ordada iunkerler, kazaktar, көp ofitserler woldь.

Wjraq aqgvardeisterdjn werekesj qaca berdj. Qьsqь ordanьn terezelerjnen tysj suьq «Avrora» kreiserj көrjnjip türdь. Tüs-tüstan qьzьl әsker wәljmderj keljip çattь.

Kerenski saraidan maidandaqa qasьp cьqьp, çañ әsker әkelmek woldь. Wjraq varьlьq çerde qьzьldardьn patrulj tür— qalai qaspaq kerek? Kerenski cet elderdjn posoldarьna әtjnjc aittь. Olar Kerenskige cet el tuьn көtergen avtomobil çjberdj. Cet el macinalarьn eckjm toqtatpaitьn. Oslai, wjreudjn macinasьna mjnjp, cet eldjn tuьn көterjip wuçuazialьq Resei ykmetjnjn pьdsedatelj qasьp kettj.

25 oktәwr kynj ertengj saqat 10 da Lenin varьlьq azamattarqa yndeu çazdь:

«Uaqьtca ykmet qulatyldь. Memlekettjn ykmet wilggj petrograd proletariatь men garnizonьnьn wasьnda türqan Petrograd çimъscylarь men soldattarьnьn deputattarь Sovetjnjn organь: Revolutsiacьl soqьs komitetjnjn qolьna көctj.

olardь vürьn patca revolutsionerlerdj qamaitьn Petropavl qamalyна çjberdj.

PROLETARIAT REVOLUTSIASьNьN PETROGRADTAQь ÇENJSJ

25 oktəvr kynj jnrde Smolnida Sovetterdjн II siezj çinaldь. Çumьscьlar men soldattar siezge volcevikterdj sailadь. Delegattar polktardaqь çəne fabrikalardaqь çürttьn peijljн aittь. Bərj de revolutsia ycjn əmjrn qiuqя əzjr dedj. Kenet siezge Qьsqь ordanь alqan çauьngerler keldj. Olardan oq-dərnjn isj keledj. Quanьctan көzderj çainaqan. Çauьnger-qьzьl gvardeister delegattarqя vurçuazialьq Uaqьtca ykmettjn qūlaqanьn vjldjrdj. Onan keijn kytregen çerden tribunaqя samokatcikter keldj. Olar Qьsqь ordaqя çərdemdesu ycjn maidannan çjberjilgen eken. Samokatcikterge Ordçonikidze varьp ylgjrgen. Ol samokatcikterge revolutsianьn çenjsj turalь aitqannan keijn, olar qalq çaqьna sьqadь. Samokatcikterdjн qalq çaqьna sьqanь turalь məljmdemesjn çürt du qol çapalaqtar qarsьaldь.

26 oktəvr kynj kecke siezdjn tribunasyна Lenin sьqtь. Qūьn көtergendei çürt orьndarьnan türdь. Delegattar көsemdj asa quanьcpen qūtьqtadь. Ovatsia vasьloqanca kytjr türьp, Lenin soqьs çəne vjtjm turalь dekrettj oquqя kjrjstj. Dekrette varьlьq qalqtarqя soqьstь toqtatьp vjtjm çasau ūsьnloqan eken. Smolnidjn zalьndaqь çyzdegen delegattar lenindjk dekrettjn çavaib, çatьq mənersjz sөzderjn ьqьlaspen tьndadь. Ol sөzderde milliondarьn quanьstь armanь, tjlegj aitьloqan. Siezdjn məçjlys өtkjzu tərtjvj vūzьldь — çürt orьndarьnan өre tyregeljр, delegattar men prezidium mycelerj aralasyр kettj. Çürt aspanqя vərjktetjn laqtьrdь. Proletarьlьq kyrestjn gimnj — «Internatsional»dьn ynj revolutsianьn ūl көsemjnjн qūmetjne aitьloqan qūtьqtaular men kyndei kyrkjregen «ura»qя aralastь.

Vzrивtьn kursjly, өrcjgen өrttjn tytjn, çapnelderdjн ьsqььsqь, çaralanqandarьn ьdьrsьqan, çetjmder men qacqьndarьn sьlaqan daustarьnьn jcjnən kenet «vjtjm» degen salmaqь sөz estjldj. Revolutsia volqan kynjн ertejne, imperialistjk soqьstьn temjr vūqauьn yzetjn vjtjm turalь sovettjk dekrettjn danьcpan ūl sөzderjn radio taп atьp keleşatqanda vykjl dynieçyzjne tarattь.

Predsedatel çer turalь vaiandama çasau ycjn Leninge өkjncj ret sөz bergende, siezdjn ovatsiasь çana kycpen

köterıldj. Sovet ökmetj derevnede pomeccikterdj özucijlgimen çäne eksploatatsiasьmen vjрге typkijlktj, qaitьr kelmeitjn etjр çoidь. Pomeccikterdjң patca semiasьnьң çäne monastьrlardьң 150 million gektar çerj eпbekcj carualardьң qoibьna көctj. Carualardьң çyzdegen çьldar voibь arman etken, esepsjз көр qaza tartqan jsj fakt voldь. Çer turalь dekret vekjtjlgennen keijn, delegattardьң arasьnan Tver gubernasьnьң vjр caruasь сьqьр, vykjl çьbьsqa vasьn jьр, özjnjң sailausьlarь atьnan «Lenin çoldasqa, kedei carualardьң eң tavandь qorqausьsь dep tanьqandьqtan qüt-tьqtau çäne alqьs» aittь.

Çavaibь sözdermen vykjl eпbekcjlerdjң сьn nietjn vjldjrgen caruanьң sözjn delegattar qocemetpen aiqai salьr jljр öketj.

Siez çana ykmet qūru turalь мәselege көckende, ycjncj ret ovatsia көterıldj. Siezde vjrcjncj ret çūmьsь-carua ykmetj — qalq komissarlarь Sovetj qūrьldь. Onьң predseteldjgjne Lenin sailandь, ūlttar jsj qalq komissarь volьр Leninmen vjрге volcevikter partiasьn qūrqan çäne tьrbie-ler сьbьqьrqaп, Leninmen vjрге Ūbь sotsialistjk revolutsiаньң çenjsjn ūbьmdastьrqaп Stalin sailandь.

Kerenski Petrogradtan qasьр ketkennen keijn, ycjncj kavaleria korpusьmen qaitьr keldj, toсьnнан савиьl çasar, revolutsiacьl astanань vasьр almaq voldь. Korpuske komandacь Krasnov voldь. Petrogradtьң özjnde eserler, mencevikter, kadetter iunkerlerdjң, әskeri mekter oqucьlarьnьң көterijljsjn ūbьmdastьrdь. Kөterijljs 29 oktavrde vastaldь. Iunkerlerdj eckjm qoldaqaп çoq. Qьzьl gvardeister, morәktar çäne soldattar vjrnece saqattьң jcjnde көterijljs-tj vasьр çanьctь. Sovet әskerlerj Petrogradtьң maңaibьndә, Kerenski men Krasnovtьң sovetke qarsь көterijljsjn talqandadь. Kerenski taqь da qactь, vūl çoь typkijlktj kettj. Krasnov plenge alьndь. Ol sovet ökmetjne qarsь kyrestj qoiamьn dep «adal sözjn» vergenson, vosatьldь. Vjraq general sözjnde tūrmadь, ol Dondaqь aq-kazaktardь көterjр, taqь da qarsь сьqtь.

Petrograd çanьnda qьzu ūrьs volьр çatqan kezde Kamenev, Zinoviev, Rykov, taqь vasqalar volcevikter partiasьna qarsь сьqtь. Olar çanada qana revolutsia qūlatqan eserlermen çäne menceviktermen ökmettj vөлjsudj talap ettj. Kamenev, Rykov çäne solardьң pjkjrlesterj sovet ökmetjmen vjрге çūmьs jsteuden was tarttь. Olar sovet kyrescjlerjnjң qatarьn qovalcьtuqa oibanьр, qьzmetten qactь. Vjр top dizertirler partianь taisalta almadь, Volce-

vikterdjn Ortalyq Komitetj olardy çeksürbn dizertirler re-
tjnde, burçuazianyn kömektesterj retjnde taqbalady.

PROLETARIAT REVOLUTSIASYNYN MƏSKEUDEGJ ÇENJSJ

Məskeudegjler köteriljs turaly 25 oktəvr kynj kyndjz
estjdj. Məskeu bolcevokterj köteriljstj vasqaru ycn dereu
revolutsialyq soqys komitetjn qūrtp, pocta men telegraftly
aldy. Bolceviktjk oträdter tynde Kremldj aldy.

Burçuazialyq ykmettjn körəskerj — 15 mñdai iunker-
lermen ofitserlerj völdy. Onyn ystjne ykmet əskerjnjn
komandacəsy polkovnik Rəvsov maidannan əsker saqırtty.
Oqan artilleria, ekj polk çaiay əsker çəne kazaktardy çj-
beremjz dep uəde verdj. Polkovnik Rəvsov osy kyngj
Lenin Muzeij türqan yidj aldy, maneçdj vasyp aldy, 26
oktəvr kynj taqerten iunkerler Kremldj qorcap alyp,
bolceviktjk oträdter qamauda qaldy.

Maidannan əsker kelgencə uaqyt ozdyru ycn polkovnik
Rəvsov köteriljscjlermen keljsjn səz bastady. Bolcevokter
əznjn oträdterjn səqaratyn volsa, Kremlden qorcaudə ala-
myn dep, uəde verdj. Aqalarında predatelder bolqan Revolu-
tusiacyl soqys komitetjnjn mycelerj çauqa qarəsy vaty
savıyl çasaudyn ornyna, olarmen səilesuge kjrstj. Keljs
səz ekj kyngə sozyldy. Osy uaqıttyn jcinde polkovnik
Rəvsov maidannan qanca kyc keleşatqanyn alyqtar aldy.
Tynjn vjrazyl bolqan kezde polkovnik Rəvsov səzdj toq-
tatyp Revolutsiacyl soqys komitetjn taratyndar çəne qəzyl-
dardyn əsker völmnderjn qūralsyzdandyrndar dep ultima-
tum verdj. 28 oktəvr kynj tanerten Rəvsov bolceviktjk
əsker qorcauda türqan Kremlge iunkerlerdj çjberdj. Rəv-
sov soldattardy aldady. Ol qalada vykjł ekmet burçuazia-
lyq ykmettjn qolında, al bolcevokter qūralsyzdandyrldy
dedj. Rəvsov köteriljs çasaqan soldattardy çazalamaimyn
dep, Kremldj vosatudə talap ettj.

Telefon büzylp qalqandyqtan, polkovniktn səzn tek-
seruge mynkjncjlik volmady. Eckjmdj çjberuge taqyl vol-
mady — Kremldj iunkerler qorcap alqan. Qala tpytyns.
Myltyq atylmady. Kremilde qamauda çatqan soldattar Rəv-
sovqa nanyp, qaqranly acty. Iunkerler Kremlge kjrjp keldj.
Olar bolceviktjk oträdterdj qūralsyzdandyrdy. Qūralsyz
soldattardy alaŋqa sap qūrtp türqəzdy. Pulemetter cətyr-
lady. Iunkerler vjr top qūralsyz adamqa oq çaudyrdy. Vj-
reu: «Çat!» — dep aıqai saldy. Soldattar vərj vjr adamdai

çerge çata qaldı. Bıraq iunkerler çatqandardı ata verdı. Kezdeisoq aman qaloqan bır çoldas sol qırqın turalı vılay deidı:

«Bıqır çatır men çaralanqan çoldastarmnıñ öljm aldında azar tartır, aıqailap, tırırıp çatqan estıdjm. Spasskj vacnəsınen saqat qoñraulatır toqızdı soqtı. Atı toqtaldı.

— Tırındar! Nege çatırındar, oñbaqandar! — der iunkerler aıqailadı.

Men basmıñ köterdjm — tırj qaloqanmıñ, tırtı çaralanbaqanmıñ sezem. Borkımdı cecır aır, qaradıñ da: vıl da tırj eken der oiladıñ, borkımdı kidjm. Kız aldında çan tırçıgerlık suret kördjm: çer vaırıp, çırırıp öljm aldında çan-talasır çatqan çaralar ırırıdı, qırıldıdı».

Bolcevıktık soldattardıñ atıñ turalı qavar Məskeuge tez taradı. Çımısclar men soldattar aqtardıñ oñbaqandıqpen aldaqanıñ tısındı. Oktavrđıñ 28 künj tañertıñ varlıq fabrikalar men zavodtar çımısı toqtattı. Çımısclar Qızıl gvardia otradıarna çazıldı. Çımısç eılder Qızıl kres otradıerjn qırdı. Qalanıñ ystınde trevogalı gudoktar saqrdı.

Məskeu bolcevıkerj varlıq audandardan çımısç otradıerjn qozqadı. Olar Kremldıñ tırjnen aqor qazdı. Varlıq vokzaldardı aldı. Vorovıev taıñnıñ ystıne (ol kızı Lenin taıñ der ataladı) artıllıer ornattı. Çetj kün, kındız tırj yzđksız, ırır völdı. Çımısclar iunkerlerdj yılderden qırır çırır, Kremldı aınala qırır qorçalı vastadı. Unemj atıñ çatqan oqtıñ aıtında çımısç eılder qızıl çarıngerlerdjñ çaraların taırır çırdı.

Məskeuge kömektesu ycıñ Ivanovo-Voznesenskıden, ovıstıñ taqı vasqa qalalarınan otradıer asırır kelır çatı. Onda çımısclar Petrogradta köterılıs volqan kınıñd ertenıne ökmıt vıljgıñ öz qoldarına alqan volatın.

Iunkerlerdj Kremlden qırır çırır. 2 noıavr künj iunkerler çenılır, Məskeu sovettık völdı. 1905 çılqı köterılıste sarızın qıratqan Məskeu çımıscları romıccıker men burçazıanıñ ökmıtın osılay tırkılıktı etır çoidı.

BOLCEVIKTERDİN MAIDANDAQI ÇENİSİ

Baltıq tenızjnen Qara tenızjne deıñ çane Qara tenızjden İrannıñ cekarasına deıñ ırzınan-ırzaq yzđksız sozır çatqan maıdan. Nikolai patca 14 mıllıondalı qırırın ças çımısclar men carualardı Germanıa men Avstro-Veng-

1-к. 2-й стр. 21

riaqa qarsь soqьsqa mobilizatsialadь. 2 million camasь adam soqьsta ɵldj, vjrnece million adam mygedek voldsь, kɵp adamdar maidannan qasьp, toqai arasьnda ҫasьrьnr ҫurdj. Uь proletariat revolutsiasьnrn qarsaьnda qarulan-qan ɵlj 10 million adam volatьn. Carcaqan, asьqqan, aur soqьstan qalҫьraqan soldattar akoptarda oьrdbь. Kuzgь ҫanьvьr vьrkьp ҫaьvьr tьrdbь. ҫьrtьq cineldjн ҫaqqasьnan mьzdaі tamсь tamadь. Akoptarda — tьzege deijn vatraq. Soldattar: tɵrtjncj ҫьl akopta oьruqa tura kelgenj me? — dep qaiqьrьp oьrdbь. Soldattar vьtjm kyttj. Olar vьrҫuazianьn vьtjm vermeitjnjn vьldj. Tek ҫьmьscьlar men carualardьn ɵkmetj qana ҫeksьrьn soqьstь toqtata alatьnrn vьldj. Olar Leninnjн ҫavaibь, tysjnktj maqalalarьn oqьdbь. Bjr soldat volceviktjk gazettjн redaksiasьna mьnadai qat ҫьberdj:

«Əsjrese Lenin ҫoldastь sɵilegen sɵzj yсjn qьttьqtaimьn, men onь azappen susap kьtken edjm. Endj men ɵz tararьnnan Lenin ҫoldastьn vьl sɵzjn soldat ҫoldastarqa tanьstьram».

Soldattar volcevikterge kɵmektesuge ɵzjv voldsь.

27 oktɵvьr kьnj radio vьkьl elge, vьkьl dьniecьzjne Lenindjk dekrettj ҫaidь, onda: volcevikter varьq qaiqtarqa soqьstь toqtatьp, vьtjm ҫasaudь ьsьndь. Vьl qavardь radio maidanqa da ҫetkьzjdj. Bjraq generaldar Leninnjн ьsьnrn ҫьrttan ҫasьrdbь. Generaldar ɵkmettjн sovettərdjн qolьna kɵkenj turalь telegrammanь da soldattarqa kɵrsətbedj. Generaldar soldattardь volcevikterge qarsь aldar aparmaq voldsь. Olar vьrҫuazialьq ykmetke ҫərdemdesu yсjn, Məskeudegь iunkerlerdj qoldau yсjn ɵr ҫerde ɵsker ɵzjrləp ҫattь.

Bjraq generaldar soldattardь aldaі almadbь. 25 oktɵvьr kьnj Petrogradqa taiau ҫerde tьrəqan bjr armianьn soldattьq gazetjnн redaksiasьna telegrafist-soldat keldj.

— Redaktor qaida? Menjн ol kьsjmen qьpia sɵilesujm kerek edj.

Telegrafist ҫan-ҫaqqьna qarap, generaldar ҫasьрмаq volqan telegrammanь redaktorqa verdj. Ol Petrogradtaqь kɵterjлs turalь telegramma edj. Quanqannan redaktordьn ҫьregj dьrsjldedj: maіdan da vьl qavardь kɵpten kьtken volatьn. Redaktor telegramma ҫɵnjnde polktardaqь volcevikterge dereu qavar verdj. Petrogradtaqь kɵterjлs turalь qavar qьrəq salamaq saləqan ottai tez taradь. Soldattar vьl qavardь «ura»lap qarsь aldbь. Ofitserlerdj polktardan qudbь. Əsker vɵljmderjnн vьrde-vьrj ykmetke ҫərdemge

varmadь. Qaita көртеgen polktar volcevikterge çardemde-
suge ümtылдь.

Qara tenjzджн çақасында түрқан вјг армиада Leninnjn
telegrammasьn generaldar mьnan gөrj vјrnece kyndeі ar-
tьqьraq çasьrьp çurdj. Ykmetke çardem beruge көndjru
ycjn olar polktardьn uәkjlderjn çinadь. Vјraq çibьsta vјg
volcevik cьqьp sөiledj.

— Sјzderge mьna telegramma mәljm ve, çoldastar? —
dep ol çibьqandarqa qaradь, vјtjm sөz bastaudь üsьnqan
sovet ykmetjnjn telegrammasьn çarialadь.

— Çoq, vјlgenjmnjz çoq, — dep polktardьn uәkjlderj
vјrauzdan çauar verdj.

— Al sјzderge mьna telegramma mәljm ve! — dep ol
soqьstь toqtatu turalь Leninnjn vьirьqьn oqьp cьqьtь.

— Çoq. Çasьrқan qoi. Mandailarьna oq tisjn! Vјzдж
aqmaq qьloqanь çeter!

Soqьstь toqtatu turalь Leninnjn üsьnьsьna Anglia da,
Fransia da, Amerika da çauar vermedj. Bül elderdjн vur-
çuaziasь soqьstь soza bergjsj keldj. Kapitalister, oqьstьn
generaldarь siaqtь, Leninnjn dekretjn өzjnjn çümьscьlarь
men епбекcjlerjnen çasьrdь.

8 noiavrde Lenin men Stalin Petrogradtan tura provod-
qa maidandaqь әskerlerdjн komandacьsь general Duxonin-
dj saqьrьp alдь. Lenin oqan Germaniamen dereu keljs
sөz bastaudь vьirьdь. Duxonin mьnan yzjldj-kesjldj vas
tartьtь. General sol arada vas komandacьbьq qьzmetten
alьndь.

Lenin men Stalin generaldardь vasa көктеp, soldattardь
veivјtcjлjk jsjn өz qoldarьna әluqa saqьrdь. Lenin sol-
dattarqa generaldardь oqьndarьnan alьp, polktarda rev-
lutsialьq komitetter qurьp, өkmettj alьp, veivјtcjлjk turalь
keljs sөzдж bastaudь üsьndь.

9 noiavrde varьbьq polktar Leninnjn: «Soldattar! Beivјt-
cjлjk jsj sјzderdjн өz qoldarьnъzda!» — degen radiogram-
masьn alдь.

Radionь alqannan keljn soldattar generaldardь tütqьn-
qa alьp, olardьn oqьnьna çaңa komandirlerdj, volcevikterdj
sailadь. 20 noiavrde qьzьl gvardeister Stavkanь alдь. Armia
generaldardьn qolьnan çibьp alьndь. Maidandaqь million-
daqan soldattar volcevikterdj qoldadь.

SOTSIALISTJK ÜLь OKTÖBR REVOLUTSIASьNьN ÇENGEN SEBEBJ NE

Sotsialistjk üль revolutsianьn çengen sebevj, ol vasqь-
larmen salьstьrқanda әlsjz oqьs vurçuaziasь siaqtь çaumen

jstes voldsъ. «Bykjlsoiuzdъq Kommunist (bolceviktъr) partiasъnъd tarixъ»nda Stalindjkk daldjlkpen vylai der җazyл-
qan:

«Oktabr revolutsiassъnъd aldъnda, vasqalarmen salъstъr-
qanda әlsjz, nacar ūymdasqan, saiasi tәrbiesj az җau —
orъs burҗuaziasъ tūrdsъ. Ekonomikalъq җaqrъnan nъqайr
җetpegen җәne ykmettjң zakazdarъnan vutjndei tәuelde
bolqan orъs burҗuaziasъnъd vїl xalden sьqи usjң qaҗettj
saiasi derbestjgј de, җetkjljktj initsiativasъ da volmadъ.
Oпъn, mәselen, fransuz burҗuaziasъndai, saiasi kombinat-
sialar җasau, ylken masctavta saiasi җaqrъnan aldau tәҗri-
vesj de volmadъ, mәselen, aqrъsъn burҗuaziasъndai, ylken
kөlemdegj zъmiandъq kompromisterjnjң mektevj de vol-
madъ». (BK(B)P tarixъnъd qьsqaca kurъsъ, qazaqcasъnъd
220-betj).

Revolutsiassъnъd җengen sebevј, oпъn aldъnda revolutsia-
nъd kөsemj, җūmъsъlar men carualar odaqrъnъd vascъsъ —
Reseidjң revolutsiassъ җūmъsъsъ tavъ җurdj.

Revolutsiassъnъd җengen sebevј, carualardъn kөpcjlgj
bolqan kedei carualar җūmъsъlardъ qoldadъ.

Uъ sotsialistjkk revolutsiassъnъd җengen sebevј, oпъ әzj-
legen җәne өtkjzgen bolceviktъr partiasъ voldsъ. Lenin җә-
ne Stalin tәrbielegen, yc revolutsia өtkjzgen, taisalmaitъn
vatъl, danъsrap җәne tәҗribelj bolceviktъr partiasъ eңbek-
cjlerdj proletariattъn tәnjregjне verjkk toptai vjldj, olardъ
kyreske kөterjр, ūymdastъrр, җauidъn qarъsъlqrъn ezjр-
җanca vjldj.

Revolutsiassъnъd җengen taqrъ vjr sebevј, imperialistjkk so-
qъstan qolъ vosamai җatqan, җaulasqan ekj lagerge vөлjn-
gen qalqaralъq burҗuaziasъ orъs kontrrevolutsiassъna vjrden
җәrdem vere almadъ.

Sotsialistjkk revolutsiassъnъd җenjр sьqиnъnъd negjzgj se-
verterj osъndai.

80
34
114
62
176

SOTSIALISTJK REVOLUTSIA ÇERGJLJKTJ ÇERLERDE

Bykjl el Petrograd, Məskeu, maidan soldattarъ men çũmьscьlarъn qoldadъ. Donbasъnъ gornəkterj, Oraldьn çũmьscьlarъ ekmettj öz qolъna aldъ. Ukraindьqtar, velorustar, tatarlar, özvekter — ezjlgен ülttardьn vərj de orъs çũmьscьlarъmen ijn tjresjр, vurçuaziaqa qarъsь kyrestj. Qalqtardьn tyrmesj — patcalьq Resei qũladъ. Varьlьq qalqtar azat boldъ.

UKRAINADA BOLQAN REVOLUTSIA

Fevral revolutsiasьnan keijn ukrainanьn kapitalisterj men kulaktarъ menceviktermen çəne eserlermen vjрге Ukraina qalqьnъn atь culь qan jcer çəndetj qьzmetker Simon Petlura, çazucь Vinnicenko, tarixcь Grucevski, taqь vasqa osь siaqtьlar boldъ.

Vurçuazia Radanьn vasьna ukrainanьn vurçuazialьq intelligentterjn, mencevikterdj çəne eserlerdj qoidъ. Olar ukraina qalqьnъn atь culь qan jcer çəndetj qьzmetker Simon Petlura, çazucь Vinnicenko, tarixcь Grucevski, taqь vasqa osь siaqtьlar boldъ.

Ukrainanьn fabrikanttarъ men kulaktarъ Ukrainada ezderj ystem volqьsь keldj. Ukrainada orъs çəne polək romeccikterj men kapitalisterjnjn əmjр etjр çyrgenj olarqa ünəmadъ. Çũmьscьlar men carualardan sьqьр alqan vailьqqa eckjndj ortaқ qьlmas ucjn, Ukrainanьn vurçuaziasь men kulaktarъ elge dərves qoça volqьsь keldj.

Vjraq, Uaqьtca ykmette otьroqan orъstьn kapitalisterjmen çəne romeccikterjmen Ortalьq radanьn sөz talastьr-qьsь kelmedj. Rada Uaqьtca ykmetke volmacь qana talap qoidъ. Olar vai carualardьn valasь oqj alatьn ukrain mektepterjn acuqa ünьqsat sũradъ. Olar Petrogradqa delegattarъn çjverjр, Kerenskiden Ukrainaqa ovьstьq avtonomia verudj sũradъ. Mũnьn mənjsj — Ukraina vurçuazialьq Reseidjn vjр vөlegj voluqa, vjraq əzjnjn vurçuazialьq ykmetjnjn biljgjnde voluqa tijs degen sөz edj.

Al Kerenskidjn ykmetj II Nikolaidn vūgnyq̄ ūlt saia-
satn qoldanp̄, Ortalyq̄ radan̄n os̄ s̄iaq̄t̄ volmac̄s̄ tala-
v̄n da or̄ndaq̄s̄ kelmedj. Uaq̄tca ykmetke qars̄ naq̄bz̄
kyres̄ çol̄na tysuge Radan̄n vat̄s̄ varmad̄. 1917 çyb̄ 2
iulde ol Ukrainan̄n ç̄ne Reseidjn ç̄m̄bs̄clar̄ men ç̄arua-
lar̄na qars̄ kyresu yçjn Kerenskimen keljs̄jme keldj.

Or̄s̄ imperialisterj̄jn ezujnen Ukrainan̄ ç̄n m̄n̄js̄jn-
de tolyq̄ azat etu yçjn Ukrainan̄n ç̄ne Reseidjn ç̄m̄bs̄clar̄
men ç̄arualar̄ t̄je qos̄p̄ qars̄ s̄q̄t̄.

Ukrainan̄n astanas̄ Kiev qalas̄ndaq̄ylar Petrogradta-
q̄ ç̄m̄bs̄clar̄dn̄n k̄eterj̄l̄js̄j tural̄ 25 okt̄avrde est̄jdj. Ki-
evtjn ç̄m̄bs̄clar̄ Uaq̄tca ykmetke qars̄ kyres̄ke dereu
k̄r̄jst̄j.

25 okt̄avrde volqan ç̄m̄bs̄s̄ ç̄ne soldat deputattar̄-
n̄n m̄ç̄j̄l̄js̄jnde k̄eterj̄l̄js̄ke vas̄s̄lyq̄ etu yçjn revolutsia-
lyq̄ komitet (revkom) q̄r̄bd̄. Ykmet iunkerler otr̄d̄terjn,
kazak æsker v̄l̄j̄mderjn, çexoslovak polk̄n̄ Kievke aldyr-
d̄. B̄ylarqa Kiev soq̄s̄ okruḡn̄n stav̄ komanda verdj.
Stav̄tn̄ v̄īḡq̄ vōynca iunkerler 28 okt̄avrde sovettjn
ȳjn qorçap alp̄, revkomn̄n mycelerjn t̄t̄q̄nqa ald̄.
Revkomn̄n mycelerjnen t̄t̄q̄nqa al̄nvāi aman qalqan
tek arsenaldn̄n ç̄m̄bs̄s̄ Andrei Ivanov qana vold̄. Ol
volcevokterdj ç̄nar alp̄, ç̄nadan revolutsialyq̄ komitet
q̄r̄bd̄. Ç̄na revkom Kievtn̄ ç̄m̄bs̄clar̄ men soldattar̄n
sovetteke ç̄rd̄med̄suge ç̄ne revolutsias̄ Petrogradt̄ qol-
dauqa saq̄rd̄.

Ç̄m̄bs̄clar̄ men soldattar 29 okt̄avrde signal vōynca
v̄j̄r mezḡilde s̄ç̄uqa tijs̄ vold̄. Kievtn̄n yst̄jnde aeroplan
k̄er̄jnse, dedj volcevokter ç̄m̄bs̄clar̄ men soldattarqa, tez
qaru alp̄ s̄ç̄yndar!

Pulemetter orn̄nda vold̄. Ç̄m̄bs̄clar̄ memleket me-
kemelerj̄men iunkerler mektevj̄ne ç̄av̄n̄l̄ ç̄sauqa æz̄rle-
n̄j̄r ç̄att̄.

Soq̄s̄qa v̄er̄j̄ de dāyn vold̄. Aeroplan k̄er̄ke deijn
k̄er̄jnbedj. V̄j̄r kezde motord̄n̄n kyryl̄degenj̄ est̄j̄ldj. Samo-
l̄et qalan̄n yst̄jnde qalyqtap ç̄yr eken. B̄il̄ k̄eterj̄l̄js̄ke ve-
r̄j̄lgen signal edj.

Q̄z̄yl̄ gvardeister men soldattar aviopark ç̄ne arsenal
t̄r̄qan Pec̄er audan̄na ç̄inala vastad̄. Aur artilleria da
volcevokter ç̄aq̄na s̄q̄t̄.

Artillerister iunkerl̄jk Nikolaev ç̄ne Alekseev mektep-
terjn at̄p, ç̄en̄j̄p ald̄.

Q̄z̄yl̄ gvardeister men iunkerlerdj̄n ç̄ne kazaktard̄n
atas̄nda 29, 30, 31 okt̄avr kynderj̄ — yc kyn ūdāym̄en

urьs boldь. Bўl kynderj Ortalyq radanyь әskerlerj аq-gvardeisterdj qoldady.

31 oktәvrde cўmьsьclar cөndj. Soqьs okrugьnyь stavь Kievten qactь. Bjraq sol kezde Rada cьqtь. Ус kyn ўrьsta volqan qьзы әskerlerdjь carcaqan kezjmen paidәlanьp, Rada predateldjken sovetterge savьыl cасар әkmettj өз qolyна aldь.

ARSENALDAQЬ KӨTERJLJS

Ortalyq rada ukrainanyь pomeccikterj men burьuaziasьnyь ukmetj boldь.

Revolutsia cөngen cөrdjь wәjnde de fabrikalar men zavodtar qalqьyь qolyна kөctj. Al Ukrainada olar burьuazianьy qolynda qaldь.

Sovet әkmetj cөngen cөrdjь wәjnde de cөr pomeccikterden tartьp aьndь. Al Ukrainada pomeccikter cөrge ie volьp otьrdь.

Ortalyq rada volcevikterge qarsь kyres cьrgjzjdj; ol volcevikterdj tyrmege qamady. Ukrainanyь varьyьq qalalarьnda sovetterdj qudy. Rada Sovettjk Reseiqe qarsь kyresu ucjьn armia qўrdь. Rada Ukraina arqьyь Donqa kazaktardy әtkjzjь cattь, onda generaldar Sovettjk Reseiqe qarsь soqьs bastaqan volatьn.

Bjraq, Rada ўzaq tўrmady. Ukrainanyь pomeccikterj men burьuaziasьna qarsь ukrainanyь cўmьsьclarь men carualaryь kөterjldj. Olarqa cөrdemdesuge Petrograd pen Mәskeuden revolutsiacyь otrәdter keljь cөttj.

Kievte eь aldьmen arsenalьnyь cўmьsьclarь kөterjlyь cасady.

Arsenal — ylken soqьs zavodь. Zavodta cўmьsьь ukrainьyqtarmen bjьrge Mәskeu cөne Petrograd cўmьsьclarь jstedj, olardy revolutsiacyь cўmьstarь ucjьn patca ukmetj osьnda cөr audarqan volatьn.

Arsenalьnyь volcevikterjne arsenalьnyь slesaryь Andrei Ivanov vascьyьq ettj. Ol Oktәvr kynderjnde cўmьsьclarьmen bjьrge barrikada da ўrьsqan adam edj.

Arsenalьnyь ekjьncj vascььsь calyьndь ygjtcj, volcevik, cььrma cасar Aleksandr Gorovits vөldь. — Cўmьsьclarь onь Saca dep ataitьn.

Arsenal volcevizimijь naqьz qamalyь vөldь, kontrrevolutsiacyь Rada onь cavy ucjьn qolyнан kelgenjьn aiaqan соq. 1918 cьyь 15 январьda Rada arsenalдан kөmьjь tasьp cььqьruqa әreket qьldь. Bўqan cавар retjnde cўmьsьclarь qўralьqa cөrmastь.

Janvar-aiьnyь suьq, vьlttь vjr kynj ekj mьn сўmьscь arsenaldь qorqauqda tьrdь. Radanьnь ukraindьq polktarьnyь vjrnese batalionь сўmьscьlarqda qosьldь.

Ortalьq rada arsenalqda qarsь 20 mьn soldat сьqardь. Soldattardь Ortalьq radanьnь ukraindьq kontrrevolutsialьq ministrj Petluranьnь atьmen petlurovсьlar dep atadь. Əvjr arsenalсьqda 10 petlurovсьdan keldj. Petlurovсьlar arsenalqda vjrnese ret savьyl сasadь, vronevikterdj saldь, vjraq сўmьscьlar сeьjstj tyrde toitarьs verdj.

Arsenalсьlar petlurovсьlardьnь kavalerialьq otrədjn ekj сyz qadam сerge deijn сaqьndatьr, pulementten oq сaudьrdь. Kavaleria Aleksandrov kəcesjne kəp əljk qaldьrьr keijn сegjndj.

18 janvar kynj petlurovсьlardьnь artilleriasь arsenaldь kynj volь attь. Сaralanqandardьnь сarasьn taьuqda mьrca volmadь.

Сўmьscьlar aianvai kyrestj. Qьzьl gvardeister dem aludan vas tarttь.

— Kəzjr dem alatьn uaqьt emes, — dedj сaуьngerlєr.

Ekj orudienjn qasьndaqь сўmьscь-artillerister vjrnєn soь vjrnє oqqa ўсqanda, orudielerdjn qasьnda qalqan arsenalсь сaudьn batareiasьn vjr əzj atьr сattь. Ol vjr сnurdь qolьmen, ekjncjsjn tьsjmen tartьr oq attь.

18 janvarda Kievtnь varьlьq zavodtarь men fabrikalarь arsenalqda qosьldь. Qalada сalьr kəterjlyс bastaldь.

Rada сўmьscьlardь ailamen almaq voldь.

Petlurovсьlardьnь ofitserlerjnєn aq tu kəterjь arsenalqda deputattar keldj.

— Vaуьrlas qanьmьzdzь təgjr qaitemjz? Vjr сovaqda keleijk, — dedj ofitser сўmьscьlarqda qarar, — qarularьndь tapsьrьr, yidj-yijne qaitьndar, senderge eckjm timeidj.

— Sender vjzven vaуьrlas emessjnder, — dedj arsenalсьlar. — Vjz mьnda qolqatysu yсjn сьlqanьmьz сoq. Əz qarularьndь tastar, vjzge generaldardь сьqarьr verjnder.

19 janvarda petlurovсьlar arsenaldь ainala qorсар aldь. Arsenalсьlardьnь azьqь tausьldь, patron, snarədtarь vjtuge сaqьndadь. Saca Gorovits ainala qorсаqan petlurovсьlardьnь arasьnan ətjьr, Kievke kele сatqan sovet əskerjnjn aldynan сьqraq voldь. Vjraq qьzьldarqda сolьqda almady. Sacanь petlurovсьlar plenge tysjrdj. Ol arsenaldaqь xal turalь vjrauz səz aitrastan, aiuandai asьnqan petlurovсьlardьnь qolьnan geroilarca qaza tartь.

Sovet əskerlerj, Donbass сaxtərlerjnjn otrədterj, Xarkov, Məskeu, Petrograd сўmьscьlarьnyь otrədterj Kievke

çaqırdar kele çattı. Arsenaldı qorqanıclar çalqız patronı qalqanca berjpedj. 21 ianvar kunj arsenal çım völdı.

Aıuandai acıñqan petlurovclar därmensjz qamalqa büzır-çarıp kirdj. Ondaqlardı qıra bastadı.

Qızıl calbar kigen petlurovclı çuan ofitser: pulemet-ciler, jlgerj cıqındar! — dep komanda berdj. 10 pulemet-cj bır adım jlgerj bastı. Olardı vılay cıqarıp attı. Qalqandarcıa taıqanaq müzdeñ ustımen cıyırıge vııırdı; qılaqandardı qılcıpen captı. Petlurovclar Kievtjn köcesjndegj adamdardı üstap, qoldarın kötergızdj. Kıs bolqan alağanqa tavanda oq attı. Bıraç Kievke sovet askerlerj keljp kirdj. Petlurovclar qaladan quıldı. Kievten keıjn revolutsia vykıl Ukrainada çendj.

DONBASSTAQIY SOVET ÖKMETI

Donbassta çımıscılardı Kliment Efremovic Vorocilov basqardı. Vorocilov ömırdjn qatal mektevınen öttj. Ol temjr çol kyzetsısnjn valası, çetj çasınan çımıs jsteı bastadı: mal vaqtı, kulakqa batıraç völdı. Mektepte ekj qıstai qana oqıdı, bıraq öz betımen kör oqıdı. Kjtıp oqıdı, revolutsianın tarıxın yırendj. Onbes çasında zavodqa çımısqa kirdj, ekj cıldan keıjn ol batıl, tıuelsjz ekenjn kösettj. Bır kunj zavodtaç politsei pristavı öljıp varaçatqan Vorocilovqa çımısıqın tuıjp cıyırđı:

— Sen, vala, nege vas imeısjn? — dedj.

Vorocilov qarqıldıp kyldj. Politsei acılanıp, onı kartserge qamadı.

1903 çıl Vorocilov bolcevık völdı. 1905 çılqı revolutsiada Vorocilov Donbasstaçı lıgan çımıscılarının basçısı völdı. Vorocilov Qızıl gvardia oträdterjn qırđı, qarı-qıral keltirdj, çımıscılardı mıltıç atıqıa yırettj. 1905 çıl iulde politsia Vorocilovtı tutqınqa aldı, bıraq bır top kör çımıscılar tyrmege keljp, özjnı kösemjn bosatıp aldı, kameradan qan köterjp, tüp-tura mitingıge ökeldj. Münan keıjn politsia ças revolutsionerdj talai ret tutqınqa alıp, çer audardı. Bıraç politsianın qudalaı Vorocilovtı tek cıııqtıra tystj. Tyrmeden talai ret qasıp, tavandı çıne batıl Vorocilov çımıscılardın arasına qatıp kele beretjn. 1917 çılqı revolutsiada Kliment Efremovic taç da Luganskıge keldj. Çımıscılar özjnı basçısın asa quanırcın qarşı aldı.

Vorocilovın basçılıqın Lugan sovetj mencevikterden arıldı. Vorocilov lıganda «Donbass proletariaty» degen gazet ıııımdastardı. Gazet çımıscılar arasında

öte bedeldj boldь. Ol bykji ökmettjn sovetterdjн qоbьna көсijne çөne Uaqьta ykmetke qarsь kyreske saqьrdь. Donvasstьн rudnikterj men sahtalarьnьн çümьscьlarь, тө-ңjrektegь selolarьн саrualarь Vorocilovqa arьz etu yсjn; onan keңes alu yсjn Luganqa keljр түrdь.

Iuldjn vasьnda Luganьн çümьscьlarь demonstratsia-qa сьqtь. Demonstratsiada Vorocilov сьqьр sөz sölleuge tijs boldь. Mencevikter mitingjnь völdьrmas yсjn, kazaktardь aldьrdь. Vorocilov sölei bastaqanda, mencevikter qarulь kazaktar түrqaңqa batьlsьр, Vorocilovtьн sөzjn estjrtpeu yсjn culai vastadь. Çümьscьlar olardь çьm qьldь. Kazaktar mencevikterge volьstь. Sol kezde Vorocilov tribunadan tysjр, kazaktarqa qarai сьrdj. Onьн soңьnan çümьscьlar vas saldь. Kazaktar çümьscьlardьн vjгьңqai qьsьmьna төtөp vere almai cegjndj.

Aqьs айьnda Vorocilov Lugan qalalьq dumasьnьн predсedatelj volьр sailandь. Aqьstьн айaqьnda ataman Kaledin Kornilovtьн ökmettj vasьр aluьna көmektespek boldь. Bykji Lugan qalasь soqьs lagerjne ainaldь. Çümьscьlar qarulь, Kornilovtьн Donqa qoiqan adamь — Kaledinge qarsь сьqtь. Luganda 1917 çьbь sentävbrde-aq ökmet sovetterdjн qоbьna көcken. Bolceviktjk partianьн asa jrj qairatkerj — Vorocilov tərvielegen lugan çümьscьlarь Ukrainanьн çümьscьlarь men саrualarьna Ortalьq radanь çeңude çərdem verdj.

BELORUSSIADA BOLQAN REVOLUTSIA

Bykji Belorussia arqьbь Pinskjden Dvinskjge deijn batьs maidanь ötetjn. Onda armialar түrdь. Belorussia bolcevikterj soldattarqa saiasi tərvie veru jsjne көр nazar audardь. Armiaда çümьs jstєu qart bolcevikterge tapьrьldь.

Minskjde patca tyrmesjnen qacьр сьqqannan keijn Mixail Vasilievic Frunze Mixailov degen familiamen çümьs jstedj. Frunze Orta Aziada tudь. Ol bala kezjnde patcanьн cinovnikterj özbekterdj taqьbьrpen talai qьrqa-ньн көrjр, erteden-aq politсianь çek көrdj. 1904 çьbь ol bolceviktjk partianьн mycesj boldь. 1905 çьlqь көktemde, revolutsia kezjnde, partia Frunzenj Ivanovo-Voznesenskjge сjberdj. Ças revolutсioner vjrden erekce batьl çөne meiljnce tapьр ekenjn көrsettj. Çümьscьlarqa ar- nap listovkalar сьqaru kerek boldь. Onь vasьр сьqaratьн çer volmadь. Frunze vjр top çümьscьmen Cui qalasьnda kyundjz politсianьн көzjnce tipografianь vasьр alьр, lis-

tovkalardь vasьp sьqardь. Ivanov auidanьda Frunze vj-
nese җauьnger oträdter üiьmdastьrdь.

1907 җыь politsia Frunzenj tütqьnqа aldь. 15 mьd
җüмьscь tyrmege keljь, Arseni җoldastь sьqarьp verujь
talap ettj, podpoliede Frunze cьsьlai atalatьn. Sot Frunze-
nj көp җыьqа katorgaqa җjberuge prigovor sьqardь.
Frunze tyrmeden qactь. Onь üstap alьp, өljm җazasьna
vüiьrdь. Frunze taqь qacьp sьqtь.

1917 җыь Frunze җәne vasqa minskj volcevikterj mai-
dandь aralap җyrjь, soldattarqa Nikolai patca vastaqan
soqьstь Uaqьtca ykmettjн ne sevөptj toqtatpai otrqа-
nьn tysjndjrdj. Soldattar volcevikterdjн sөzjn berjьk
esjnde saqtadь. 1917 җыь iunde Uaqьtca ykmet vatьs mai-
danda savuьl җasai vastaqanda, җyzdegen revolutsiacьl
niettegj soldattar vül vüiьrqtь orьndaudan bastartь.
Olardьn vөrj tütqьnqа alьndь. Kөpҗilьgj Minskidjн tyr-
mesjne tystj. Volcevikter tyrmede de revolutsialьq җü-
mьstarьn toqtatqan җoq. Tütqьndaqь soldattardan polk
qürdь. Soldattar tyrmede rotaqa vөljndj.

25 oktөvrde Minskjdegjler Petrogradtaqь көterjlyс
turalь qavardь estjdi. Volceviktjk Minskj sovetj өzjn
өkmet dep җarialadь. Barьq mekemelerge volcevik-ko-
missarlar җjberjldj. Tyrmedegj soldattar vosatьlp, olar-
dan polk qürьldь. Onь «Minskj sovetjнjн atьndaqь vj-
rjncj revolutsiacьl polk» dep atadь.

Vjraq sovetterdj talqandau yсjn maidannьn komanda-
cьsь kazak әsker vөljmderjн саqrдь. Minskj sovetjн tek
qana revolutsiacьl polk pen җüмьscь Qьzьl gvardeiasьnьn
oträdj kызetjьp türdь. Vül җөtkjlyktj volmadь. 28 oktөvr-
de vjр top volcevikter Minskj sovetjne көmek üiьmdas-
tьru yсjn astьrtьn maidanqa vardь. 1 noiavrde Minskjge
Lenin atьndaqь vliндаҗdalqan роiьz җәne 60-sivirljk at-
qьctar polkj keldj. Endj kyc sovetter җaқьnda völdь.

2 noiavrde sovet өkmetj Minskjde berjьk ornadь. Endj
өң aldьmen Petrograd volcevikterjne көmektesu kerek
völdь. Generaldar Petrograd җәne Mәskeu volcevikterjne
qarsь maidannan әsker җjbermek völdь. Әsker Belorussia-
nьn — Gomel, Orcu, Vitebskj degen qalalarь arqьb өtu-
ge tijс völdь. Osь әsker vөljmderjн revolutsialьq orta-
lьqtarqa — Petrograd pen Mәskeuge өtkjzven sol qala-
lardaqь volcevikterdjн өң vastь mjndetterjнjн vjрj völdь.

Gomelde volcevikterge Lazar Moiseevic Kaganovic
vasьbьlq ettj. Ol onsegjz җasьnda volcevik völdь. Kaga-
novic tütqьn, tjnü degenderdj erte vjldj. Vjraq onьn

qainoqan çigerj çümьsta mydjirj kergen emes. Kieve tјntu volьp çatqanda, ol Iuzovkada çümьs јstep çurdj. Arniаqа, Saratov garnizonьna mobilizatsialanqan Kaganovic tamaca üймdastьrucь volqandьbqтан polkta çümьstь ken øјstettj, volceviktjk iacekalar qürdь. 1917 çьbь Saratovta Kaganovic garnizonьnьң varьbьq volcevikterjне vasçьbьq ettj. 1917 çьbь iunde Kaganovic volceviktjk partianьң әskeri üймdardьnьң Bykjłreseiljk mәçjłsјne çјverjldj, onda әskeri üймdardьң Bykjłreseiljk viurosьnьң mycesj volьp sailandь. Petrogradtan qailьp kelgesјn Kaganovic çümьscьlar men soldattardь virçuazialьq ykmetke qarşь kyreske әzјrledj.

Saratov garnizonьnьң komandirlerj Kaganovictj tütqьnqа alьp, qasьna kuzetcj qosьp maidanqа çјberdj. Soldattar onь çolda vosatьp çјberdj. Ol Gomelde qaldь, onda aiaq kijm masterskoilarьnьң vјrјnde јstedj. Gomelde Kaganovic Polesie volcevikterjне vasçьbьq ettj. Polesie volcevikterj 25 oktәvrde-aq øјp çatqan әskерlerge vaqьlau çoidь. Olar kontrrevolutsiaqа көmektesetјn vјrde-vјr ecelonьnьң øјp ketpeujn qattь vaqьladь.

1917 çьbь noiavrdјң orta kezјnde Belorussianьң varьbьq qalalarьnda çаңа, volceviktjk sovetter qürьldь. Çümьscьlardь çarualar qoldap otьrdь. Olar romeccikterdj quьp çьqьp, virçuazialьq ykmettјң cinovnikterjн tütqьnqа alьdь. Derevnelerde selendjk sovetter qürьldь.

20 noiavrde Minskјde ekјncј maidandьq siez völdь. Bül siezge 700 den artьbьq delegat qatnastь. Onьң 500 deјj volcevikter men tјlektester völdь. Siezdјң predsedatel-dјgјne Belorussianьң çәne vatьs maidanьnьң eң syijktj vasçьlarьnьң vјrј — A. F. Mәsnikov sailandь. Bül siezde volcevikter partiasьnьң Ortalьq Komitetjнјң uәkjlderj — Ordçonikidze men Volodarski völdь.

Olar Belorussianьң çümьscьlarьna, soldattarьna çәne çarualarьna volcevikterden, petrograd çümьscьlarьnan çәne petrograd garnizondarьnan sälem aittь.

Siez Belorussianь sovettjk dep çarialadь.

* * *

Povolçiede revolutsialьq kyreske Valerian Vladimirovic Kuivьicev vasçьbьq ettj. Kuivьicev 1888 çьbь tudь. Ol revolutsialьq çümьstь onçetj çasьnan vastadь. Ontoqьz çasьnda onь patcanьң sotь revolutsiaqа qatnasqanь yçјn sottadь. Sottan keјjn Kuivьicevtj Sibirge çer audardь. Ol sşылkadan Peterburgke qasьp varьp, onan cet el-

ge ketpek boldy. Çoldastarь oqan cet el pasportьn taьыр verdj. Çylerden vjrnese saqat vьryn ol vjr çoldasqa eljн çazasь tьnjр tьrqaньн vjldj. Ol çoldastь qutqarudьn vjr qana çolь cet elge çjberu edj. Kuivьicev vjr minut kjdjrmesten çoldasqa pasportьn suьrьp verdj. Kuivьicev osьlai emjр voib çaньn aьamai revolutsianьн jsj yejn ezjn qьrvan etuge azjр volumen ettj. Soqьs kezjnde Kuivьicev Samardaqь truva zavodьnda jstedj. Patcaньң cpiondarь Kuivьicevtjн jzjne tystj, onь taqь katorgaqa çjberdj. Fevral revolutsiasьnan keijп Kuivьicev Samarqa qaitьp keldj. Kuivьicev Samardaqь proletariat revolutsiasьнн ььндastьrucьсь boldь, kəzjр ol qala Kuivьicevtjн daңq-ть atьmen ataladь.

SOVETTERDJN ORALDAQЬ ÇENJSJ

Petrogradtaqь oqıqa turalь qavar Oralda 26 oktəvr kynj tynde aьndь. Ekaterinburgtьn (kəzjrgj Sverdlov), Oraldьn taqь vasqa audaudarьннң çumьscьlarь kəpten kьtken qavardь quanьscpen qarsь aldy. 26 kynj tyske deijп piter oqıqasь turalь qavardь vykьl qala vjldj. Çumьscьlar zavodtardan cьqьp, volceviktjk partianьң komitetterjne vardь, Petrograd çumьscьlarьннң əkmettj əz qolьna qalaı aьoqanьн aьoqьraq vjuge asьqь.

26 oktəvr kynj kecke qalalьq teatrda Ekaterinburg sovetj çinaldy. Teatrqa çьrt simai kettj. Kəp qalq teatr-dьn podiezjnde tьrdь. Səitjр çatqanda Petrogradtan Qьs-qь ordanьn aьnuь turalь çəne Uaqьtca ykmettjн tьtqьn-qa aьnoqanь turalь telegramma keldj.

Bьl qavardь çьrt qattь qol çapalaqtap qarsь aldy. Kəceden «ura»laqan daustar estjldj. Sergjgen, quancan çumьscьlar tynпjн vjrazь volqanca taramady. Kelesj kynj volcevikter bastaqan ovьstьq sovet əzjn Oraldaqь vjr qana əkmet dep çarialady.

Uaqьtca ykmettjн komissarь qьzmetten aьndь. Çumьscьlar qalanьң çəne ovьstьn doçasь boldь.

Oral — jrgj çumьscьlar ortalьoqь. Onda zavodtar əte kəp. Zavodtardьn tьnjregjnde derevneler men selolar var. Carualar çumьscьlar çьrtcьlьqьmen tьoqьz vailanьstь. Volcevikter çumьscьlar arqьlь eпbekcј carualarmen berjк vailanьs çasady. Soldattar da volceviktjk partianьң soçьna erdj. Çergjlyktj sovetterdjн kəpçjlygь tygel volcevikterdjн qolьnda boldь. Oral volcevikterjne Oraldьn kəptengj çumьscьсь Iakov Mixailovic Sverdlov ylken

kömek verdj, ol — Lenin men Stalinniñ serjgij, Bykjire-
• seiljk Ortalyq Atqaru Komitetiniñ vjriñej predsedatelj,
bolceviktjk partianıñ asa kornektj basıylarıñ vjri.

Közjrgij Leningrad bolceviktjeriniñ basıysı Andrei
Aleksandrovic Çdanov Oralda cümıs jstedj.

Çdanov 1896 cılı tudı. Ontoqıyz çasında ol bolcevik-
tjk partiada kjrdj. Tverde podpolialıq cümıs cırgızdj.
Imperialistjik soqısta maidanda volds. 1917 cılı Çdanov
öziniñ qızmet etjir cırgıen polkymen vjrgıe Oralda kel-
dj, Perm gubernasıñ Cadrinskij degen qalasında volds.
Mında Çdanov qainaqañ areketke kjrjstj, cergiljktj to-
qıma fabrikasıñ cümısıylarımen çane temjrcolıylar-
men vilanı çasadı, bolceviktjk üim qırdı. Ol cümıs-
sılardıñ cılısı men mitingjlerinde kunsalıñ söz seiler
otırdı. Bolceviktjk ürandardı tysjndjirjir, eserlerdiñ
cergiljktj cerdegij kösemderini әkereledj. Çdanovtı cü-
mısıylar men soldattar vjletini, qırmetteitini. Kecjkrei
onı bolceviktjer partiası komitetiniñ predsedatelj etjir
sıladı. Çdanovtıñ basıylarımen bolceviktjer tönjrektegi
derevnelerge vardi. Onda da bolceviktjk iaceikalır qır-
tıldı. Sovetter bolceviktjerdiñ qolına köctj.

Sovetter өkmetti üıssız vasıp ala vastadı. Vjraq
Celävjide bolceviktjer alqacqı kynderj-aq ataman Dutov-
tıñ vandasına qarısı qarulı kyreske tötöp verujine turı
keldj. Celävjige taiıu cerde Troiskij degen qala var. Onda
өkmet kontrrevolutsiası qalalıq dumanıñ qolında vola-
tıp. Kazaktardıñ qoldauymen paidalanıp, qalada mence-
viktjer men eserler vas köterdj.

Bolceviktjer çaqında qarulanqañ cümısıylar men sol-
dattar volds, vjraq olardıñ tavandı, vaty basıyları vol-
madı. Cergiljktj sovet dutovsıylarqa ustıпка çasadı. Ol
өkmetti qalalıq dumaqa berjir, Qızıl gvardiansı qural-
sızdandıruqa uәde verdj. Qalada dutovsıylar әmjirini cırgı-
zıdj. Bolceviktjer podpoliege kettj.

Sol kezde Celävjiniñ cümısıyları ortalyqtan kömek
sıradı. Leninniñ özi bergen vıırgı voınsa, Celävjige
Petrogradtan atqıctar men matrostardıñ erekce oträdj
çjberjldj. Kuıbısevtniñ nısqauı voınsa Samardan da
oträd keldj, oträd dutovsıylardı talqandar, qalada sovet
өkmetini ornatura Celävj cümısıylarına çardem verdj.

Kecjkrei matrostar men atqıctardıñ oträdj kontrre-
volutsiası kazaktardıñ ortalyqı — Troiskij qalasın aldı.
Sovet өkmeti Oralda çaudı vjriñej ret çendj.

ORTA AZIADA BOLQIAN REVOLUTSIA

Orta Azianın qalqar Nikolai Romanovın qılacaq-
nın vjrden vjlgen çoq. Patcanın gubernator Petrograd-
tan kelgen telegrammanın vasır qaldı. Vjraq telegrafis-
ter onı köcırjır alır, astırtn Tacken cümıscıların
berdj.

2 martta Tackennın temjıolcılar cümıscı deputat-
tarının sovetjn qırđı. Tackennın ylgısj voınca varlıq
qalalarda da oıındai sovetter qırıldı.

Aqırında, Petrogradtaqı Fevral revolutsiası turalı
qavar vıkjıl Orta Aziaqa cıııldı.

Eđbekcj özvekter, təcıkter, tyrkpender — endj «aq
patca» çoq, demek vjzdjn qıl volıumız da qırıldı der
oiladı.

Vjraq qıanıs tez tarqadı. Burcuazialıq Uaqıtca yk-
met patcanın jsjn soza berdj. Tyrkıstan vırınqııındai
kolonia volır qaldı — qalalar men qıstaqtarda vırınqıı
cinovnikter qoçalıq cırgızjır cıttı. Olar endj tek bur-
cuazialıq Uaqıtca ykmet atınan emjıjn cırgızdj — aır-
ması oıı qana. Mencevikter men eserler cinovnikterdj
qoldadı.

Orta Aziada cümıscı az volatın. Bolcevıkter eđbek-
cılgerge cinovnikter, moldalar, vaılar vostandıqı vermei-
dj, sondıqtan özderjn üımdasuların kerek der tysjn-
djrdj.

1917 cılı aprelde Samarqanda eđbekcj mısılmandar-
dın sovetj qırıldı. Tackende mısılman cümıscıların
kocevnikter men qırılıscılardıń soıuzı qırıla bastadı.
Ol sovetterdjın nasında 1916 cılı patca armiaqa alqan
cümıscılar men kedeiler völdı. Olardıń vjrsırırası Re-
seiden qasıp keljır, vjrsırırası auru volqandıqtan qaita-
rıqlan edj.

Orta Azia eđbekcıljerj kecjıkeı kım — dos, kım — qas
ekenjn vjldj, olar bolcevıkterdj cıqtai bastadı.

Bolcevıkterdjın tavısı burcuazianı qorqıttı. Petro-
gradqa, Kerenskige telegrammalar cıberdj. Ökmet: bol-
cevıkter Tacken qalası vasır aldı, mısılmandar oııstı
qırır cıtır-mıs der qavar berdj. Kerenski Tackenge es-
ker cıberuge vırıq berdj. Eskerdjın komandacısı gen-
ral Korovnicenko völdı.

Sentavr aında karatel otradı Tackennın maıanına
keljır tystj. Soldattar poxod tartıvımen qalaga varır,
volzaldı aldı. Stansiada cın çoq eken, parovozdar qarap

tür, masterskoilarda jstelijp çatqan cümbs çoq. Qalada bolcevikter zavastovka çarialaptı.

General Korovnicenko özünjü adiutantı arqıb: 24 saatın içinde qaru-çaraqın tartıp alıp, sovettin atqaru komitetinü varlıq mycesin tütqınqa alıqqa bürıq berdj.

— Men generalqa ne aıtıp varamın? — dep adiutant mazasızdanıp atqaru komitetinü predseatelinen süradı.

— Generalqa vılai deñiz, vız onıñ bürıqın vızdegj ökmet organına — Tackendegj cümbsc çöne soldat deputattarınñ sovetine vaıandamız.

— Men ol məcəljste volıp, generaldın atınan söz söleı alam va?

— Kecke kelñiz, sızge söz veremız...

Kecke Tacken sovetinü məcəljı aııdı. Zal tolb çürt, kytıp otırdı... Tribunaqa generaldın adiutantı cıqıp, sözün bastadı. Zaldaqlar ün-cu völdı. Bır top soldat tribunaqa qarai ümtıldı. Soldattardıñ vırj adiutantı bıqıstırtıp çıberdj de, ornına cıqıp tavandı tyrde vılai dedj:

— Bız general Korovnicenkomen vugın kelıp tysken Penzanın kavalerialıq brigadasınñ delegattarımız... General Korovnicenko vızdj aldaqanın men sızderge aıtamın. Bızge Tackendj vanditter basıp aldđ degen volatın. Bül olardıñ vızdj osılai ekñncj ret aldaı, sondıqtan vız, Penzanın kavalerialıq brigadası, bolcevik çoldastarqa qarıs cıqıdan ekñncj ret vas tartamız.

Soldattın sözün çürt du qol capalaqtap qarıs aldđ.

General kycpenen ecteme öndjre almaıtınñ tysñnj, aıla çasadı. Ol: qala tınc eken, sondıqtan brigadanı qaladan basqa çaqqa çıberuge voladı dedj. Kavalerister tek sovetterdjñ rüqsatınen qana ketemız dedj. General sovetke söz saldı.

Tyrkjstannın öz astıq bolmaıtın. Astıq Reseiden tasıdı. Aı brigadanı asırıqqa tura keldj, vıraç astıq cümbsclardıñ özjne çetpedj. Sondıqtan amalsız brigadanı ketujne könuge tura keldj. Bolcevikterdjñ kycj azadı, al generaldardıñ qolında kazaktar men bronevikter qaldı. General bolcevikterdj çaqtaqan soldattardı qıralsızdandıruqa bürıq berdj.

19 oktavr künj tyn ortas kezde iunkerler men kazaktar tielgen bronevikter artillerialıq kazarması qorcap aldđ. Pulemetter oç attı. Oç qabırqa men terezelerdj qausatıp saldı. Iunkerler men kazaktar kazarmaqa kñrj, artilleristerdj qıralsızdandırdı,

Tacken bolcevikterj Samarqan, Būqar, Qoqan, taq̄ь vaq̄a qalalarqa astırtın uəkjilderjn çjberj̄p, ondaq̄ь çol-dastard̄ь talau uaq̄etta vurçuzialıq ukmetke qarıs̄ь sıq̄u qaçet dep eskerttj. Çım̄ьs̄ь-temj̄rçolcylard̄ь, çım̄ьs̄ь öz-veketrdj qarulandıra vastad̄ь. Koterjlstj vasqaru ucjn, revkom sailad̄ь.

28 oktəvrde vırgıq̄ь gubernatordın yijnj çapındaq̄ь vaq̄asın̄ь vj̄r qaltarıs̄ındaq̄ь k̄jckene yide astırtın rev-komn̄ь məçjlsj saq̄rıldı. Petrogradtaq̄ь koterjlsj tu-ralı qavar kelgen, — endj as̄ıq̄u kerek vold̄ь. Məçjlst̄e ortalıqtan çırd̄a qana kelgen vj̄r ofitser vold̄ь. Ol men bolcevikrjn dedj. Oqan koterjlstjn planı çovalau tap-s̄rıldı. Kyc esepeldj. Kjn qai çerden vastau kerek ekenj belgjendj. Kecke tarast̄ь.

Ofitser provokator eken, ol məçjlst̄en keijn t̄p-tura general Korovnicenkoqa var̄p, bolceviktjk pland̄ь aıt̄p qoid̄ь. General tez əsker saq̄rtt̄ь. Tynde iunkerler men kazaktar çım̄ьs̄ь deputatların̄ь sovetjn qorcar, revkom-n̄ь mycelerjn t̄tq̄nqa ald̄ь. Bolcevikterdj tyrmege çjber-jrjmen sovettegi temj̄rçolcylardın delegatlar̄ь dereu mas-terskoilarqa vard̄ь. Trevogalı gudok berjldj. Vj̄nçese sa-qallan keijn yc m̄ınnan art̄q qarul̄ь çım̄ьs̄ylar çinald̄ь.

Iunkerler men kazaktar Tacken qamalınnan çım̄ьs̄ь audandarına oq at̄p çatt̄ь. Qalada bronevikter kezj̄p çyrj̄p, eñbekçjlerdj̄n yilerjne pulemetten oq çaudırd̄ь. Çım̄ьs̄ylar aqactard̄ь qı̄p, k̄cege yidj. Barrikadalar əstj. Bronevikter qamauda qald̄ь. Keivj̄ çau çyrek çı-m̄ьs̄ylar eñbekter bronevikterge var̄p, granat laqtırd̄ь. Bronevikter jsten sıq̄a vastad̄ь.

Soq̄s t̄rt kyndeı vold̄ь. Qalanın ystj gyrjld̄egen orudienjn, sıtırıap toqtausız at̄lıqan p̄demetterdj̄n, vintovkalarđın daırsınan dañ-dın vold̄ь. Bolcevikterge çana kyc kelj̄p qosıldı: çım̄ьs̄ь çane eñbekçj özveketer keldj. Uğstın qız̄p çatqan ystjne proletariat revolutsiasın̄ь Petrogradtaq̄ь çenj̄sj turalı qavar keldj. Bül vj̄rden çırtın k̄njlj̄n koterdj. Aq̄r soçında 31 oktəvr kynj kontrevolutsia çenjldj. Revkomn̄ь mycelerj tyrme-den vosatıldı. 1 noıavr kynj — Tackende bolcevikterdj̄n tolıq çengen kynj vol̄p esepeldj. Tackennen keijn sovet əkmetj vykjl Orta Aziada çendj.

ZAKAVKAZIIDE SOVETTER UCJN KYRES

Bakude, Azerbaıçannın̄ь astanasında, çım̄ьs̄ylar 15 oktəvr kynj, Petrogradtaq̄ь revolutsiadan az-aq vırgıq̄,

ökmettj, sovetterdjn qolna verudj talap ettj. 1917 çyb 2 noivrde Baku sovetj özjn Bakudegj çene Bakudjn münai öndjrjsj audandarındaqь en çoqarqь өkmet деп çarialadь. Bjrəq Azerbaïçannың derevnelerjnde, Armeniada çene Gruziada burçuaziacyl ültcyldar: azerbaïçannың mussavatisterj, armenianың dascnaktarь, gruzianың ültcy mencevikterj əlj orьndarьnda volatьn.

Baku volcevikterjnjn vascьsь Stepan Caumən voldь.

Stepan Georgievic Caumən 1878 çyb Tifliste tudь. Ol bala çasьnan oqucyldarьn revolutsiacyl üymdarьna qatnastь. 1903 çyb Caumən volcevik voldь. Caumən uzaq çyldar voib Stalin çoldaspen vjrge çene sonьn vascьsь qьmen Baku çene Zakavkazia çymьscylarьnың arasьnda çymьs jstedj. Çymьsçь tavь qozqalьsьnың talantь üymdastьrucьsь voldь. Baku çymьscylarь Cauməndj vjletjn, syietjn, 1917 çyqь Fevral revolutsiacylьnың alqacqь kьnderjnde-aq, sol kezde ssilkadan qaitьp kelecətatqan Cauməndj, olar vjrnecj Baku sovetjnjn predsədatelj etjp sailadь. Bakuge keljsjmen Caumən Bakude çene Zakavkaziede sovet өkmetjn qurьp, ornatu ucjn burçuaziacyl ültcy partialarqa qarьsь vatьl kyres çyrgjzedj. Sotsialistjk Üb Oktəbr revolutsiacyl çengennen keijn Lenin çene Stalin Cauməndj Kavkaz jsterj çənjndegj tətence komisar etjp taqaiьndadь.

Zakavkazia ülttəq sostavь çaqьnan tyrlj qalqtardan quraladь. Gruzinder, orьstar, arməndar men tyrkjter, azerbaïçan tyrkjterj, avqazdьqtar — Zakavkaziacyl çetj million qalqь osьlardan quraladь. Qalq çaularь ezjlgən qalqtardь vjrləstjrmes ucjn çene olardьn revolutsiadan betjn bürü ucjn ər qalqьn arasьnda ült arazdьqьn өrcjttj. Onьn ystjnc, Baku qana volmasa, Zakavkazie mescu ovьs voldь. Armeniada, Gruziada çene Azerbaïçanda gruzin knəzdarь men tatardьn bekterj kəp çerge qoça voldь. Pomecikter carualardь tjzgjndep üstadь. Bakude qana volmasa, Zakavkaziede çymьsçь az voldь. Sondьqtan da bailar tavьna өkmettj az uaqьt öz qoldarьnda üstap türü çənjil voldь.

Reseide Üb proletariat revolutsiacyl keң өrjs alqan kezde, bailar tavь өzderjn sovetterdjn qurtatьnьn tysjndj. Barьlq burçuaziacyl-ültcy partialar vjrnecj, sovet өkmetjne qarьsь cьqtь. Tifliste Oktəbr revolutsiacyl keijn jle-cala volcevikterdj qamai bastadь. 1917 çyb 29 noivrde tiflis mencevikterj arsenaldь vascьp aldь. Bū

yiken çenjiş volda: volcevikter qūralısz qaldı. Bıraq volcevikter armiaqa sendj.

Qara teñizden İrannıñ sekaralıqına deijn Kavkaz maidanı vukjı Zakavkazianıñ kəketei etedj. Armia vıl maidanda Avstro-Vengriyanıñ odaqtası — Türkiyege qarşı soqısqı çattı. Germaniamen vjtm çasalqannan keijn Kavkaz maidanıñ soldattarı Reseiğe qaita bastadı. Ecelondar Tiflistiñ çanıñan etip çattı, volcevikter revoliuciası soldattarqa arqa sıer, Tiflisten mencevikterdj quır çıbere alıñ edj. Baku volcevikteriniñ vascısqı Stepan Caumən osıñ çaqıadı. Bıraq volcevikter armianıñ kömegimen paidalana almadı. Tiflis pen Bakudıñ arasındaqı Camxor stansiasında soldattardıñ ecelondarına gruzin mencevikterj men azerbaican mussavatisterj savıñ çasadı. Köp mındaqan orıñ soldattarı qırıldı. Olardıñ qarı-quralıñ kontrrevoliucionerler aldı. 1918 çıñ 8 fevralda gruzin mencevikterj gruzin, armən çane orıñ tılderinde sıqatıñ varlıq volceviktik gazetterdj çartı.

1918 çıñ 10 fevralda gruzin mencevikterj Tiflistiñ ortalıqındaqı vıñıñıñ Aleksandr vaqçasına çinalqan çımıscılardıñ mitingisjı attı. Volcevik Karganov bastıqan ökeljik armia sovetj Bakuge varıqı məcəvır volda, onda ökmet bilgij Caumən men Dçaparidze bastıqan Baku sovetjiniñ qolında volatıñ.

Tifliste çane vukjı Gruziada ökmet gruzin mencevikterjiniñ qolında qaldı. Kontrrevoliucia Armėniada da çendj. Bıraq vıl uaqıtca çenjs edj. Zakavkazianıñ çımıscıları men kedeilerj volcevikter partiasıñ vascısqı arqasında romecikter men burçuzia ökmetjıñ qılattı.

SOLTYSTJK KAVKAZDA SOVET ÖKMETJ

Soltystjk Kavkazdaqı sovetterdjı çenjsj Sergei Mironovic Kirovıñ atına vilanıstı. Ol 1886 çıñ vıñıñıñ Vətka ovalısqı, kəzjrgj Kirov ovalısqı, Urçum degen qalasında tudı. Osında, tıpkırde çatqan kçekene qala volqasıñ, patca revoliucionerlerdj çer audaratıñ. Politzia qala qalqıñıñ olarmen çolıqıñna tıñıñ saldı. Bıraq ças vıla Seroça çer audarıloqandarıqı çasıñ çolıqıñ, çımıscılardıñ aur tırmısqı turalı çane olardıñ çanıñ aıamai patcaqa qarşı kyresj turalı əngjımelerjıñ qımartıñ tıñdadı. 18 çasında Seroça da patcaqa qarşı kyrestj. Sergei podpolialıq listovkalar taratıñ, mitingjlerde soz

söiledj. 1904 çyly ol bolceviktjk partianyň mycesj boldy. Ol öte waty, tawandy revolutsioner edj. 1905 çylyq revolutsia kezjnde ol Sibirde boldy, sonda Tomskjde texnik volyp jstedj.

Taiga stansiasynda ol temjçolçylardyň jgj. zavastovkasyn üymdastyrdy.

Kirovty çoldastarymen tütçylyga ald. Qamalda yc çyl otýrdannan keij, Kirov Tomskiden Irkutskige wady. Onan çasýgnylyp Vladikavkazga wadyr «Terek» degen gazette jstedj.

Fevral revolutsiasynyň alqacqy kynderjnen-aq ol kazaktjk çana taulyq kontrrevolutsiaqa qarsy kyrestj. Kirov kazaktjk çana taulyq kedeilerdj üymdastyrdy. Vladikavkaz siezj ony sovetterdjň Bykjlrreseiljk ekjncj siezjne delegat etjip sailady. Kirov Petrogradqa siezge wadyr, oktöwr ügýstaryna qatnasty. Siezden Vladikavkazga qaityp kelgesjn, Kirov ökmettjn Terekte sovetterdjň qolyňa kösuj usjn kyrestj örijstettj.

Bolcevikterge çümys jsteu öte qyby boldy. Kazaktjk çana taulyq kontrrevolutsia ült kyresjn wadynca örcjttj. Qara tynek reaksiacy kycter etjrijk pen çalanyň toryn qürdy. Olar Terek pen Sunça woýndaqy kazak stanitsalaryna: bolcevikter tau qalqy, kazak stanitsalaryn talauqa çana qürtuqa saqýgýtymys degen laqap çaidy. Al taudaqy tau qalqynyň kedeilerj arasynda moldalar men kulaktar bolcevik degen çaitandar mecjttj çoiyr, balalarydy tartyp alady eken dep laqap çaidy. Kirov 1918 çylydyň wasynda Terektjn enbekçj qalqtarynyň Mozdokta, onan keij Pätigorskjde bolqan siezjnde sovet ökmettjn moýndatyp, Terekte sovet ökmettjn çarialatdy. Kazaktardyň kontrrevolutsiacyly system tawyna qarsy kyres çyrgjzu kerek boldy, öitkenj olar kazaktardy tau qalqyňa aidap saldy. Tau qalqynyň aqsaqaldaryna da qarsy kyresu kerek boldy, öitkenj olar tau qalqtaryn wjrwjryjne aidap salyp, wkjyl tau qalqtarynyň wərijn orýstarqa qarsy, kazaktar men çarualarqa qarsy aidap saldy. Kirov siezderde çalyndy sözder söiledj, auldardy aralap çyryp, kontrrevolutsiaqa qarsy kyreske saqyrdy, Soltystjk Kavkazda kontrrevolutsiaqa qarsy kyresuge wjresken maýdan üymdastyru usjn, öc-araz tau qalqtaryn tawystyrdy.

1918 çyly marttyň waz kezjnde Kirovke ingucter men osetinderdj tawystyruqa tura keldj. Enbekçj qalqtardyň siezj Pätigorskjden çuryda çana Vladikavkazga köcken wolatyn. Qalada kontrrevolutsiacyly zagowordan aiaq alyp

çyrgıjsız edj, kez kelgen bürьcta buqьp aqtar çyrdj. Qalada anda-sanda atьlqan mьltьq dauьsь estjledj; atьlqan mьltьqtьң dauьsьna qarbalas siez çımьsьn çyrgjzjр çatь. Siez volьp çatqan yidjң qorasьna kəp qalq çinaldь.

Basqьctьң aldьndaqь arvada vjrnecə osetinnjң mьç-qьlanqan denesj çatьr. Kontrrevolutsiacь provokatorlar olardь өltjrp, endj bьlardь өltjrgen ingucter dep dəlel-dedj. Asьnqan tau qalqь qançarlarьna çarmastь — qьms etse qьrқьn bastalmaq. Bzastь qainaqan qalqtьң aldьnda Kirov tьr. Mьnau oңbaqan jstj jstegen kjm? — dep sьradь ol.

Kirov revolutsianьң çaularь turalь, olardьң qandai çendettjкке volsa da əzjр ekendjgь turalь aittь. Ol sөzjң mьnadaj üsьnspen vjtjrdj. «Sjzder menj vjlesjzder, siez sailaqan qalq sovetj maqan çəne sjzdermen dau-arazь çoq qalqtardьң өkjlderjне tapsьrsьn, vjz ürbstь toqtatu ycjң çəne siezge osetinder men ingucterdjң delegattarьн өkelu ycjң maidanqa varaiьq. Vjz sonan keijң kjm-njң dürьs, kjmnjң kjnəlj, ekenjң cecejk» — dedj.

Kirov bastaqan delegattar osetin-inguc maidanьna vardь. Maidan Vladikavkazqa taiau çerde volatьn. Olginskj çəne Borozkino degen osetinder men inguctardьң selolarьнң arasьndaqь vjр kjckene çazьq çer çaulasqan eldj ekjge vөledj. Kirov osetinderdjң akovьnda volьp, sol çermen inguctarqa vardь. Qan tögjs soqьstь toqtatьp, çaulasqan qalqtar siezge өkjlderjң çjbergence, ol maidannan ketpedj, keijң siezde osetinder men inguctardь tavьstьrdь.

Kirovтың vascьbьqьmen kəp ültь Soltystjk Kavkazda sovet өkmetj çəndj.

BOLŒEVIKTERDJŇ SOVET ŐKMETJN NŐŐAITU ŐOLBNDACŐB KYRESJ

SOTSIALISTJK QŪRBLBŐTŇ ALŐACŐB ADŐMDARŐ

Revolutsia vykjl elge taraqan kezde, sovet Őkmetj sotsialistjk qŪrblbŐsqa kjrjstj. ŐkmetjŇ eskj burŐuazialbŐ apparatŇn qiratŐr, sovet ŐkmetjŇnŐ Őana apparatŇn ŐaŐau kerek boldŐ. Eskj stroidŐ, ŐlttŐq ezucjljktj Őoiu kerek boldŐ. Qalqqa vjtŇm, Őer, ŐstŐq veru kerek boldŐ.

Sovet Őkmetjne mŪra volŐr artta qalqan Őte meceu el tidj. PatcalbŐq ReseidŇn ŐŐarqan soibŇn osŐ kyngj yc zavodtŇn — Magnitogorskj, Kuznetskj Őene Makeevskj zavodtarŇnŇn ŐŐaratŇn soibŇna teŇ boldŐ — iaqni, 4 million tonnadan az-aq artŐq soibŇn ŐŐardŐ. Vykjl elde ŐŐarabŐqan kŐmjŐr kŐzjŐr DonbasstŇn vjŐr Őzj ŐŐaratŇn kŐmjŐrden yc ese kem boldŐ. DarŇnsŐz samoderŐavienjŇn soŐŐs kezjnde ŐmjŐr Őyrgjzuj Őene qanaŐatsŐz burŐuazianŇn 1917 ŐyldarŐ qoŐaiŇnsuŐ onsŐzda artta qalqan eldj apatqa ŐŐbrattŐ. 1917 ŐŐb var volqanŐ 33 donna ŐŪmŐs jstedj. Ūb revolutsia qarŐanŐrda Donbas kŐmjŐrdj aibŇna 2 million tonnadan az veretjŇ, al temjŐr Őoldarda sutkesjne orta eseppen 16 mŇn vagon kŐmjŐr tieletjŇ, vŪl sovet transportnikterjŇn tieŐ Őyrgenjnen 6—7 ese derljek kem. Eskj Resei vatŐs evropa kapitalisterjne 12, 25 milliard som altŇn aqca veresjlj boldŐ. OsŐ zaiomdardŇn protsentjne qana Resei ŐŐbŇna 700 million som altŇn aqca tŐlep tŪruŐa tijs boldŐ. VŪl vjŐrsŐrŐra ylken vjŐr memlekettjŇ budŐetjne teŇ. ReseidŇn tŐueldjljgjnŇn kyŐeigendjgj sonďai, ŐŪmŐsŐlar men carualarŐa kolonia qŪldarŇnŇn taŐŐŐbŐ tŐndj.

Ūstem taptar mjne osŇndai typsŐz tŪnŐŐŐbŐŐa ŐŐver-

gen Resei siaqıtъ asa zor eldj bolcevikterge syirep алып сьqи kerek boldъ.

Petrograd sovetjnıj aldъna сьqыр sөilegen sөzjnde Lenin vılai dedj;

«Proletariattıj aldъnda stroidъ sotsialistjk çolmen qaita qıru mјndetj tır...»

Çımьscъ tavьnıj mјndetjn qıyndatu ycjn kapitalister qolьnan kelgenjnıj wəjn jster otır. Əvjr çımьscъ üiьmьnıj aldъnda — professionalьq soıuzdardьn, fabrik-zavod komitetterjnıj, taqь vasqalarđn aldъnda — ekonomika çөjnnen vatıl soqьqь veru mјndetj tır. Çımьscъ revolutsiasьn voldьtmau ycjn virçuazia wəjn vıldırjр, wəjne sabotaç çasap otır. Sondьqtan өndjrjstj üiьmdastьru mјndetj tygeljmen çımьscъ tavьna çykteledj. Memlekettjk jster, banktardь, zavodtardь vasqaru mјndetj — çımьscьlardьn qolьnan keluge mьmkjn emes degen pred-rassudkadan məngj qol yzu kerek». (Lenin, XXII t., 124 — 125-better).

Eskj ministerstvolar çoıldь. Olardьn ornьna sovet organdarь, qalq komissariatтарь qırьldь.

Leninıj dekretjn ornьndaudan vas tartqan Qırьltai çıbьsь 1918 çьb 5 ianvarda quıldь.

Sovettjk çaңa organdar çımьsqa kjrjstj. 1917 çьb 3 noiavrde «Resei qalqtarьnıj pravolarь çөjndegj deklaratsia» çarialandь. Ol Resei qalqtarьnıj erkjn damıjn çөne olardьn tolbьq teң pravolьbьqьn zaң dep çarialadь.

Sovetterdjn Bykjreseiljk II siezjnıj vjrıncj yndeulerjnde-aq caruacьbьqь qalьna keltjudjn caralarь belgjlendj, sotsialistjk qırьbьs çolьnda alqacqь adьmdar çasaldь. Bül — eñ aldьmen romescikterdjn vьkjl çerjn aqьsьz konfiskalar alu, vьkjl çerdj varьbьq qalqtьn mьlkj etu edj.

Siezden keıjn vjr kьp өtkesjn radio arqьbь taratьlqan Sovetter siezjnıj vül yndeujnde: sovet өkmetj өndjrjske çımьscъ vaqьlaubьn qoiadь dep көсетjldj. 30 oktəbr kьnj 8 saqattьbьq çımьs kьnjn engjzu turalь dekret çarialandь. Gacınanьn maңьnda vuntovcık Krasnov-Kerenskilermen ürbь volьp çatqan kьnderj, Petrogradtıu özjnde iunkerlermen ürbь volьp çatqan kьnderj, Leninıj üsьnьs voıьnca çaldaqan çımьscъ kycj var varьbьq өndjrjstj kəspterde, bankterde, transportta, taqь vasqa kəsjp ornьdarьnda өndjrjske, cıkj materialdardь satьp alu, satu jsjne çımьscъ vaqьlaubь engjzjldj. Vaqьlaubь jsjn sol kəsjp ornьnıj nemese sol mekemenjn çımьscьlarь js

keçijne Vladimir Ilie Bykjlreseiljk Ortalyq Atqaru Komitetjine varlyq banktardь memleket mylkijne ainaldyru turalь dekrettj çäne seifterdj, iaqni burçuazia özjnjn aqcasьn, qьmvattь zattarьn salatьn qoimalardь revizialau turalь dekrettj bekjtudj üsьndь.

Memlekettjk bank münan da vürьn, atar aitqanda 11 noiabrde alyьnr qoiqan edj. Sonьmen, banktardь burçuazianьn qolynda qaldьrqaп Pariç kommunasьnьn qatesjn bolcevikter revolutsianьn alqacqь kynderjnde-aq eskerdj.

«Keljsjnpazdar, — dedj Lenin, — vjzge, mynkjn, vьlai jstedj üsьnar edj: әuelj Qürьtai çinalьsьn kytjр, mynkjn, keijn zaп proektjn çazьp, onь Qürьtai çinalьsьna tapsьrsaq, seitjр vül siaqtь qolaisьz zattan qütьluqa saңlau tava alatьn etu ycjn taqsьr burçualarqa özjnjz-djn nietjnjzdzj çarialap qoisaq.. Vjz vьlai jstegenjnjz çoq.

Bül sotsializmdj bekerge сьqarqandyq volar edj. Vjz vьlai jstedjk... Vjz:—vjzde qarulь çümьscьlar men carualar var. Olar vygjn taçerten varlyq çeke mencjktegj banktardь aluqa tijs dedjk...» (Lenin, XXII t., 214-bet).

Banktardь memleket mylkijne ainaldyru jsj osьlai өtkjzjldj, vül burçuazia өkmetjnjn tamьrьn qidь, sonьmen vjzge çümьstьn qandai qarqьmen çyru kerek ekenjn көrsettj.

Çergijktj çerlerde qalq caruacььoьnьn Çoqarqь sovettjnjn organdarь tez qürьla vastadь, Mәselen, aldьmen Petrogradta VSNX üymdastьrьldь; ol VSNX nьn vascьsь B. M. Molotov voldь. Petrogradta vastaloqan çümьs vasqa audandarqa ylgj voldь. Revolutsianьn alqacqь kynderjnde çyrgjzjлgen vül çümьs sotsialistjk qürьls çolyndaqь alqacqь adьm voldь.

Kontrrevolutsiaqa çäne savotaçqa çarsь kyresu ycjn 1917 сьь 7 dekabrde Bykjlreseiljk tötence komissia (VCK) qürьldь. Komissianьn vascььoьna Feliks Dzerçinski qoiьldь.

1918 сьь 4 ianvarda «Eңbekçj çäne eksploatatsialanqan qalqтьn pravolarь çөnjndegj deklaratsia» çarialandь, onda sovet өkmetjnjn js programmasь baiandaldь.

1918 сьь 10 ianvarda Soveterdjn III siezj acьldь. Oqan 600 den artьq delegat qatnastь. Siezde Qalq Komissarь Sovettjnjn çümьsь turalь Lenin baiandama çasadь.

Lenin vьlai dedj:

«Vjzde Reseide, osьndai vjrqatar çeke memleketterge

bøljngen, tyrlij tektj kørp ùlttar men qalqtardan qūralqan asa zor elde kəzjrgj volp çatqandarqə ūqsas esvjr nər-senij dynie çyzj kørgegen emes. Ol: varlëq ovlëstar men yiezderdegj asa zor ūimdistəru çümbs, tømendogjilerdj ūimdistəru, bũqaranlñ dolma-qol çümbs, imperializmijñ tyrlij burçuazialëq økjilderj tarapnən vøget kezdestjir-meitjn tvorcestvolëq çasaucə æreket. Olar, çümbsçlar men carualar, øzjnñ asa zor mañbz çaqnən bũrnsondë volp kørmegegen çümbsə vastadë çəne olar Sovet-termen vjrge kapitalizm eksploatatsiasn aqrgnə deijn qiratadë çəne aqrg sonnda, burçuazianlñ ezucjlgjn mængj qūlatadë» (L e n i n, XXII t., 222-bet).

Sovet økmetjn çasaucə çəne qūrucə, Qalq Komissar-larë Sovetjnñ vjrjncj pedsedatelj V. I. Lenin siezge ykmettjn alëp çümbsarë turalë vaiandadë. Økmettjn es-kj, eksploatatorlëq apparatë qiratëldë. Onlñ ornəna var-lëq enbøkçilerdjñ naqbz, øzjne tən jsjn çyzege asbratn sovət økmetj qūrlëdë. Øndjrjske çümbsç vaqblaucə qoibl-dë. Bankter memleket mylkjne ainaldërgldë. Sovet økmetj çümbsç vaqblaucəna qalq caruacəlëqbnlñ Çoqar-që sovətjn qūruqə kəctj. Memlekettjk zaiomdardë çoju turalë dekret øzjlendj, vül imperializmnen tæueldj volu jsjne cek qoidë. Pomeccikterdjñ çerlerj konfiskalanëp, carualarqə berjldj.

Sovet økmetjnñ alqacqë alëp çençisterjn qorəta ke-ljrp, Lenin: «Resei sotsializmdj js çyzjne asbruda dũrë çolqə tystj» — dedj.

13 ianvar kynj kecke çümbsç çəne soldat deputat-tarë Sovetjnñ III siezjne qoslu ycn siezge carua depu-tattarë Sovetj siezjnñ delegattarë keldj. Bũqan deijn kontrrevolutsiasl eser çəne mæcevikter partias ços-luqə vøget çasap keldj, olar carualardn vjr vølegjn kontrrevolutsia çaqnə audarëp alu maqsatymen vjr So-vetterdj ekjncjlerjne qarë çoidë. Sverdlov, mæselenj dausqə qoimauqə rũqsat sũrap alëp, çümbsç, carua çəne soldat deputattarë Sovetj siezjnñ mæçjlsjn acëq dep-çarialadë. Bũqan çauap retjnde asa quanctë ovatsia çə-saldë, çũrt tegjs orəndarəna tũrdë, Tavri ordasbnlñ tøbəsjn «Internatsional» kyij kynjrenttj. Cecucj daustë delegattardn sanë 625 ten 942 ge çettj. «Enbøkç çəne eksploatatsialanqan qalqtñ pravos çønçndegj deklarati-sia» siezde ycnçj ret oqylëp, qaitadan bekjtjldj.

Çoqarqë økmettjn atn øzgertu turalë ūsnëns tysken kezde, delegattar daul køtergendei orəndarəna tũrëstë.

«Bürn ol, — dedj Sverdlov, — øzjmjzge mæljm: «Cũmbsclar men Carualardn Uaqıtca ykmetj» dep atalabn. Kæzjr Rescide qana emes, vykjl dynie çyzjnde enbekcj vüqaranbn revolutsiasb çenjpr varaçatqan kezde, vjz çana negjzgj zaңdar arqyb çone solardn negjzjnde vykjl æleumet tjrcjlgjn üymdastıru arqyb memleket tjk çana stroidb qolma-qol nyoaitudb mjndetjmjzge alıp otyrqan kezde, «Uaqıtca» degen sözdj alıp tastap, münan vılai Çoqarqı økmetjmjzdj — «Sovettj Resei Respublikasbn Çũmbsc çone Carualar Ykmetj» — dep atauqa tijstjmjz (Sovetterdjn Bykjıreseiljk III siezj, 85-bet).

Qalq Komissarlarb Sovetjnjn çũmbsc turalb Leninnjn esevjnen vasqa, siezde eldegj vykjl qalqıbn 50% nen køvjnjn taqđrbna vailanbıstb ült mæselesj ylken oıbn aldb. Reseiden tolbq vøljnjr ketuge deijn varlbq qalqtar øz tjzgjnjn øzj aluqa pravolb ekenjn sotsialistjk ülb revolutsia çarialadb çone vatyl túrmbsqa asırbp otyrdb. Vjraq romecciktjk çone burçuazialbq verxuckadan qıraqan vjrsırbıra burçuaziacyl-ültcyl üymdar ült mæselesjn cecudj çamılbp, js çyzjnde Sovetterge qarısb kyres çyrgjzuge ırbıstb. Cet aimaqtarda kontrrevolutsiacyl ültcyl ykmetter qırbıdb.

Leninmen vjrgge volceviktjk ült saiasatbnbn negjzjn salqan, Ült jsterj qalq komissariatbnbn vascıybqına qđılbqan Stalin çoldas siezde baiandama çasadb.

Stalin çoldas burçuaziacyl Ortalbq radanbn øz tjzgjnjn øz qolbna alu printsipjn øzjnjn imperialistjk maqsatbna qalai paidalanqanbn vjrqatar misaldarmen spatıap bergende, çürt onbn sözjne du qol capalaqtap otyrdb.

Eserler men mencevikterdj øckerelep, Stalin çoldas Resei respublikasbn federatsia negjzjnde qıru turalb qarlb üsbndb. Siez Sovet ykmetjnjn ült saiasatbn tygeljmen ünıatp, varlbq qalqtarqa arıaulb yndeü çazudb qavılb aldb, onbn vjg punktjnde vılai deljngen:

«Siez, Sovet økmetjnjn vıl vaoıttaoı vıdan vılaıoıb aıaq alısb, vırbn çeke qalqtardb ceıberjnde ezucjlkpen çone zorlbqpen üstap kelgen Resei imperiasbn — federatsia negjzjnde øz erkjmen vjrlıken Reseidjn Sovettj Respublikalarbnbn tubsqan odaqına ainaldırudb køvdeidj dep øzjnjn tolbq senetjndjgjn vjldjredj» (Sovetterdjn Bykjıreseiljk III siezj, 94-bet).

Siez otan ycjn çyrgjzılgen asa zor ürbstar qarısanbnda proletariat pen carualardn odaqın nyoaitıb. Siez qalqtar

dost'qab'nyñ negjzjn p'roqaitt'. Siez, Ol' sotsialistjk revolutsia q'urqan sovet økmetjnjñ üiym'nyñ vekjtjtj. Siez vat'yl çana tavand' tyrde sotsializm q'uru mjndetjn alqa qoidb'.

Q'ZYL ARMIAN' ÜIYMDAST'RU

1918 çyb' 15' ianvarda, revolutsian' imperializmnen çjger sal'p qorqau qaçettjgjn eske al'p, Lenin Ç'ümbsç'-Carua Q'zyl Armias'nyñ q'uru tural' dekretke qol qoidb'.

Q'zyl Armian' q'uru yçjn sol kynj-aq Ç'ümbsç'-Carua Q'zyl Armias'nyñ üiymdast'ru ç'ne vasqaru ç'ojnde Bykjlreseiljk kollegia q'uryldb'. Øz b'qtiar'ymen varuçylardb' alu yçjn ygjt ç'ümbs'nyñ keñ ørjstetu kerek voldb'. Tørt çyldai imperialistjk soq'ystan qalq qaç'qand'qatan vül mjndettj or'ndau øte-møte q'iyñ voldb'. Bykjlreseiljk kollegian'nyñ negjzgj vøljmj Üiymdast'ru-ygjt vøljmj voldb', on'nyñ komissar' vol'p L. M. Kaganovic taq'aj'ndaldb'. Ç'ümbs't' 1918 çyb' 4 fevralda vastap, Kaganovic çoldas varl'q gubernal'q ortal'qqtarmen vajlan'ys çasadb', q'bsqa merzjmnjñ jçjnde elge 150 üiymdast'ruc' ç'ne 300 dei ygjtçj taratt'. Üiymdast'ru-ygjt vøljmj ødeviet, kjtar, listovkalar taratt', Q'zyl Armia üiymdast'ru ideias'nyñ keñ propagandaladb'. Øz b'qtiar'ymen varuçylardb' çazu ç'ümbs' tez çyre vastadb'.

Petrograd'nyñ øzjnde 1918 çyb' 31 ianvarda, dekretke qol qoib'loqannan keijn 3 kyn øtkesjn, Ç'ümbsç'-Carua Q'zyl Armias'nyñ 1-korpus' q'uryla vastadb'. Donbassta da armia q'uru ç'ümbs' tez çyrj'p çatt'. 15 fevralqa deijn Donbassta ves m'nyñnan art'q gornøktar çazyldb'. Donbassta armia q'uruda K. E. Vorocilov zor ç'ümbs' jstedj.

Q'zyl Armia alqac'q' üiymdasqan kynjnen vastap, kyçj teñ emes ç'aumen, german imperializmjmen kyrestj.

BJTJM YÇJN KYRES

Sovet økmetj sotsialistjk q'uryl'ys ç'ojndegj alqac'q' ad'ymdar'ymen vjrg'e vjtjm yçjn, soq'yst' toqtatu yçjn kyres çyrgjzjdj, 26 oktøvrde-aq, Q'bsç' ordaq'a çavuy' çasaqan kezde petrograd radios' bykjl d'ynie çyzjne, varl'q elderge sovet økmetjnjñ vjtjm tural' dekretjn taratt', onda soq'ys'p çatqan varl'q qalqtarqa, soq'ys'p çatqan varl'q ykmetterge anneksias'z ç'ne kontributsias'z, iaqni vasqa eldjñ territorias'nyñ vas'p almait'nyñ, es-

qandai aqь-qūn almaitьn dereu demokratialьq vjtjm җа-
sauqa kјrsu ūsьnьldь.

Vladimir Ilic kapitalisterdјn qolьnda tūrqaп, impe-
rialisterdјn qolьnda tūrqaп soqьsьp җatqaп elderdјn yk-
metterj vjtјmnјn mūndai cartьna kōnuj ekјtalai ekenјn
җaqsь tysјndј. Sondьqtan Vladimir Ilic dekrette: sovet
өkmetj өзjнјn cartьn ultimativtј, mјndettj dep sanamai-
tьnьn, sovet өkmetj vjtјmnјn qandai cartьn volsa da,
tek ūsьnьlsa volqanь, talqьlauqa riza ekenјn vјldјrdј.

8 noiavrde qalq komissarlarьnьn sovetj, varьlьq ykmet-
terge ekјncј ret nota tapsьrdь, onda vjtjm turalь kelјs
sөzge dereu kјrsudјn naqtь ūsьnьstarь aitьldь. Anglia-
dan da, Fransiadan da, avstro-nemјs vlogьnan da ecqan-
dai җauap tyspegennen keјn, Vladimir Ilic 14 noiavrde
naqtь ūsьnьspen ekјncј ret sөz saludь ūsьndь, bül җolь
sөz salьnqaп әvјr elge atar-atap aitьlatьn boldь. Bül
җolь da vјzdјn radio efirdј amala kezјp, ec җerden җauap
ala almady. Tek Germania qana җauap verdј.

Sovet өkmetj Germaniamen җәne onьn odaqtastarь-
men vjtjm turalь kelјs sөzdј bastady. 19 noiavrde sovet
delegatsiasь maidannan өttj. Bjtjm sөzј Brest-Litovskј
degen qalada bastaldь. Nemјster soqьs kezјnde vasьp al-
qaп Polcanь, Litvanь, Belorussianьn vјrsьpьra җerјn so-
larqa qaldьrudь talap ettj. Bjtјmnјn cartь aur boldь.
Bјraq җas sovet өkmetјnјn әlj armiasь җoq edј. Ger-
mania men soqьsu — sovet өkmetјnen айьrlu, qūru degen
sөz edј. Lenin Germaniamen vjtјmge qol qoiudь ūsьndь.
Bjtjm җasalsa sovet өkmetj tьnьqatьn edј. Bjtjm sotsia-
lizm qūrьlsьn bastauqa, kyc җinauqa mynkјncјlјk ve-
rer edј.

Bјraq Trotski җәne Buxarin predatelder vjtјmdј җа-
saspady. Olar Germaniamen soqьstь soza verudј ūsьndь.
Barьlьq kontrrevolutsiasьl partialar — monarxister, eser-
ler, mencevikter soqьstьn voluьn җaqtady. Bül partialar
sovet өkmetјn өзderj qūlata almaitьn volqasьn, vьlai dep
oilady:

— Eger soqьs sәtsјz volsa, nemјster sovet өkmetјn
qūlatady. Eger soqьstьn sәtј tyse qalsa, әskeri mamand-
dar kerek volady. Eskј generaldar өkmettј qoldarьna
alьp, sovet ykmetјn qūlatady. Qalai volqaп kynde de so-
vet өkmetj qūruqa tјs dedј.

Sondьqtan orьs kontrrevolutsiasь җәne aqьlsьn-fran-
suz imperialisterj sovet өkmetјn Germaniaqa qarsь so-
qьsqa itemeledј. Soqьs provokatorlarь, Trotski җana

Buxarin, çer çyzjnıñ çana orıñ kontrrevolutsiasıñnıñ agentı retinde әreket qıldı.

1918 çılı 9 fevralda nemjster vıjtmnıñ özderı üsın- oñan cartın qavıl aludı talap ettı. Mınan vas tartqan künde soqıs bastaimız dep qoçandadı. Çirkenjetı opasız Trotski Leninnıñ direktivasın bızdı. Vıjtımge qol qoı- dıñ ornına ol 10 fevral künj nemjsterge:

— Soqıs ta, vıjtım de kerek emes. Vıjtımge qol qoi- maimız, al armianı taratamız, — dedı.

Nemjster bıl sıaqtı pıdate!djk sözden çalqız-aq qoi- tındı sьoıardı: 18 fevral künj saqat 12 de vıkjıl maidan- dı gıjıldegen artillerianıñ tytjnı çaptı. Soldattar eldnı jıjne qarai qactı. Qaptaqan german polktarı esepsız kәp soqıs çavdıqın — zenıjrekerdj, pulemetterdj, vin- tovkalardı vasır aldı. Trotskidjn opasızdıqı jstegendı- gjjnıñ saldarınan nemjster vır çetjnıñ jcinde yc çıl so- qısta alqan çerjnen artıq çerdı vasır aldı. Nemjs to- pausılar Germanianıñ, Fransianıñ çәne Italianıñ çerj- ne teñ territorianı alır qoidı. Çaular alusılar Petro- gradqa qarai çurdı. Sovettjk astananı vasır aludı çer- njldetu ycnı, nemjs cpiondarı Petrogradta kәteriljs әzır- ledı. Germaniaqa qarıs soqısta eskı armia qolqa tysır- gen mındaqan әskeri plendegı nemjster kәcege tolır kettı. Olarqa eldnı ortalıq audandarınan astanaqa çı- naluqa bıırıq berilgen edı. Kәp adamdar Sibirden keldı. German әskeri qalaqa taianqanda, olar kәteriljs bastau- qa әzırlendı.

21 fevralda Lenin men Stalin sotsialistjk otanqa qa- uır tәndı dep çarialadı. Fabrikalar men zavodtar trevo- galı gudok verdı. Çımьсь kolonnaları tez sap tyzer, maıdanqa çıberilır çattı. Çañada qana pıımdasqan Qы- zıl Armianıñ vırjncıj otrәdterı ügıs volır çatqan çerge kettı. Baltıq flotınıñ morәktarı vronenostardı tastap maıdanqa çurdı.

Leninnıñ vәlmesjne çalqas yide ctav künj-tynj çımьсь jstedı. Lenin maıdannıñ teñjregjndegı qalalarqa kәjrl- lerdı bızı, qımvattı zattardı, parovozdardı, macinalardı tasır alır sьoıu turalı bıırıq verdı. Stalin çauqa tyk qaldırmaudı talap ettı. Petrogradta Lenin men Stalin әzırlenır çatqan kәteriljstı tez çoidı. Vır tynde mьn- daqan әskeri plendegı nemjster ecelonqa tielđı. Vagon- nıñ esjkerjnı sьmmen bırap, onı berı eldnı jcjne çıverdı.

Kәsemderdjñ saqrıuına vıkjıl el yn qostı. Mәskeuden

maidanqa qъзыl әskerlerdjn otrәdterj çjberjldj. Tula, Ivanovo, Iaroslavl, Tver qalalarъnyң çümьsclarъ qoldarъna qaru aldъ.

23 fevralda Qъзыl Armianъnj vjrcncj otrәdterj german әskerjne qarъь qozqaldъ. Petrogradqa var volqanъ 8 saqattъq çerdegj. Pskovtъnj tyvjnde, Narvanъnj tyvjnde qъзыl әskerler kәzjnъnj etj әsken çauqa savuyl çasadъ. Qъзыl әskerler geroizmjnъnj keremetjn kәrsettj. Tjrtj çaular da qъзыl çauьngerlerdjn çanъnj aiamaitъndъqъnj, tabandъndъqъnj moivъndauqa mәçvur voldъ. Qъзыl әskerlerdjn savuylъnj vaiqar tûrqaң fransuz ofitserj: olar eskj armianъnj eң çaqъь polktarъnca soqъьstъ deidj. Qъзыl әskerdjn kәvъj qolъna tûnqъьc ret mълtъqъ alqaң adamdar ekenjn ofitser vjlmедj.

Nemjster savuylqa tәtәp vere almai, Pskovqa qarai qactъ. Cet el vasqъncclarъna toitarъь berjlgен vjrcncj kyn Çümьscъ-Carua Qъзыl Armiasъ men Soqъьs-Tenъjz Flotъnyң çъlsaibъnj әtjр tûratъnj meiramъь voldъ.

Qaujrtj kynderj Lenin men Stalin әzderjn vytjndei otandъ qorqauqa tolyq vergen kezde, oңvaqaң opasъzdar revolutsianъnj tu sьrtъnan soqъь berudj әzjrlедj.

Bjz çapon-german çpiondarъna volqaң sot materialdarъnan Trotski çәne Buxarin eserlernen, menceviktermen, Zinovievpen çәne Kamenevpen astьrtъnj sәilesjр, Lenindj, Stalindj çәne Sverdlovtъь tûtqъnqa alyр, әltjrmek volqandarъnj vjlemjz. Qalqъtъnj qanъpezer çaularъ sovеt әkmetjn qûlatudъ çәne çerdj romeccikterge, fabrikalar men zavodtardъ — kapitalisterge qaitarъь berudj әzjrlедj. Trotskicjл çana vuxarincjл vandaqa qatnasqandar otanъmъzdyң keң vairaq çerjn cet el çьrtqъctarъna satuqa daibъnj voldъ. Osъndai çan tyrcjgerljik zagovor sol kezde vûzъldъ. Vjraq predateldjк әreket vjzdnъ soqъь çavdъqъmъzdy çәne sovettjк territorianъnj edәujr vәlegjn nemjs vasqъncclarъnyң vasъьr aluъna çardem ettj.

Nemjsterge maidanda berjlgен toitarъь çәne tibldaqъ kәterjlstjң kyizeluj vasqъncclarqa Sovet eljn ekrjnmen aluqa volmaitъndъqъnj, ūzaq çәne tabandъ soqъь kerek volatъnyң kәrsettj. German okkupanttarъ savuylъnj toqtatъь, vjtjmgе qol qoiuqa әzjrljgjn vjldjrdj. 1918 çъь 3 martta sovеt delegatsiasъ Berstj-Litovskjде vjtjmgе qol qoidъ. Onъnj cartъ alqacqъdan da aur voldъ. Nemjsterdjn qolъna Ukraina çәne Belorussianъnj vjrsъььra çerj ketetjn voldъ. Nemjster altъndai çәne tovarlai 2½ milliard

somqa çaqbn aqca talap ettj. Trotskister men vuxarincjlderdjn predateldjgjn qand qũn osyndai voldb.

1918 çyb 12 martta sovet ykmetj Məskeuge köctj. Petrogradta qalu qaujp voldb. Nemjster ynemj albr qouu qaurjn tudbrp otbrdb. Sol kynnen vastap Məskeu Sovet eljnjn astanasb voldb.

Bjtjm cartbn vekjtu ycjn nemjster vjzge var volqanb ekj çetj srok verdj.

Carttb vekjtu ycjn Vladimir Ilıc partianb VII siezjn çaqrdb.

Trotskisterdjn, vuxarincjlderdjn çane «solçyb» eserlerdjn kontrrevolutsiasb vlogb köterjlstj partianb siezjne deijn qaldra türüqa üiqardb, olar siez Lenin — Stalin çolbna qarab çyqadb dep sendj. Bıraç siezdjn vabym körcjlgj Leninnjn rezolutsiasbn ünattb. Partianb siezj predateldendj — trotskisterdj çane vuxarincjlderdj eckjm çaqtamaitbn körssettj. Qalq büqarasb olar degende çerge tykjrdj. Çũmbsçlar olardb mitingjden qudb.

Partia siezjnen keijn, vjtjmdj vekjtu ycjn, ile-cala Sovetterdjn Tötence IV siezj çaqrıldı, siez 1918 çyb 14 — 16 mart kynderj voldb. Siezdjn vabym körcjlgj Lenin — Stalin çolbn çaqtap söiledj.

Lenin — Stalin çolbn vekjtumen vjrgе, Sovetterdjn IV siezj Brest cartbn ratifikatsialadb, iaqni vekjttj.

Brest vjtjmi üb volcevıker partiasbnb vascylar — Lenin men Stalin danbrpan volçausb ekenjn körsettj. Brest vjtjmi vjrsbrbra tbnb verdj. Brest vjtjmi armianb taratıqa mymkjncjlgk verdj, milliondaqan soldattar derevnege varbr, sovet ökmetsjnjn arqasnda pomecikterden albnqan çerdj igeruge aralasıb ycjn mymkjncjlgk verdj. Brest vjtjmi eljnjzde sotsialistjk qũrlystb tez jlgerj vastbrıqa mymkjncjlgk verdj. Brest vjtjmi Qbzı Armia qũrudb tezdettj. 1918 çyb maida Qbzı Armia qatarbnda sovet ökmetsj ycjn ömjrnjn qıuqa azjr, tamaca daıbnđıq var 800 mñ öz ıqtıarbmеn çazıloqan çauıngerler voldb. 1918 çyb noıavrde Germaniada revolutsia bastalqanda sovet ökmetsj tonaucıbrq Brest vjtjmn çoidb. Sovet ykmetj «kontributsia voıncıa tölenetjn tölemderdj toqtatbr, Estonianb, Latvianb, Belorussianb, Litvanb, Ukrainanb, Zakavkazienj Germania imperializmjnjn ezucjlgjnen azat etu ycjn әskeri çane saiası asbq kyres çyrgizuge mymkjndjk aldb». (BK(B)P tarıxb. Qbsqaca kursb, qazaqasbnb 240-betj). Revolutsia natiçesjnde Germania-

da respublikalıq reŋim ornauı, ŋımıscı ane soldat deputattarı Sovetjıń ornauı Evropa elderjı revolutsialandırđı ane sovet kmetjıń Reseidegj xaljı nı-aittı.

Nemjster Petrogradqa taianır kelip qalqan kezde, eldjı icinde Trotski men Buxarin sovet kmetjıne qarısı kterjıls zırler, Lenindj, Stalindj, Sverdlovtı ttqınqa almaq volır atqanda, Vladimir Ilic zjıń «Sovet kmetjıń kezektegj mındetterj» degen maqalasın zırledj. Sovet kmetjıń taqđırı cecjlip atqan kezde, Vladimir Ilic momenttjı vastı ŋranı qandai degen sıraqqa auar berip, vılai azdı:

«Aqcanı esvıń ŋqırtı ane adal nietpen yrgiz, caruasıbıqtı unemder ŋsta, alqau volma, ŋrlama, nbekte asa qatal trtip saqta, — osırdai szdermen buruazıa qanaıscı tap retjınde zjıń ystendjgıń byrkegen kezde, revoliısiacıl proletariat ornımen sıraq qılqan dl osı ŋrandar, endj kzır, buruazıanı qlatqannan keijn, momenttjı kezektegj ane vastı mındetj volır tabıladı. nbekcj vqarasımnı osı ŋrandardı praktika yzjınde trmısqa asıruı, vırıncj aqınnan, eldj aman alır qaludıń vır qana cartı... al, kıncj aqınnan, Sovet kmetjıń, onıń metodtarımen, onıń zandarı negjzjınde vıl ŋrandardı praktika yzjınde trmısqa asıruı sotsializmıń tıpkıljıktj enjırcıqı ucıń qaettj ane etkılıktj cartı volır tabıladı» (Lenin, XXII t., 443-bet).

Leninıń ŋrandarı sovet kmetjıń kyres programması voldı.

ndjrstj ŋımdastırı mselesjı cecı otırır, Sovet kmetjı derevne mselesjıne kctj. Bykıl eldegj derevnelerde carua kedeilerjıń kulaktarqa qarısı kyresj rcjdj. Sovet kmetjı tartır alqan pomeciktjk erdj ovır kulaktar ŋımsına ır aldı. Kulaktar astıqtı tıqır, ŋralarda jrtip, sovet kmetjıne bergjsj kelmedj. Olar bykıl kontrevolutsiamen vırge sovet kmetjı actan ltjrmek voldı. Endj kulaktar kyrcı qıratu kerek voldı.

Sovet kmetjı kedei carualarqa kmektestj. Derevnege mındaqan ımıscılar ıberjldj. Olar astıqtı kulaktardan alır, asıqqan kedelerge, ndjrstjk ortalıqtarqa, Qızıl Armıaqı beruge tıjs voldı.

1918 ıl 11 iunde kulaktarqa qarısı kyresu ucıń derevnelerde kedei komitetterj qırıldı. Kedei komitetterj kulaktardan tartır alır, 50 million gektar erdj kedeiler men orta carualarqa vlir verdj. Kedei komitetterj

kulaktardan kedeilerdijü paidasýna qural-saimandardy konfiskalap aldy. Komitetler derevnede sovet ökmetijü nyqaity, Qyzy Armiany üymdastyruqa kömektestij, derevnede sotsialistik revolutsiany öjstettij. Kedei komitetlerij ortaca caruany sovet ökmetijüni çaqyryna çyqaruda zor töl atqardy. 1918 çylydy kyzjnde, komitetler öz mjndetjü ögündaqannan keijü, derevne sovetterijne qosyldy.

1918 çyly 4 iulde Mäskäude Sovetterdijü V siezj acyldy. Onda Sovet memleketijüni vjrcncij Konstitutsiasy bekjtjuge tijsy boldy. Qalq çaulary siezj völdyrmäu ycjü öreket qyldy, vjrqatar köterijjster üymdastyrdy. Olar 23 qalada köterijjly çasauqa öreket qyldy. Bjraq kontrrevolutsiamen kyres çyrgjzu çöjüdegj Feliks Dçerçinski bastaqan Tötence komissia zçgovordy acty. Byljncijlik tek Iaroslavl qalasynda qana boldy.

Revolutsianydy çyregj Mäskäudijü özjnde sovetke qarasy byljncijlik boldy. Ony eserlerdijü, mencevikterdijü, trotskisterdijü çäne vixarincijderdijü kontrrevolutsiasy vlogy özjyledij. Iaroslavldegj siaqy vül byljncijlik te 6 iulde boldy; vül ekj byljncijlikijü arasynda vailаныs volqаныs körsetedij. «Solcsy»-es-erlik byljncijlikijü de, Iaroslavldegjü de özjrelegen qylymysty qol vjreuaq edij.

«Solcsy» eserler german ökjlderijne kjrjy ketij, pösol Mirvaxty öltjrdij. Byljkcjler Germaniamen soqys tudybyr, german naizasyndy ycjmen sovet ökmetijü çoimaq boldy. Kontrrevolutsionerler Dzerçinski çoldasty plenge aldy. Olar Lenin men Stalin çoldastardy plenge ala çazdady. Köterijjlyscjler telegrafqa varbyr, sovet ökmetijü qylydy dep bykjil elge telegrammalar çjberjy ylgjrdij.

Bjr top vandittij eckjü qoldamady.

Mäskäude ösker vöjümedej az volatyn. Sexoslovaktarqa qarasy kyrestij slytauratbyr, Trotski bykjil garnizondy tygel derlik Edjige çjberdij. Bjraq Lenin men Sverdlov tyqyz caralar qabyldady. Köterijjly yç-tört saqattyn jcjüde vasyldy. Bunt çyqarqandardy volmasy qaldyqy qaladan qacty. Olardy Qyzy Armianydy çergjlyktij oträdterij üstady.

Soqysty völdyrmäu sovet ökmetijüni qolyнан keldij. Sovetterdijü V siezj çymasyndy vjtjrdij. 1918 çyly 10 iulde sovettjik vjrcncij Konstitutsia qabyldandy.

* * *

Sotsialistik Üly Oktävr revolutsiasy bykjil elde çöndij.

«El-eldjn tarixь, — deidj Stalin çoldas, — talai revö-
lutsianь vjledj. Olardьn Oktävr revolutsiasьnan өзgeljgi
— olardьn värij de sьnar çaq revolutsia volqan. Eñbek-
çjlerdj eksploatatsialaudьn vjr formasьnьn ornьn eks-
ploatatsialaudьn ekjncj formasь vasьp otyrqan, vjraq,
eksploatatsianьn özj çoiьlmaqan volatьn. Vjr eksploatat-
sialaucьlar men ezucjlerdjьn ornьn ekjncj eksploatatsia-
laucьlar men ezucjler vasьp otyrqan, vjraq eksploatat-
sialaucьlar men ezucjler degenderdjьn özderj çoiьlmai
qala bergen. Eksploatatsia ataulьnь çoiьp, eksploatatsia-
laucьlar men ezucjlerdjьn qandaiьn volsa da, värijn
de qürtudь maqsat etken revolutsia — tek Oktävr revolüt-
siasь qana voldь.

Qıldar revolutsiasь qıl ielerjn qürtь, eñbekçjlerdj
eksploatatsialaudьn qıl ielencjlik formasьn çoidь. Vj-
raq, vılardьn ornьna krepostnikterdj, eksploatatsianьn
krepostnoilyq formasьn ornattь. Eksploatatorlardьn vj-
reulerj ketjр, olardьn orьndarьn ekjncj eksploatatorlar
vastь. Qıl ielerj däjrijnьn «zanь» qıl ielerjnьn qıldardь
өltjrujne rüqsat bergen. Krepostniktjik tьrtjvjnьn «zanь»
krepostnikterdjьn krepostnoilardь satuьna «qana» rüqsat
bergen.

Krepostnoi carualardьn revolutsiasь krepostnikterdj
qürtьp, eksploatatsianьn krepostniktjik formasьn çoidь.
Vjraq, olardьn ornьna kapitalisterdj çəne pomeccikterdj
qoidь. Eñbekçjlerdj eksploatatsialaudьn kapitalistjik,
pomecciktjik formasьn ornattь. Sөitjр eksploatatorlardьn
vjreulerj ketjр, olardьn orьndarьn ekjncj eksploatatorlar
vastь. Krepostniktjik tьrtjvjnьn «zanь» krepostnoilardь
satuqa rüqsat etken edj. Kapitalister tьrtjvjnьn zanь eñ-
bekçjlerdj çümьssьz qaldьruqa, çoqсьbьqqa ürentьp, qıyn-
сьbьqqa tysjruge, kyizeltuge, actan өltjruge «qana» rüq-
sat etedj.

Eksploatatorlardьn vjr tyrljsjn ekjncj tyrljsjne aubь-
tьp, eñbekçjlerdj eksploatatsialaudьn vjr formasь or-
nьna ekjncj formasьn ornata vermei eksploatatsia atau-
lьnь tygel qürtьp, eksploatatsialaucьlardьn qandaiьn vol-
sa da, eskjsjnjьn de, çanasьnьn da värijnьn qarasьn өçj-
rjр, myldem çoiudь, vailardьn, ezucjlerdjьn qandaiьn qana
volsa da tygel qürtьp vjtjru мәselesjn qolqa alqan —
tek vjzджn Sovettjik revolutsia qana, vjzджn Oktävr re-
volutsiasь qana». (Stalin, Leninizm мәselelerj, 503 — 504-
betterj).

1917 çьbь 25 oktävrde (7 noiävrde) sotsialistjik Übь

Oktəbr revolutsiası volds. Dynie çyzjnde tünörc ret ökmet bilgj Sovetter Soiuzyınyı varlıq qalqtarınıy proletariaty men kedei carualarınıy qolına verjk köctj, olar bolceviktjk partianıy vascıbyq arqasında eksploatatorlardıy — pomecikter men kapitalisterdjı memleketjı mængj qılattı, patcalıq qalqtar tyrmesjı tygjı qoımai qıratı, cet el kapitalisterjı quıy sıqtı, orıs çäne qalqaralıq burçuazıaqa qarıs aıyır ırısta eldj aman alıy qaldı, facizmıy onbaqan agentterj — trotskicjı-buxarincjı epiondardı talqandadı, sotsializmdj negjzjnen qırđı, əlsjz bicara eldj — quattı berekelj, elge ainaldırdı. Bıl çenjster Stalindjk ıl Konstitutsiada bekjıldj.

Sovettjk Konstitutsia voıynca sovet azamatı — tuel-sjz ıl eldjı ten pravolı azat ıl. Sovettjk otan əgei bala degendj vılmeidj, ezjıgen qudalanda çyrgen qalqtardı vılmeidj. Bıl elde vərj de ten. Sovet elj — qoqam usjı adal ənbek etetjınderdjı, ənbekcjlerdjı vaqıt usjı kyresetjınderdjı vərjıy otanı.

Osı pravolarıy vərjıy ənbekcjler Lenin — Stalin partiasınıy vascıbyq arqasında revolutsialıq kyresterde çenjı aldı. Endj olar zaı volds.

Sovet ykmetj çäne Konstitutsianıy proektjı bykjı qalqtıy talqısyna saldı. Milliondaqan adam fabrikalar men zavodlarda, egjı dalasında çäne çümıstan keıy yjınde semiasınıy ortasında asa qanıspen Stalindjk ıl Konstitutsianıy oqđı, souı sız qıldı. Olı Sovettjıy sailanıy vaqıanda kör çürt eskj türmıstı esjıne tysjrdj, onı çäne türmıspen salıstıyır, balalarına çyr qılıy aitı. Ol kezde ənbekcjler eqqandai pravomen pıdalanvayı. Ol kezde pravo çümıscılar men carualar usjı emes, tek dvorəıdar men vailar usjı qana volatı. Ənbekcjı adam pravodan çırdai volatı, al kəzjı Sovet Eljıy adamdarı varlıq qalqtardıy ıl gımnı — «Internatsional» dıy danıspandıy sızderjı maqtanıspen aitadı.

Zorlıq dyniesjı qırlatıy,
Tamıtıy qoımai; al vızder
Çäne dyniesjı ornatamıy,
Çetjser çetjıspendı

Sovet elj dıne çyzjındegjı eq erjktj, eq qanıstı çäna vaqıtı el volds.

Patca men burçuazıa azarqa salqan mındaqan ıl revolutsionerlerdjı armanına Sovetter Soiuzyınyı proletariaty men ənbekcjlerjıy qolı çettj. Pomecikter men kapitalisterdjı ystemdjıy çyırjı türqan kezde kör qasır-

lar voib koterijls çasaqan mındaqan sarualardın işje olardın qolb çettj. Pariç kommunasınbıñ çımьсьларь мен 1905 çьlqь revolutsiada barrikadalarda bolqan ky-rescjlerdjd kəksegen işje qolb çettj. Osьnbıñ vərjne olardın qolb çetken sebevj — olardь vastaqan, soьbna ertken temjrdel verjk toptalqan Lenin — Stalin ülb partiasь, Bykjlsoluzdьq Kommunist volcevikter partiasь — BK(в)P.

Ответ. редактор *Бекешев Х.*
Переводчик *Отаров Б.*
Технический редактор *Тигин Вл.*
Корректор *Джантуганов А.*

Сдано в производство 23/IX 1939 г. Подписа-
но к печати 28/X 1939 г. Казгосполитиздат
№ 418. Казгланлит № 2471. Объем 5 печ. лист. 4,4
уч.-авт. лист. Колич. знаков в печ. листе
39000. Формат бумаги 47x108¹/₁₆ доля листа
Тираж 5000 экземпляров
Цена 80 коп.

Отпечатано в Книжно-журнальной тип. Каз-
полиграфтреста. Алма-Ата, Узбекская, 11.
Зак. № 1674.

Бағасы 80 тиін

И. МИНЦ

ВЕЛИКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
РЕВОЛЮЦИЯ В СССР

(На казахском языке)